Poštarina plaćena u gotovu.

NOVA REVIJA
VJERI I NAUCI

NOUVELLE REVUE

de vie religieuse et intellectuelle

Izdavaju profesori franjevačke bogoslovije u Makarskoj

Uređuje Dr. fra Božo Vucić

Izlazi 6 puta na godinu. Cijena D 60. Za đake D 30. Za inozemstvo D 75. Uprava: Franjevački samostan Makarska. Nova Revija parait six fois par an. Les questions de vie religieuse et intellectuelle dont elle s'occupe, y sont traitées en croate ou en slovène; les résumés et les titres de tous les articles ainsi que la cronique religieuse en Yougoslavie sont aussi en français ou en latin. Prix d'abonnement: Yougoslavie, 60 Etranger, 75. Rédaction et administration: Makarska, Couvent des Franciscains Dalmatie, Yougoslavie.

Br. 5-6 Makarska 1936 God. XV

26646

SADRŽAJ:

Str.

Rogošić Dr Fra Roko: *Zgode i nezgode slavenske liturgije u Jugoslaviji i Bugarskoj* — Les vicissitudes de la liturgie slave en Yougoslavie et en Bulgarie . . . . . 257—284

Dr fra Gabro Cvitanović: *Suton evropske kulture. — La décadence de la culture européenne* . . . . . 285—291

Dr fr Krsto Kržanić: *Geniji stihova i boja slave Poverella.* — St. François d' Asisse dans l' art. . . . . 292—308

Kulturni pogledi: O. Bošković i franjevački kongres. — Kritika pokušajâ tumačenja heksaëmerona u sadašnjici. — Internacionalni kongres u Velehradu u spomen 1050-godišnjice smrti sv. Metoda, Apostola Slavena. — Socijalno pitanje može se urediti jedino na temelju evanđeoskih načela. — Tajna neuspjeha Društva Naroda. — Učenjak, naučnik u našem ljudskom rječniku. — René Bazin pod kupolom francuskih Besmrtnika. — Louis Bertrand o Renanovoj »učenjačkoj« metodi. — Socijalno značenje vjere. — Spasilac čovječanstva - Louis Pasteur i vjera u Boga. — Prirodoslovac Pasteur i Bog stvoritelj. — Veliki liječnici i vjerski život. — Liječništvo i Izložba Katoličke Štampe u Vatikanu. — Vjera i razum. — Sloboda u Crkvi i učenjaci. — Paleontologija i rodoslovno stablo. — Nauka o nasleđu i evolucionizam. — Anatomija i evolucionizam. — Nije rodoslovno stablo, nego rodoslovni bus. 309—336

Književni pregled . . . . . 337—363

Vjesnik . . . . . 364—368

Sadržaj „Nove Revije" god. XV. 1936.

ČLANCI I RASPRAVE:

Str.

Cikojević fra A. Neispravne misli o vjeronauku u školama (Les idées fausses au sujet de l' enseignement de religion dans l' école). . . . . III—IV, 176—193

Crnica dr. fra A.: Autentično tumačenje crkvenih zakona (L' interpretation autentique des lois ecclesiastiques). I, 22—29

„ „ „ II, 110—116

Cvitanović dr. fra G. Suton evropske kulture (La décadence de la culture européenne). . . . . V—VI, 285—291

Ivanov dr.: Slika komunističke metode u pobijanju vjere (La méthode communiste dans la campagne antireligiuse). . . . . III—IV, 145—159

Jadrijević dr. fra A.: Pogled na savremeni spiritizam (Le spiritisme contemporain). . . . . I, 61—70

„ Gdje se je nalazio Riditio(n) biskupski grad sv. Aurelija (Où était Riditio(n), ville épiscopale de St. Aurelius?). . . . . III—IV, 194—204

Kržanić dr. fra K.: Franjevački ideali i umjetnost (Les idéals franciscains et l' art). . . . . I, 3—21

„ : Pjesma nad pjesmama Franjinoj gospođi siromaštini (Le cantique des cantiques à la Dame pouvreté de St. François d' Assise). . . . . II, 100—109

„ : Solilokvij Franjine gospođe siromaštine. III—IV, 205—222

„ : Geniji stihova i boja slave Poverella (St. François d' Assise dans l' art). . . . . V—VI, 292—308

Radonić dr. fra B.: Božanski Zaštitnik Provincije Presv. Otkupitelja (Le divin Protecteur de la Province du Très Saints Rédempteur). . . . . I, 49—60

Rogošić dr. fra R.: Zgode i nezgode slavenske liturgije u Jugoslaviji i Bugarskoj (Les vicissitudes de la liturgie slave en Yougoslavie et en Bulgarie) V—VI, 257—284

Subotić N.: Crkvena umjetnost i kolektiv (Ce que c' est l' art de l' eglise, son essence). . . . . II, 89—99

Štefanić O. B.: Neznanstveni, sektarski marksizam — korijen komunizma (Le marxisme sectaire est la racine du communisme). . . . . III—IV, 160—175

Štajn prof. S. Vl.: Sv. Franjo Asiški i Rusija (St. François d' Assise et la Russie) . . . . . I, 30—48

KULTURNI POGLEDI.

Božitković dr. fra J.: Je li objava historijska činjenica? 1, 79

„ : Kritika pokušaja tumačenja heksaemerona u sasadašnjici . . . . . 5—6, 311—312

„ : Upoređenje biblijske historije sa prehistorijom 2. 122—124

Str.

Cikojević fra A.: Ćirilica i latinica. Napisao D. A. Živaljević 1, 71—74
„ : O. Bošković i franjevački kongres . . . 5—6, 309—311
Cvitanović dr. fra G.: Ko je zaslužniji Slovenac: Cankar ili Baraga? . . . . . 1, 79—80
Gospić dr. O. Z.: Kanonsko tumačenje vremena za privatnu porabu. . . . . 2, 125—127
„ : Miješanje patrona u upravu crkve . . . . . 1, 74—76
H. P. dr.: Biskup Strossmayer i bosanski Franjevci . . . . 1, 76—78
„ : »Nova Reviija« o biskupu Strossmayeru . . 2, 134—135
Ivanov dr.: Beženstvo klera (celibat) kao narodna izdaja?! 2, 130—131
„ : Brojne obitelji sa zaslužnom i brojnom djecom. 2, 131—132
„ : Laička nastava vodi u komunizam . . . . . 2, 132—133
„ : Vjera i znanost u očima naših komunista . . 2, 124—126
Jadrijević dr. fra A.: Značenje imena Bunjevac . . . . . 2, 131—132
K.: Božićna poslanica austrij. episkopata i radničko pitanje 2, 136—317
K. I. dr.: Krvolok Bela Kun . . . . . 3—4, 231
„ : Madžarske žene proti spaljivanja mrtvaca 3—4, 230—231
Kržanić dr. fra K.: Prezir i nepravedno omalovažavanje skolastike. . . . . 2, 128—131
Nikolajević dr. P.: Hoće li se ruska crkva ujediniti? . . 2, 127—128
Rogošić dr. fr. R.: Internacionalni kongres u Velehradu u spomen 1050-god. smrti sv. Metoda, Ap. Slavena. 3—6, 312—317
S.: Zlobne osvade i osude redovnika u Njemačkoj. . . . 2, 135—136
J.: Opadanje nataliteta smrt države. . . . . 2, 129—130
Vucić dr. B.: »Glasnik« službeni organ srpske patrijaršije povjerio je parisku papinsku nuncijaturu talijanskomu ambasadoru u Parizu Ceruttiu i imenovao je »glavnim savjetnikom i povjerenikom diktatora Musolinia« jednog Isusovca . . . . . 1, 80—82
„ : Odakle marks. prigovori proti vjeri i Crkvi. 1, 82—84
„ : Sudbina djece kod židovskih tirana u Rusiji. 1, 84
„ : Misli René Bazina o romanu i moralnom zakonu. 2, 117—118
„ : Vjerska obnova u visokim školama 2, 118—119
„ : Pojave kasnijih zvanja za svećenike u kat. Crkvi 2, 119—120
„ : Uskrsna sv. Pričest na vis. školama u Francuskoj 2, 120—121
„ : Prirodoznanci propovijedaju Boga 2, 121—122
„ : Današnje prirodne znanosti o postanku života 2, 114—115
„ : Napadaju nas jer nas ne poznaju 2, 123—124
„ : 200 godišnjica rođenja Jamesa Watta 2, 124—125
„ : Rusi se dižu proti nasilju židova koji su uništili rusku obitelj . . . . . 2, 133—134
„ : Geologija i vjera . . . . . 2, 121—122
„ : »Popularna Biblioteka« (Pobi) tipičan primjer skroz neznanstvenoga i neistinitoga pisanja . . 3—4, 223—225
„ : Popularna Biblioteka, Đuro Bratić i postanak života. . . . . 3—4, 225—227
„ : Djevojka pod vladavinom židovskih komesara u Rusiji . . . . . 3—4, 227—228

Str.

Vucić dr. B.: Sudbina ruske učeće mladeži u 3—4, 228—229
„ : Čovjek i majmun 3—4, 229—230
„ : Liječničko Društvo sv. Luke u Francuskoj 3—4, 232—233
„ : Neki veliki kršćanski liječnici i liječnice sveci u 19 vijeku . . . . . 3—4, 233—234
„ : Anatomija i kršćanstvo 3—4, 234—237
„ : Socijalno pitanje može se urediti jedino na temelju evanđeoskih načela . . . . . 5—6, 317—318
„ : Tajna neuspjeha Društva Naroda 5—6, 318—320
„ : Učenjak, naučnik u našem ljudskom rječniku 5—6, 320—321
„ : René Bazin pod kupolom franc. Besmrtnika 5—6, 321—323
„ : Louis Bertrand o Renanovoj »učenjačkoj« metodi 5—6, 323—324
„ : Socijalno značenje vjere 5—6, 324—325
„ : Spasilac čovječanstva — Louis Pasteur i vjera u Boga . . . . . 5—6, 325—326
„ : Prirodoslovac Pasteur i Bog Stvoritelj 5—6, 326—327
„ : Veliki liječnici i vjerski život 5—6, 328
„ : Liječništvo i izložba kat. štampe u Vatikanu 5—6, 329—330
„ : Vjera i razum 5—6, 330—331
„ : Sloboda u Crkvi i učenjaci 5—6, 331—332
„ : Panteologija i rodoslovno stablo 5—6, 332—333
„ : Nauka o nasleđu i evolucionizam 5—6, 334—335
„ : Anatomija i evolucionizam 5—6, 334—335
„ : Nije rodoslovno stablo nego rodoslovni bus 5—6, 335—336

KNJIŽEVNI PREGLED.

Br. 1, str. 85—88: Gavranović: Uspostava redovite katoličke hierarhije u Bosni i Hercegovini 1881 god.; Gjiković-Markovina: Siksto V; Ivanišević: Na pragu života; Mladenović: Problem duševnoga života.

Br. 2, str. 133—144: Driesch: Leib u. Seele; Graniers: La Religione nella storia delle religioni; Lavaud: Le monde moderne et le mariage chrétien; Schwierholz: Vom Fest zu Fest; — Das Grundlegende Sakrament der Taufe; Ansprachen am Traualtar; Trost am Grabe; Faccinetti: Gesu nel Evangelo; Radonić: Die Klosterreform in Venedig (1767—1770); Vlašić: Ruža Otajstvena; Oliger: Margherita Colonna; Nicaenus Theophanes, Sermo in S. Deiparam; Grzymala: Ratio sacra in matrimonio canonico et civili; Millot: La Mère de la divine grâce; Meuthon: L' Olympe de Bithinie. Ses Saints, ses couvents, ses sites; Salvagniac: Jésus de Nazareth Roi des Juifs; S. Thomae Aqu.: In metaphysicam Aristotelis commentaria; Gračanin: La personalité morale d' après Kant; Stegmüller: Roberti Kiwaldby de natura theologiae; Brinktine: Consuetudines liturgicae in functionibus anni eccles.; Stošić: Galerija uglednih šibenčana; Keilbach: Die Problematik der Religionen.

Br. 3—4, str. 237—247: Katić: Kraljica Jelena; Papini: Gog; Bazin: Zemlja umire; Zeyler: Marijin vrt; Leimbach: Die Bücher Samuels übersetzt und erklärt; Herkenne: Das Buch der Psalmen übersetzt u. erklärt;

Quatrième Congrès des Lecteurs franciscains de Langue française; Duplessy: Le Pain des grands.; Roussel: Le Boudhisme contemporain; Grimaud: Foyers brisés; Bohler: Le Christ au College; Moret: Par la Croix; Pinard de la Boulaye: L' Héritage de Jésus— Pinard de la B.: Aimesvouz! Bessiers: Jésus et l' ame contemporaine; Gilson: Le réalimse méthodique; Maritain: Science et Sagesse; Bon: Précis de Médecine Catholique; Milly: Zanzi; Peterson: Die Kirche aus Juden u. Heiden; S. O. S! Note christiane in margine ai discorsi del giorno; La continuité Pontificale; Hitler et Rosemberg ou vrai visage du national-socialisme; Quenard: L' évangile du Royaume de Dieu; Pasternek: L' archéologie du pays Ouest; Campana: Maria nel dogma catholico.

Br. 5—6, str. 337—363: Ljetopis Jugoslav. Akademije Znan. i Umjet. za g. 1932—33; Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena; Rad Jugoslav. Akad. Znan. i Umjet.; Ostojić: O Raju i paklu u našoj narodnoj pjesmi; Lappo-Danilevska: K sreći; Arhiep. Danilo: Životi kraljeva i arhiep. srpskih; Jablanović: Bogumilstvo ili patarenstvo; Grivec: Žitja Konstantina in Metodija; Čičić: S Vardara na Soču; Narcis J.: Obitelj Vojvode Hrvoja; Stopama Otaca; Serafsko Cvijeće; Pechuška: Staroslovansky preklad knihy Job; Cappello: De sacra ordinatione; Mersch: Le corps mystique du Christ; Watzinger: Denkmäler Palestinas; Katholische Leistung in der Weltliteratur der Gegenwart; Fiedler: Das andere Reich; Graber: Jesus Christus gestern, heute u. in Ewigkeit; Bierbaum: Haec loquere et exortare; Engel: Diem festum celebrantes; Bitterlich: Schwarz-Weiss-Kunst; Lindworsky: Das Seelenleben des Menschen; Magri: Spiegazioni del Vangelo trasmesse dalla »Radio Firenze«; Gehlen: Wir wurden glücklich; Gaell: Carillons de Lourdes; Duplessy: Le Pain des grands; Klug: Gottes Welt; Gottes Wort u. Gottes Sohn; Gottes Reich; Pinard de la B.: Jésus Rédempteur; — La Montée des Ames; Moretti: Caeremoniale juxta ritum romanum; Chrysogonus: Asceticae et mysticae Summa; Gerster a Zeil: Infernus; — Sacramentum extr. Unctionis; Janvier: La Passion de Notre Seigneur Jésus-Christ; Petitot: Histoire exacte des apparitions de N. D. de Lourdes; Davis: Moral and Pastoral Theology; Marchal-de Mero: La leberté de la conception; Taoussui: Comment Dieu conaît nos actions libres. L' homme est-il libre de se sauver? Belleny: S. Bernadette Bergère en Chrétienté; Ciprotti: De consummatione delictorum; Marić: Hristologija sv. Atanasija Velikoga; Ivšić: Razvitak hrvatskoga društva u drugoj polovici XIX stoljeća; Günther: Die Vererburg; Hevde: Technik des wissensch. Arbeittens; Maritain J.: Anđeoski Naučitelj; Budde: Enführung in die Philosophie; Lamping: Menschen die zur Kirche kamen.

NOVA REVIJA

God. XV Makarska 1936 Broj 5-6

Rogošić Dr Fra Roko — Makarska:

Zgode i nezgode slavenske liturgije u Jugoslaviji i Bugarskoj

RÉSUMÉ. — Les vicissitudes de la liturgie slave en Yougoslavie et en Bulgarie. — La date de la réception du baptême et de la liturgie par les Croates, Serbes et Bulgares. L' introduction de la liturgie de St. Cyrille et Méthode chez les Slaves méridionaux et la restauration de la juridiction patriarcale du Siège apostolique en Illyrie, en Croatie et en Bulgarie. — L' autonomie del' Eglise bulgare. — La domination byzantine. — L' action de l' Eglise greque d' Ohrid au détriment de la liturgie slave, et la protection de la même liturgie par le Siège apostolique. — La restauration de l' autonomie de l' Eglise bulgare, l' autonomie de l' Eglise serbe et l' expansion de la liturgie du rite byzantin. — L' influence des Russes sur l' Eglise serbe et bulgare pendant la domination turque et la réception des livres liturgiques de la recension appelée russo-slave. Les tendences modernes chez les Serbes et Bulgares en ce qui concerne la liturgie. — Le sort de la liturgie glagolito-romaine à partir de XIIIe siècle.

N. B. Cette dissertation a été lue au VIIe Congrès de Velehrad célébré pour commémorer le ML anniversaire de la bienheureuse mort de St. Méthode, apôtre des Slaves, le 18 juillet 1936, à la section d' histoire. Elle sera publiée en latin dans les Actes de ce Congrês. Nous l' imprimons ici avec quelques modifications et additions, ce qui correspond mieux aux lecteurs de cette Revue.

Nema slavenske liturgije u strogom smislu riječi. Ima samo rimska liturgija i bizantinska liturgija na slavenskom jeziku. Slavenska liturgija rimskoga obreda zove se i glagolska liturgija ili glagolsko-rimska liturgija, jer je pisana glagolskim pismenima. Ova se danas nalazi kao autohtona u primorskim mjestima Hrvatske. Slavenska liturgija bizantijskog obreda pisana je pismenima, koja se nazivlju

ćirilskima, a upotrebljavaju se kod sviju Slavena, sjedinjenih i nesjedinjenih, u našem slučaju kod Srba, Bugara i kod sjedinjenih u Hrvatskoj i Bugarskoj.

Povijest slavenske liturgije, koliko je obred rimski, ista je kao i povijest rimske liturgije. Povijest slavenske liturgije, koliko je bizantijski obred, gotovo je ista kao povijest bizantijske liturgije uopće. Pazim, dakle, više na bitni elemenat slavenske liturgije, to jest na uporabu jezika.

Prema tome, najprije govorim o krštenju i prvotnoj liturgiji kod Hrvata, Srba i Bugara, zatim o uspostavi patrijaršijske jurisdikcije Sv. Stolice u Hrvatskoj i Bugarskoj i s ovom činjenicom vežem uvađanje slavenske liturgije. Iza ovoga slijedi obnova, odnosno ustanovljenje crkvene autonomije u Bugarskoj i Srbiji i s ovim vežem cvat slavenske liturgije u XIII vijeku. Napokon ću nešto reći o rusifikaciji slavenske liturgije, i o modernim zgodama i nezgodama. Dugi put koji mi je dodijeljen moram proći brzim koracima u kratko vrijeme!

Krštenje Hrvata, Srba i Bugara i njihova prvotna liturgija

O krštenju Hrvata ima više mišljenja. Meni se čini, da je bilo trostruko krštenje Hrvata: prvo u vrijeme cara Heraklija onih hrvatskih plemena koja su bila u blizini Splita i primorskih gradova,[1] drugo za franačke vladavine i poslije oslobođenja, pod uplivom akvilejske crkve i to onih plemena koja su bila naseljena više k sjeveru, za gorama,[2] a treće za cara Bazilija Macedonca, koje bi se odnosilo na istočna plemena, a imalo bi se spojiti sa djelovanjem Sv. Ćirila i Metoda[3] i sa obnovom splitske nad-

[1] Porphyrog. Const., De administrando Imperio 31 (PG. 113, 284). Cf. PL. 87, 1224s; Sakač Stj., Ugovor Pape Agatona i Hrvata proti navalnom ratu. Croatia Sacra 1 (1931), 17ss; Život 17 (1936, 3, 100ss.).

[2] Porphyrog. Const., 1. c. 30 (PG. 113, 274). Usporedi što o krštenju Hrvata piše Šišić F., Povijest Hrvata 306s.

[3] Porph. Const., 1. c. 29 (PG. 113, 248). Cf. Teophanes Cont., PG. 109, 308.

biskupije. Uopće liturgija se prima sa krštenjem. Ipak se ne može održati mišljenje onih, koji vele, da su Hrvati donijeli sa sobom iz svoje stare postojbine kao rune glagolska pismena i u novoj domovini da su pri krštenju preveli na svoj jezik sa svojim pismenima liturgijske knjige, a da je onda Sv. Metod, koji je bio politički upravnik Bizantijskog carstva nedaleko od hrvatske države, ove liturgijske knjige primio i kasnije da su ih Sveta Braća sa sobom ponijeli u Moravsku državu.[4] Moramo, dakle, reći, da je liturgija kod Hrvata prije sv. Ćirila i Metoda bila ili rimska ili akvilejska na latinskom jeziku.[5]

Isto treba reći što se tiče zapadnih Srba, naime da su ovi Srbi u vrijeme cara Heraklija bili kršteni od latinskih svećenika i da su primili latinsku liturgiju.[6] Uz ostalo to nam potvrđuje latinski natpis iz X vijeka nađen u ruševinama jedne crkve u Drenovu kraj Prijepolja.[7]

Bugarski kralj Boris kršten je za cara Mihajla III. Neki bizantijski ljetopisci govore o ovome obraćenju, kao Niceta David[8] i Simeon zvani Magister i Logotheta[9], ali se iz njihova izvještaja ne može sigurno zaključiti, da je ovo krštenje bilo u samome Carigradu i da je car Mihajlo lično kumovao.[10] *Vita Clementis* gl. 4 iznosi upliv sv. Metoda: »Dapače (Klement) tada dobrotvornim govorom neprestano osvajaše i bugarskoga kneza Borisa, kojega je već prije Veliki Metod bio učinio svojim sinom i privezao uz svoj

[4] Šegvić K., Kratka povijest hrv. književnosti. Zagreb 1911, 28ss; isti, Borba za hrv. bogoslužje i Grgur Ninski. Zagreb 1930, 32. Cf. Vajs J., Rukovet hlaholske Paleografie. Prag 1932, 4s.

[5] O akvilejskoj liturgiji vidi Ušeničnik Fr., Obrednik oglejske cerkve v ljubljanskoj škofiji. Bog. Vestnik 4 (1924), 1, 1—35.

[6] Porphyr. Const., 1. c. 32 (PG. 113, 288s). O fantastičnoj teoriji da su Sv. Apostoli djelovali oko rijeke Morave u današnjoj Srbiji, a ne oko Morave u Čehoslovenskoj v. Popović-Stojkov, Opća crkvena istorija I. Sr. Karlovci 1912. 717.

[7] Jireček-Radonić, Istorija Srba I, 125s.; Marković Vas., Pravoslavno monaštvo i manastiri u srednjevjekovnoj Srbiji. Sr. Karlovci 1920, 41.

[8] Vita S. Ignatti, PG. 105, 487—574.

[9] Annales, PG., 109, 728. Cf. Georgii Hamortoli Chronicon V, 3. PG. 110, 1049; Genesii Jos., De rebus Constantinop., 4. PG. 109, 1116.

[10] Hergenröther J., Photius, Patriarch von Constantinopel I, 601.

divni jezik«.[11] Pa i bizantijski ljetopisci govore o uplivu nekoga monaha Metoda na obraćenje bugarskoga kralja.[12] Nema pak razloga da množimo osobe. Slaže se naime vrijeme, ime osobe i stalež osobe. — Kako se vidi iz *Responsa ad consulta Bulgarorum* pape Nikole I, gl. 106, bilo je u Bugarskoj misionara i iz drugih narodnosti.[13] O latinskim misionarima govori Anastazije Bibliotekar.[14]. Iz Akvilejskog Evanđelistara je jasno, da je kralj Boris sa čitavom svojom obitelji kao hodočasnik pohodio Akvileju. Tako i drugi bugarski boljari.[15] I širitelj nauke o predestinaciji Gottschalk bio je u Bugarskoj oko g. 848.[16] Focij u svome pismu Borisu zove ga, »dragim sinom i duhovnim plodom svoga porođaja,[17] pa je poslao u Bugarsku svećenike i biskupe i držao je da su Bugari podložni njegovu patrijarhatu.[18] Zato moramo reći, da u početku kod Bugara nije bila jedna liturgija, nego da je bilo više liturgija prema raznovrsnosti misionara: grčka, armenska, akvilejska itd.

Kralj Boris radi jedinstva i drugih razloga zatraži od pape Nikole I rimske misionare. »Nadalje, — tako Život Nikole I,[19] — prije rečeni kralj bugarski primi apostolske misionare veselim srcem i velikom pobožnosti. I oni spasonosnim naukama počeše učiti narod. A slavni bugarski kralj počeo je tako gorjeti vjerom,... da je sve tuđince potje-

[11] PG. 126, 1201.

[12] Theophanes Cont., IV, 15. PG. 109, 177s; Symeonis Magistri et Logothetae Annales. PG. 109, 728. Cf. Hergenröther J., Photius I, 597. Ovaj Metodov upliv niječe Golubinski kod Jireček, Geschichte der Bulgaren 154. Isto Jagić V. Entstehungsgeschichte der Kirchenslavischen Sprache, Berlin 1913, 6.

[13] PL. 119, 1015.

[14] Hergenröther J., Photius I, 600.

[15] Rački F., Documenta Historiae Chroaticae periodum antiquam illustrantia. Zagreb 1877, 382.

[16] Morin G., Gottschalk retrouvé, 310 (Extrait de la Revue Bénedictine d' octobre 1931); Katić L., Saksonac Gottschalk na dvoru kralja Trpimira. Bog. Smotra 1932, 4, 403—432.

[17] Cf. Hergenröther, Photius I, 601s.

[18] Epistola enc. Photii n. 49. Cf. Hergenröther l. c. 600.

[19] PL. 119, 769.

rao iz svoga kraljevstva te služeći se samo propovijedanjem gore spomenutih apostolskih misionara odlučio je uvijek se hraniti hranom vječnoga života«. Rimski misionari uvađali su rimsku liturgiju te su one koje su Grci krstili ponovno potvrđivali. Kad je nastala velika rasprava između Apostolske Stolice i Bizanta o Bugarsku te kad su istočni patrijaršijski namjesnici presudili Bugare carigradskoj patrijaršiji, onda rimsko poslanstvo i svi latinski misionari, bez Papine privole, ostaviše Bugarsku.[20] Sada grčki biskupi, svećenici i monasi dođoše u Bugarsku i bizantinsku liturgiju uvedoše, odnosno obnoviše.

Tako, dakle, prije djelovanja sv. Ćirila i Metoda kod Hrvata i zapadnih Srba bila je rimska ili akvilejska liturgija na latinskomu jeziku, a kod istočnih Srba i kod Bugara bila je u upotrebi bizantijska liturgija na grčkomu jeziku.

Obnova jurisdikcije zapadnoga patrijarha

U ovo doba Apostolska Stolica vodila je veću brigu o tri slavenske države: Moravsko-panonsku, Hrvatsku i Bugarsku, kojima je tromeđa bila kod današnjega Beograda. Teritorij moravsko-panonske države bio je pod jurizdikcijom salzburškoga nadbiskupa, teritorij Hrvatske i Dalmacije pod vlašću akvilejske patrijaršije, a Bugarska, kako rekoh, pod carigradskom patrijaršijom.[21] Pape druge polovice devetoga vijeka nastojali su da obnove svoju neposrednu patrijaršijsku jurisdikciju u ovim trima slavenskim kraljevinama. Tako papa Nikola I pisao je g. 860 caru Mihajlu III: »Treba naime da se Vaše carsko dostojanstvo, za koje smo čuli da je vrijedno u svim crkvenim poslovima, dostoji obnoviti u svoje vrijeme stari običaj koji je naša crkva imala, koliko se nitko ne bi usudio usprotiviti blaženom Petru, prvaku apostola, za službu, koju je naša Stolica imala u vašim krajevima preko biskupa tamo po-

[20] PG. 109, 357. Marković-Perković, Slaveni i Pape, Zagreb 1904, II, 472.

[21] Cf. Hrvatska Straža 8 (1936), br. 108 (10 svibnja), 7. Usp. i Jireček H., Panonija u IX. stoljeću, Književnik 3 (1866), 1, 92.

stavljenih, naime solunskoga, koji je vršio službu Rimske Stolice po Staromu i Novomu Epiru, te po Iliriku, Macedoniji, Tesaliji, Ahaji, Obalnoj i Sredozemnoj Daciji, Miziji, Dardaniji i Prevali...[22] Jednako Ivan VIII piše g. 876 u spomenici biskupu Pavlu koji je bio poslanik u Germaniji i Panoniji: »Apostolska Stolica u stara vremena običavala je obavljati posvećivanja i uredbe ne samo u Italiji i ostalim zapadnim krajevima, nego također u granicama čitava Ilirika.« Protiv ovome pravu nema prava zastare u poganskim zemljama.[23] Jednako piše kralju Ljudevitu: »Ti sam znaš, o preslavni kralju, da je Panonska dijeceza podložna Apostolskoj Stolici, iako ju je ratna nezgoda za neko vrijeme njoj odnijela... Jer su uklonjena zla koja je neprijateljstvo nanijelo, to neka se svakome povrati što je zakonito imao«.[24] Slično piše Ivan VIII hrvatskomu vladaru Branimiru i biskupima Hrvatske i Dalmacije da se nastoje vratiti Rimskoj Crkvi. Papa Stjepan VI kori akvilejskog patrijarha Walberta, što je uzurpirao prava Sv. Stolice, a Teodozija Ninskoga, što je išao na posvećenje k akvilejskom patrijarhu.

Tri se muža odlikuju pri ovome obnavljanju patrijaršijske jurisdikcije Sv. Stolice: Sv. Metod, Teodozije Ninski i Ivan svećenik, kojega vjerojatno treba razlikovati od onoga Ivana koji je bio glava Svatoplukova poslanstva k Ludoviku, kralju franačkomu.[25]

Panonski knez Kocel »šalje poslanstvo k Apostoliku — tako *Žitije sv. Metodija* gl. 8 — i moli ga da dade blaženoga Metoda učitelja našega. I reče Apostolik (— papa): Ne samo tebi, nego svim tim slavenskim krajevima šaljem ga kao učitelja od Boga i od sv. Petra apostola, prvoga bi-

[22] Silva-Tarruca, Fontes Historiae ecclesiasticae medii aevi I. Romae 1930, 438.

[23] PL. 126, 656. Vidi ove odredbe o zastarenju u Corpus Juris Canonici, Decretum Gratiani c. 14 et 17. C. 16. q. 3. te c. 12. C. 23. q. 8. Cf. Hergenröther, Photius II, 618.

[24] Prodan I., Poviest glagolice i nje izvori. Zadar 1900, Prilog G. 14.

[25] Petrović L., Disquisitio historica in originem usus slavici idiomatis in Liturgia apud Slavos ac praecipue Chroatas. Mostar 1908, 69—71.

skupa i ključara nebeskoga kraljevstva«.[26] Zatim je Apostolska Stolica postavila Metoda za nadbiskupa u Panoniji, na stolici sv. Andronika, negdašnjega metropolite srijemskoga, kako je onda tradicija kazivala. Tako je srijemska stolica, nekoć metropola Panonije, obnovljena.[27] Zato Ivan VIII g. 875 piše kralju Karlomanu: »Jer nam je data i povraćena panonska biskupija, to neka bude slobodno našemu bratu Metodu, koji je ondje od Apostolske Stolice zaređen da prema staromu običaju slobodno vrši što spada na biskupa«.[28] Nadbiskup Metod određen je za legata a latere Apostolske Stolice,[29] on vrši poslanstvo Apostolske Stolice kod naroda,[30] sv. Metodu predala je Apostolska Stolica sve one slavenske krajeve.[31]

Ivan VIII brinuo se je da isto učini kod hrvatskoga naroda svojim pismima vladaru Branimiru *»Relegentes«* i Teodoziju Ninskomu *»Dilectionis tuae letteris«* datiranima 7 lipnja 879 te pismom *»Pastorali sollicitudine«* dalmatinskim biskupima, kleru i starešinama naroda od 10 lipnja iste godine. Iz pisma Stjepana V oko g. 886 znademo, da je Teodozije Ninski isvijestio Sv. Stolicu, da je solinska crkva obnovljena.[32] Zato je vjerojatno u ovo vrijeme bio mješoviti sabor u hrvatskoj državi koji je Ivan VIII bio zatražio i na koji čini se da se odnosi izvještaj u *Ljetopisu Popa Dukljanina.* Na ovome je saboru solinska crkva obnovljena. Ivan svećenik izabran je za prvoga nadbiskupa i od Pape je posvećen. Kaže Toma Arhiđakon, da je Apostolska Stolica dala splitskomu nadbiskupu, da splitska crkva dobije povlasticu čitava dostojanstva što ga je u starini imala Salona.[33] Slično se izražava Pop Dukljanin[34]: »Pročitaše na

[26] Prodan l. c. Prilog B. 28. Kod Grivca, Žitja Konstantina in Metoda, 104.

[27] Cf. PL. 126, 849; Prodan l. c. Prilog B. 69.

[28] Prodan l. c. Prilog B. 67.

[29] Prodan l. c. Prilog G. 17.

[30] Prodan l. c. Prilog G. 18.

[31] Prodan l. c. Prilog B. 33. Cf. Ritig Sv., Povijest i pravo slovenštine. Zagreb 1910, 204.

[32] Šišić F., Priručnik izvora hrv. historije. Zagreb 1914, 210.

[33] Izdanje Račkoga u Monumenta spectantia Historiam Slavorum Merid. 26. Zagreb 1894, 33. Cf. Šišić F., Povijest Hrvata 387.

[34] Šišić F., Letopis Popa Dukljanina, Beograd-Zagreb, 1928, 304.

istome saboru stare povlastice... o diobi pokrajina i krajeva ili zemalja, kako je bilo napisano i ustanovljeno od starih careva«.

Pop Dukljanin kao da nam kaže, da je i sv. Metod sudjelovao na ovome saboru: »Mnogo zakona i dobrih običaja uredi, što tko želi upoznati, neka čita slavensku knjigu koja se zove *Methodius*, gdje će naći kakvo dobro ustanovi kralj preblagi«.[35] Ne slažu se učenjaci kad tumače ovo mjesto. Batthyany i Mažuranić Vladimir misle, da »Methodius« znači »knjiga zakona«.[36] Kostrenčić Marko na ovome mjestu Popa Dukljanina vidi Nomokanon (zbirku crkvenih i državnih zakona) koji je sv. Metod preveo.[37] Ali nije vjerojatno, da je ikada u hrvatskoj državi imao silu zakona Nomokanon. Šišić Ferdinand misli, da se ovdje radi o Žitiju sv. Metodija.[38] Ali u ovome Žitiju sv. Metodija nema ništa o ovome hrvatskome saboru i o crkvenim granicama. Mislim, dakle, da se mora reći da Pop Dukljanin na ovome mjestu zaista misli na neku zbirku zakona i isprava, kako veli Klaić,[39] ali ove isprave i zakone da je sabrao ili sv. Metod ili koji njegov učenik, koji bi onda zbirci stavio ime svoga učitelja. Možemo, naime, s pravom pretpostaviti, da je sv. Metod nešto pisao o crkvenoj organizaciji u Iliriku, kad sigurno s druge strane znamo, da je Apostol Slavena istraživao prava Sv. Stolice, kako se čita u Žitiju sv. Metoda gl. 8 i 9.[40]

Postanak autonomije crkve bugarske nije jasan. Sva je prilika, da ju je dala Sv. Stolica. Nije isključeno, da je i sv. Metod sudjelovao u akciji, da se Bugarska povrati

[35] Šišić F., Letopis 308.

[36] Šišić F., Letopis 126s.

[37] Kostrenčić Marko, Hrvatska pravna povijest. Zagreb 1925, 131. 294ss.

[38] Letopis 136.

[39] Klaić V., Narodni sabor i krunisanje kralja na Duv. polju. Zbornik Matice Hrvatske o tisuć-godišnjici hrv. kraljevstva. Zagreb 1925, 11.

[40] Prodan l. c. Prilog B. 29. Kod Grivca F., Žitja Konstantina in Metodija Celje 1936, 105. O patrijaršijskoj vlasti nad Hrvatskom vidi Račkoga F., Nutarnje stanje Hrvatske prije XII stoljeća: Crkva hrvatska. Rad Jug. Ak. 79 (1889), 179ss.

u krilo Sv. Stolice. Bugarski, naime, car Kalijanča tvrdio je u svome pismu papi Inocentu III, da on u svojim arhivima nalazi, da su Bugari primili od Apostolske Stolice i carstvo i patrijaršijsko dostojanstvo.[41] Suviše g. 880 piše Ivan VIII carevima Baziliju, Lavu i Aleksandru: »Na trećemu pak mjestu mnogo Vam zahvaljujemo, što ste dopustili veselim srcem iz ljubavi prema nama, kako je bilo pravedno, da sv. Petar ima bugarsku dijecezu«.[42] Uprav u to doba bio je Teodozije Ninski, čiju odanost i vjernu privrženost crkvi bl. Petra Apostola i papi Ivanu VIII hvali isti Ivan VIII, kod kralja Borisa, koji je obećao da će poslati svoje poslanike Apostolskoj Stolici, kako je to isti Teodozije javio papi Ivanu VIII.[43] Slijedeće godine govori Ivan VIII u svome pismu Metodu o putovanju Metodovu koje je papi poznato: »Kad se s Božjom pomoći povratiš...«[44] Sva je prilika, da Ivan VIII ovim riječima cilja na putovanje sv. Metoda kralju Borisu,[45] i to radi vraćanja Bugara Sv. Stolici. Pri ovome treba da se sjetimo i onoga, što Vita Clementis c. 4 govori o uplivu sv. Metoda na kralja Borisa.[46] Dapače i u Žitiju sv. Metoda gl. 13 može se naslučivati ovakova akcija sv. Metoda. Neprijatelji, naime, sv. Metoda su vikali: »Car se na nj ljuti.« Nalazimo pak među nadbiskupima na Focijevu saboru g. 879/880 potpisana nekoga Agatona Moravskoga.[47] Odakle se može zaključiti, ako slijedimo pravila historijske kombina-

[41] PL. 215, 287. Da je Simeon tražio od pape Ivana X naslov cara i patrijarhat piše Zlatarski V., B'lgarsko-h'rvatskite otnošenija prez' p'rvata polovina na X. vek'. Sveslavenski Zbornik. Zagreb 1930, 53. Njegovo je znamenito djelo »Istorija na b'lgarskata d'ržava prez' srednite vekove I (1919). od g. 679—852; II (1927) od g. 852—1018. Drinov M. S. (Pogled na najstariju povijest Hrvata, Srba... Zbornik Kralja Tomislava 38 (kaže, da je Rim ustanovio bugarski patrijarhat.

[42] PL. 126, 909.

[43] PL. 126, 919.

[44] PL. 126, 920.

[45] Ritig l. c. 80. Vidi, što misli o ovome putovanju Bugar Djulgerov D., Rim' i sv. Bratja Kiril' i Metodij. Godišnik' na Sofijskija universitet Bog. Fak. XI. Sofija 1934, 5, 24.

[46] PG. 126, 1201.

[47] Mansi XVII, 373 D. Cf. Hergenröther, Photius II, 632s.

cije, da su Focije i bizantijski car tražili crkvu u moravskoj državi za svoj patrijarhat i da su protiv sv. Metoda, moravskoga nadbiskupa, posvetili svoga nadbiskupa. Kad je stvoren mir između Pape Ivana VIII i carigradskoga patrijarha Focija i kad je Bugarska vraćena Sv. Stolici, onda je car priznao nadbiskupom u Moravskoj i Panoniji sv. Metoda i odustao od svojih pretenzija. Tada je car Bazilije mogao da pozove pismeno Metoda, da se iz Bugarske navrati u Carigrad. — Napokon moramo pripomenuti, da se bugarska crkva ne nalazi u popisu biskupija koje su spadale pod carigradsku patrijaršiju ovoga vremena.[48] Suviše, bizantijski pisci zovu cara Simeona odmetnikom,[49] vjerojatnije zato, što se je vratio Sv. Stolici, nego što je ostavio monaške zavjete. Mogu i to spomenuti, da svećenik Kozma, pisac X vijeka pripovijeda, kako se je mnogo Bugara od svojih žena rastavljalo i u Rimu monaške zavjete primalo.[50]

Pape svoga vremena isticali su apostolski kanon 35, kako se može vidjeti u Odgovorima Nikole I na bugarske upite br. 72[51] i u pismu Ivana VIII milanskomu nadbiskupu Ansbertu g. 879[52]: »Biskupi pojedinih naroda treba da znaju, ko je među njima prvi i koga imaju držati kao glavu — *Episcopos gentium singularum scire convenit quis inter eos primus habeatur, et quem velut caput existimarent...*« S druge strane znamo, da su u stara vremena bile primacijalne stolice: srijemska, koja je obnovljena u sv. Metodu, i Justinijana Prima u Bugarskoj. Od ovoga vremena nose i splitski biskupi naslov *»primas totius Dalmatiae et Croatiae«* te *»legatus Sedis Apostolicae«*.[53] Prema tome možemo zaključiti, da je Apostolska Stolica u ovo doba, uz pomoć sv. Metoda, Teodozija Ninskoga i Ivana Svećenika obnovila tri nadbiskupske stolice: jednu za Moravsku i Panonsku na stolici sv. Andronika, drugu u Splitu na stolici sv. Duje, a treću u Ohridu koji je bio istovjetovan sa starom Justinijanovom Primom. Sadržaj nadbiskupske vlasti (archiepiscopus) označivao bi naslov *»primas«* ili legat Sv. Stolice prema terminologiji cara Justinijana i Isidora Seviljskoga.

[48] Srebrenić J., Odnošaj Pape Ivana X. prema Bizantu i Slavenima na Balkanu. Zbornik kralja Tomislava. Zagreb 1925, 157; Vailhé S., Achrida, članak u Dictionnaire d' Histoire et de Géographie ecclesiastique I, 322ss, te »Bulgarie« članak u Dictionnaire de Theologie catholique II, 1196ss. Vidi i Ghiulov D., De relationibus inter Bulgaros et S. Sedem. Acta Conventus Pragensis 1930, 69.

[49] Marković Vas., Pravoslavno monaštvo 4.

[50] Marković V. l. c. 4. Cf. Pichler A., Geschichte der kirlichen Trennung zwischen dem Orient und Occident I, München 1864, 198.

[51] PL. 119, 1007.

[52] PL. 126, 837.

Uvođenje slavenske liturgije

Mnogo je mišljenja o uvođenju slavenske liturgije kod Hrvata, Srba i Bugara. Jagić Vatroslav piše, da je slavensku liturgiju kod Hrvata uveo car Bazilije za vrijeme, tako zvanoga, hrvatskoga raskola.[54] Barada Miho hoće da dokaže, da su kod Hrvata uveli slavensku liturgiju latinski biskupi primorskih gradova, koji su tada prema njegovu mišljenju bili pod jurisdikcijom carigradskoga patrijarha.[55] Farlati je davno pisao, da su slavensku liturgiju uveli u Dalmaciji Sveti Apostoli na svome rimskomu putovanju 867 godine.[56] Prodan Ivan je mišljenja, da su poradili na uvođenju slavenske liturgije kod Hrvata sveti Ivan, sin hrvatskoga vladara i učenik sv. Metoda, sv. Metod i Teodozije Ninski.[57] Horvat Rudolf, Perojević Marko i drugi tvrde, da je Teodozije Ninski dobio povlasticu slavenske liturgije za svoju ninsku biskupiju, koja se je protezala po čitavom teritoriju Hrvata onda, kada je polovicom godine 880 bio u

[53] Cf. Farlati, Illyricum Sacrum, III, 24ss. 200; Bogoslov. Smotra 11 (1923), 89ss.

[54] Entstehungsgeschichte der Kirchenslavischen Sprache. Berlin 1913, 78. Jagić V. piše u Vodnikovoj Povijesti Hrvatske Književnosti I (Zagreb 1913, 10), da je slavenska liturgija mogla doći u Hrvatsku iz lakoga saobraćaja između Panonije i Hrvatske, pa onda za vjerojatnih putovanja Sv. Braće po Hrvatskoj, te od pobjeglih u Hrvatsku i Bugarsku Metodovih učenika i ostalih izbjeglica za mađarske provale u Panoniju. On navodi i drugo mišljenje, da je glagolica iz Macedonije preko Srbije došla u Hrvatsku.

[55] Croatia Sacra 1931, 2, 213.

[56] Illyricum Sacrum III, 87.

[57] Poviest glagolice 142. cf. 71.

Rimu.[58] Ritig Svetozar piše, da je slavenska liturgija raširena u sjevernim krajevima Hrvatske iz srijemske biskupije, kojoj je bio podložan dio hrvatskoga teritorija.[59] U južnim krajevima da ju je uveo sv. Metod, kad se je vraćao iz Carigrada.[60] Suviše tvrdi, da je slavenska liturgija uvedena u Dalmaciji protiv volje zakonodavca.[61] Petrović fra Leo drži, da je slavenska liturgija uvedena od Focija za vrijeme hrvatskoga raskola, da Hrvate čvršće priveže uza svoju patrijaršiju, pa od sv. Metoda na njegovim putovanjima po Hrvatskoj te od Teodozija Ninskoga biskupa, poslije splitskoga nadbiskupa, komu on pripisuje glagolski psaltir prepisan od Nikole Rapskoga g. 1222.[62]

Jireček Konstantin ništa ne zna o vremenu, kada je uvedena slavenska liturgija u Bugarskoj.[63] Ritig Svetozar je dokazivao, da je sv. Metod uveo slavensku liturgiju kod Bugara na svome putu u Bugarsku i u Carigrad,[64] a da ju je sv. Klement, biskup bugarskog jezika, širio.[65] Marković fra Ivan kaže, da su potjerani Metodovi učenici širili slavenske knjige i liturgiju po Bugarskoj.[66] — Jireček Konstantin

[58] Perojević M., Ninski biskup Teodozije (879—892), Split 1922. Prilog Vjesnika za arheologiju i historiju dalmatinsku. 13. 27. Isti, Hiljadugodišnjica hrv. kraljevstva (925—1925). Vjesnik za arheologiju i hist. dalm. 47/48 god. 1924/5, 117.

[59] Povijest i pravo slov., 125s.

[60] Povijest i pravo 85. Šišić F. tako općenito o uvođenju slavenske liturgije (Povijest Hrvata 388).

[61] Povijest i pravo slovenštine 205.

[62] Disquisitio historica 81. Jagić Vatroslav (Archiv für Slavische Philologie 33) dokazuje, da je pitanje Teodozijeva psaltira »sve to bila u Levakovićevo vrijeme spletena izmišljotina poznatog Tomka Mrnavića«. Vodnik, Povijest 21.

[63] Geschichte der Bulgaren, Prag 1876, 158: Der genaue Zeitpunkt, wann slawische Liturgie und slawische Kirchenbücher nach Bulgarien gebracht wurden, ist unbekannt; nur so viel ist ausser Zweifel gestellt, dass sie in den letzten Jahren des Boris dort bereits heimsch waren.

[64] Povijest i pravo 82.

[65] l. c. 119.

[66] Slaveni i Pape II, 483. Novaković Stojan (Prvi osnovi slovenske književnosti, Bograd 1893, 51) kaže, da se može dokazati iz prvih izvora, da je slavenska knjiga širena po Bugarskoj i Srbiji poslije smrti sv. Metoda. Jagić naprotiv Entstehungsgeschichte 77.

piše, da je slavenska liturgija raširena iz Koceljeve države i kod Slavena na Jadranskomu moru još za života sv. Metoda, a da su protjerani Metodovi učenici i u Dalmaciju došli.[67] Murko Matija drži, da je Sv. Stolica htjela slavenskom liturgijom da dobije sva prava u Iliriku.[68]

Uzimajući u razmatranje uvođenje slavenske liturgije kod južnih Slavena treba da razlikujemo između *factum i jus* uvođenja. Kod Hrvata je stvarno uvedena slavenska liturgija najprije u krajevima Istrije i Dalmacije koji su bili pod jurisdikcijom gradskoga patrijarha, za vrijeme prvoga putovanja Sv. Braće u Rim. To nam prije svega dokazuje tradicija slavenske liturgije koja nam prikazuje ove biskupije kao najupornije čuvare slavenske liturgije sve do naših dana. Najveći dio staroslavenskih knjiga hrvatske redakcije iz ovih je krajeva. Zato Vatroslav Jagić kaže, da je Krk majdan glagolskih stvari, a to se jednako može da rekne o Senju i o istočnoj Istri.[69] To potvrđuje neki pisac XIII vijeka (*Libellum de conversione Carantanorum*): »Poslije ovoga iza nekoliko vremena dođe iz krajeva Istrije i Dalmacije neki Slaven, imenom Metod, koji pronađe slavenska pismena i slavenski služi božansku službu i učini da se ogadi latinski jezik«.[70] S ovime se slaže i Pop Dukljanin u gl. 9. Napokon ona Ćirilova obrana slavenskoga jezika u Mlecima, o kojoj je govor u *Žitiju Konstantinovu* gl. 14, bila bi suvišna i bez dovoljna razloga, kada sveti Apostoli ne bi bili uveli slavensku liturgiju na teritoriju koji je spadao pod vlast mletačku, odnosno patrijarha gradskoga (Grado). U ovo vrijeme akvilejski patrijarh

[67] Jireček-Radonić, Istorija Srba I, 129.

[68] Geschichte der älteren südslawischen Litteraturen. Leipzig 1908, 42: Offenbar erblickte der römische Stuhl auch in der Billigung der slavischen Liturgie das richtige Mittel zur Verwirklichung seiner Ansprüche auf ganz Illyricum...

[69] Bog. Smotra 11 (1923), 50. Cf. Milinović Š., Crtice o slovenskoj liturgiji. Zadar 1880, 63; Jagić, Entstehungsgeschichte 247; Ušeničnik F., Najstarejši glagolski spomenik in liturgija sv. Cirila in Metoda. Bogoslov. Vestnik 10 (1930), 247. Vidi Štefanić V., Knjige krčkih glagoljaša u XVI st. Popović P., Prilozi 15 (1935), 1—32.

[70] Prodan, l. c. Prilog B. 81.

imao je veliki upliv na sve Slavene, bio je neko duhovno središte Slavena, što se vidi iz Akvilejskog Evanđelistara gdje su napisana imena vladara i knezova moravskih i panonskih, hrvatskih i bugarskih kao hodočasnika.[71] Zato i ona borba o jurizdikciju između patrijarha gradskoga i akvilejskoga sigurno je nešto pridonijela uvođenju i širenju slavenske liturgije (Cf. *Gruden*, Katol. Obzornik, Ljubljana IX, 9—20 ap. *Murko* 210).

Ali moramo reći, da je slavenska liturgija i iz Metodove nadbiskupije širena i u sjevernu Hrvatsku, koje jedan dio bio je podložan sv. Metodu, i u Bugarsku koja je graničila s Koceljevom državom, i u Srbiju, kojoj je kneza Mutimira papa Ivan VIII opominjao, da slijedi običaj svojih predaka i da se povrati panonskoj nadbiskupiji.[72] Što se tiče Bugara, pripovijeda nam Vita Clementis c. 4, da je sv. Metod kralja Borisa uz svoj krasni jezik privezao, da su Ćiril i Metod izumili pismena i da su preveli sv. Pismo, eda bi rođeni Božji sinovi imali dosta božanske hrane.

Ako uzmemo u pretres uvođenje slavenske liturgije *s pravne strane*, onda treba najprije reći, da je u ovo doba liturgično pravo bilo neizvjesno. Zato je bila slobodna rasprava između sv. Apostola i branitelja triju jezika (*»trilingues«* cf. *Grivec F.*, Sv. Ciril in Metod, Ljubljana 1927, 79). Dosljedno sv. Ćiril i Metod uveli su slavensku liturgiju bez ikakve povrede liturgičkoga prava. Papa Hadrijan II (*Vita Methodii* c. 8) piše: »Ali doznavši za pravo Apostolske Stolice na vaše krajeve ništa ne učiniše protiv kanona«. Ove riječi mogu se odnositi na pitanje i o jurizdikciji i o upotrebi liturgije. Nadalje, nalazi se u istoj ovoj poslanici pape Hadrijana II blagoslov i obrana slavenskog jezika i zapovijed da se na Misi čita poslanica i evanđelje najprije

[71] Rački, Documenta 382. Kakav je bio prvi obred slavenske liturgije kod Hrvata vidi Jagić, Hitsorija književnosti 62 i Ritig, Povijest i pravo 186—199.

[72] V. Fancev F., O najstarijem bogoslužju u Posavskoj Hrvatskoj. Zbornik Kralja Tomislava. Zagreb 1925, 509ss. Ib. Maretić T., Prvi spljetski sabor i glagolica, 387 kaže, da je u Hrvatsku došla slavenska liturgija iz Panonije ili Moravsko-Slovačke.

latinski, a onda slavenski. Pismo pape Ivana VIII *»Praedicationis tuae«* od 14 lipnja 879 kao da je osobna zapovijed, *praeceptum personale*. Tu se naime kaže: »Tebi upravljenim pismom zabranismo, da u tome jeziku svete mise ne govoriš«.[73]

Naprotiv se čini, da je pismo Ivana VIII *»Industriae tuae«* Svatopluku od lipnja 880 u pravome smislu papinsko pismo zvano *»litterae decretales«* ili liturgički zakon, u kojem se nalazi i opći zakon za svu Crkvu, dakle i za hrvatsku i bugarsku državu, i partikularni liturgički zakon za državu Svatoplukovu i povlastica kraljevskoga dvora.[74] Najprije se, dakle, u tome pismu određuje *per modum legis generalis permittentis* da je slavenska liturgija dozvoljena: »Niti se zdravoj vjeri ili nauci protivi, da se u istomu slavenskom jeziku ili misa pjeva ili da se sveto evanđelje i štenja božanska Novoga i Staroga Zavjeta dobro prevedena i protumačena čitaju ili da se svi drugi časovi službe mole«.[75] Zatim tu ima *lex particularis praecipiens* za Svatoplukovu državu: »Ipak zapovijedamo, da u svima crkvama zemlje vaše...« Na koncu tu ima *privilegium aulae regis:* »A ako se tebi i tvojim prvacima sviđa, da radije slušate misu na latinskom jeziku...«

Ova *Magna Charta* slavenske liturgije izdana je onda, kad je papa Ivan VIII najviše tražio restauraciju patrijaršijske jurizdikcije Apostolske Stolice u Hrvatskoj i Bugarskoj. U ovo vrijeme putuje u Rim te u Hrvatsku i Bugarsku Ivan Svećenik. U ovo doba bio je u Bugarskoj Teodozije Ninski i o svome putovanju izvješćuje Papu. U ovo vrijeme putuje i sv. Metod sa znanjem i blagoslovom Papi-

[73] PL. 126, 580; Prodan l. c. Prilog B. 68.

[74] PL. 126, 901—906. O autentičnosti ovoga pisma vidi kod Jagića V., Entstehungsgeschichte 59ss.

[75] Cf. Hergenröther, Photius II, 624; Thalhofer-Eisenhofer, Handbuch der katholischen Liturgik I, izd. 2, Freiburg im Br. 1912, 229. Izgleda, da Šišić F. (Povijest Hrvata 373) sa tu citiranim Jagićem ne pazi na juridičko tumačenje teksta pisma Ivana VIII, kad tvrdi protivno ovome što ovdje govorim.

nim. Možemo, dakle, po pravilima historijske kombinacije zaključiti, da je Ivan VIII izdao dekretalno pismo »Industiae tuae«, na nagovor sv. Metoda, da lakše dobije patrijarhalna prava u Iliriku i da postane lakša puna kristijanizacija slavenskih naroda.

Kroz svu povijest slavenske liturgije ne nalazi se jedan opći zakon (lex generalis prohibens) koji bi bio dokinuo ovaj opći zakon Ivana VIII (lex generalis permittens).[76] Papa Stjepan V svojim pismom »*Quia te zelo fidei*« Svatopluku i u pridodanom *Commonitorium-u* zabranio je slavensku liturgiju, ako netko neće reći da su ove isprave sumnjive. Ali po svemu izgleda, da je ova zabrana lex particularis prohibens za samu Svatoplukovu državu ili za Metodovu nadbiskupiju, dakle da je uglavnome dokidala gore spomenuti partikularni zakon Ivana VIII. Ovo slijedi iz imena Metodova koje se tu spominje i iz nadodane sankcije tome zakonu. Govori se naime: »Zapovijedamo da se potjeraju iz vaših krajeva — vestris finibus procul excludi praecipimus«.[77] I kanon X splitskih sabora g. 925 i 928, čija je postojnost sumnjiva, jest neko nejasno ograničenje slavenske liturgije. Ako je i autentičan, nerazumljiv je, jer je tekst pokvaren.[78] Svakako je sigurno da se ograničenje odnosi samo na splitsku crkvenu provinciju.[79]

G. 1053 carigradski patrijarh Mihajlo Cerularije dade zatvoriti sve latinske crkve u Carigradu, a latinske monahe, koji nisu htjeli primiti grčki obred, istjera iz manastira. I na zapadu se u ovo vrijeme više pazi na liturgičko jedinstvo. Zato je od veće važnosti odluka splitskoga sabora koji je držan oko g. 1060. Odluku je potvrdio papa Alek-

[76] Der Gebrauch der slavischen Liturgie am adriatischen Meere wurde also nach vorliegenden Quellen von Rom nie verboten. Murko M., kod Ritiga l. c. 157.

[77] Tako i Balan-Stadler, Katolička Crkva i Slaveni u Bugarskoj, Srbiji Bosni i Hercegovini. Zagreb 1881, 39ss.

[78] Cf. o neutentičnosti samoga kanona X Srebrenić J., Odnošaj pape Ivana X. prema Bizantu i Slavenima na Balkanu. Zbornik Kralja Tomislava Zagreb 1925, 157.

[79] Šišić F., Priručnik 219; Perojević M., Hiljadugodišnjica hrv. kraljevstva Vjesnik za arh. i hist. dalm. 47/48 god. 1924/5, 128s. 148.

sandar II, a glasi: »Na svaki način zabranjujemo pod kaznu prokletstva, da se promakne na svete redove Slavene koji ne nauče latinski i da se podvrgne svjetovnom ropstvu ili svjetskom plaćanju poreza klerika, kojega mu drago stepena.[80] Toma Arhiđakon, protivnik slavenske liturgije, drukčije govori: »utvrđeno je i odlučeno, da uostalom nitko se ne bi usudio božanske tajne vršiti na slavenskom jeziku, nego na latinskomu i na grčkomu niti da bi tko istoga jezika bio promaknut na svete redove«.[81] Ovu odluku, kako je donosi pisac XII vijeka Toma Arhiđakon, ili je papa Aleksandar II zabacio ili ju je sam Toma podmetnuo. Da je Toma ovu odluku falsificirao izgleda vjerojatno odatle, što on donosi samo zabranu slavenske liturgije i sa ovom zabranom spaja neki raskol u Hrvatskoj, a ostale odluke mimoilazi, posebno kanon drugi o celibatu koji je primljen i u Tomi poznatu opću zbirku crkvenih zakona, Decretum Gratiani D. 81, C. 16. Baš ovaj kanon morao je biti pravi uzrok smutnja u Hrvatskoj, kako su se i u ostalim evropejskim državama i biskupi i svećenici protivili ovakovim odlukama pape Grgura VII i nazivali ih nesnosljivim i zato nerazložnim. Zato treba reći, da je sabor s onim kanonom zabranio ređenje onih Slavena, koji ne bi znali čitati i pisati latinski.[82] Tako zvone riječi i tako je praksa tumačila. Ta zar ne bi pape, kakav je bio Grgur VII i njegovi nasljednici tražili da se vrši ovakav zakon koji bi zabranjivao slavensku liturgiju u maloj kraljevini, kakva je bila ondašnja Hrvatska?! Dapače sam papa Aleksandar III g. 1177 u Zadru je dočekan, i u procesiji, uz hvale i pjeve na slavenskomu jeziku, odveden je u crkvu sv. Stošije.[83]

Istjerani učenici sv. Metoda Moravljanin Gorazd, vrlo vješt slavenskomu i grčkomu jeziku (Vita Clementis c. 12),[84] a u latinskoj knjizi odlično izučen (Vita Methodii

[80] Šišić, Priručnik 237.

[81] Izdanje Račkoga 49.

[82] Cf. Murko M. kod Ritiga, Povijest i pravo 157.

[83] Murko M., Geschichte 214; Klaić V., Opis zemlja II, Zagreb 1881, 28.

[84] PG. 126, 1215.

c. 17), Klement, Lovre, Nahum i Angelar »Bugarsku su — tako Vita Clementis c. 14 — želili, Bugarsku su u srcu imali, u Bugarskoj su se nadali mir naći«.[85] Klement pak, uzevši sa sobom Nahuma i Angelara, išao je prema Dunavu. Traže počinak u jednom selu blizu Beograda. Dolaze u Beograd pred beogradskoga kapetana Boritikana i sve mu kažu, što im se dogodi. On je smatrao shodnim da ove goste pošalje svome kralju Borisu, jer je znao, da je on prijatelj ovakovih ljudi. Boris ih primi s čašću kao učitelje i obnovitelje vjere. Dobro ih primaju i bugarski boljari (c. 16). Tada bude Klement poslan kao učitelj u Kutmičevicu, onda pokrajinu u današnjoj Macedoniji (c. 17). Imao je 3.500 učenika (c. 18). Car Simeon imenuje ga za veličkoga biskupa: »*καὶ οὕτω δὴ Βουλγάρῳ γλώσσῃ πρώτος ἐπίσκοπος ὁ Κλήμης καθίσταται* – i tako je Klement postavljen prvim biskupom bugarskoga jezika« (c. 20). Klement u Ohridu sagradi svoj manastir, kojemu i drugu crkvu dodade, koja kasnije postade sjedištem arhiepiskopije (c. 23). Klement češće sebe zove *Ἐπίσκοπος Βουλγαρίας ἐν τῇ Ἀχρίδι*. Jer je? pak Klement svoje učenike razdijelio u 12 biskupija, to bi trebalo reći, da je on bio prvi ohridski nadbiskup sa primacijalnim pravima Justinijane Prve. Ako je prije njega bio nadbiskup Gorazd, to onda on nije imao stalne residencije. O Klementu se veli, da je on prvi biskup bugarskoga jezika, a to se ima razumjeti kao prvi biskup slavenske liturgije, a ne bugarskoga porijekla, iako se s ovime ne slaže Jagić V.[86] U onda bugarskomu Beogradu bio je već prije biskupom neki Sergije, slavenskoga porijekla.[87] Dakle sada je bizantijska liturgija na slavenskomu jeziku raširena u ohridskoj nadbiskupiji i u čitavoj Bugarskoj.[88]. Klement je dodao ono što nije prevedena od Triodija: »što se pjeva od nove nedjelje pa

[85] PG. 126, 1217.

[86] Entstehungsgeschichte 116ss.

[87] PL. 126, 760.

[88] V. Srebrenić l. c. 133. O Klementovu djelovanju piše opširnije Novaković St., Prvi osnovi slovenske književnosti među balkanskim slovenima Beograd 1893, 53ss.

do Duhova« (c. 26).[89] Pa pisac Klementova života (c. 29) pjeva hvale Klementu: da je on Bugare svetim pismom uzgajao, da je po njemu zemlja bugarska Boga poznala, da je on crkve spjevima i pjevanjem psalama učvrstio, svetkovine štenjima okrijepio.[90] U ovo doba za Borisa, Simeona i Petra bilo je središte staroslavenske literature u Bugarskoj.

God. 1018 car Bazilije II, prozvan Bugaroubijica, uništi bugarsko carstvo i ujedini ga sa bizantskom carevinom. Od ovoga vremena ohridski nadbiskupi bili su uvijek porijekla i jezika grčkoga. Od ovoga doba ohridski nadbiskupi su nosioci i širitelji helenizma. I biskupija Rason u Srbiji bila je podložna njihovoj jurisdikciji.[91] Zato kod Bugara i kod istočnih Srba slavenska liturgija sve to više uzmiče pred grčkom liturgijom. Naprotiv Apostolska Stolica vodi brigu oko slavenske liturgije u krajevima pod nadbiskupijom barskom. Papa, naime Aleksandar II (ili antipapa Klement III) zapovijeda barskomu nadbiskupu: »brini se također za manastire bilo latinske bilo grčke ili slaveńske, da znaš da su i ovi svi jedna Crkva«.[92]

[89] PG. 126, 1236. Cf. Murko M., Geschichte 63; Jagić, Entstehungsgeschichte 118; Ritig lc. 120.

[90] PG. 126, 1237. O sastavnim djelovima slavenske liturgije kod Bugara od IX—XI st. vidi Gošev I., Starob'lgarskata liturgija spored' b'lgarski i vizantijski izvori ot' IX—XI v. Godišnik' na Sofijskija universitet' VI. Bog. Fak. Sofija 1932, 7, 1—80.

[91] Murko M., Geschichte 59; Hudal A., Die Serbisch-orthodoxe Nationalkirche 1922, 6; Marković Vasilije, Pravoslavno monaštvo 15: die autokephale Kirche von Ochrida und alle Bischofsmitren wurden ganz, wie in der traurigen Phanariotenzeit, eine Beute der hauptstädtischen geistlichen Streber, vorab des Klerus der Sophienkirche, und dabei haben diese hellenischen Kirchenfürsten, welche ihre reichdotierten Hirtenstellen nur als eine Goldquelle betrachteten, noch laute Klagen über ihre Verbannung ins Barbarenland geführt, wie uns Theophylaktos' oder Briefwechsel zeigt. Tako Marković Vasilije iz Gelzera kod Krumbacher, Byzant. Litter. 1002. — Neznam, na temelju kojih isprava ili fakata može se tvrditi, da bizantijska crkva nesamo nije bila protivnica slovenske liturgije, već da je bila u neku ruku i njen protektor kod Slovena (Šišić F., Povijest Hrvata 423)?!

[92] Marković I.,Dukljansko-barska Metropolija, Zagreb 1902, 28; Šišić F., Povijest Hrvata 598.

U istočnoj Bugarskoj već u X vijeku pismo sv. Ćirila i Metoda glagolica uzmiče pred novim pismom danas zvanim Ćirilicom. U Macedoniji je glagolica ostala sve do XIII vijeka. [93]

Obnova crkvene autonomije kod Bugara i kod Srba

Pri koncu XII vijeka »dva brata, Petar naime i Joanicije — tako govori papa Inocent III [94] — potomci porodice starih kraljeva, počeše zemlju otaca svojih ne toliko osvajati koliko natrag predobivati, tako da jednoga dana dobiše čudnovatu pobjedu nad velikim vladarima i bezbrojnim narodom«. Odmah bude postavljen u Trnovu novi nadbiskup bugarske narodnosti. Car Kalijanča traži patrijarha od Svete Stolice: »da dozvoli Rimska Crkva Trnovskoj crkvi, da može sebi izabrati i posvetiti patrijarha«. [95] Dođe poslanik Apostolske katedre... kapelan Ivan i ogrnu plaštem rečenoga nadbiskupa i učini ga primasom čitave Bugarske i Vlaške«. [96] Obred obnove primacije Bugarske crkve izvršen je mjeseca rujna 1204. Basilije nadbiskup u Trnovu postavljen je za primasa. Papa pošalje palije biskupima u Preslavi i Velbuždu, a mitre biskupima u Vidinu, Nišu, Braničevu kod Požarevca (danas sjeverna Srbija) i u Skoplju. [97] Prema riječima Pape Inocenta III patrijarh znači isto što i primas.

Novo bugarsko carstvo bilo je u neprestanom ratovanju sa novim Latinskim carstvom u Carigradu. U ovim ratovima te u političkim težnjama despota Epira Teodora Duke i srpskoga Velikoga Župana Stjepana treba tražiti uzrok postanka autonomije Srpske crkve. Dakle, godine 1217 latinski carigradski patrijarh Gervazije u gradu Carigradu posveti brata srpskoga velikoga župana Savu i postavi ga za nadbiskupa sa pravima Justinijane Prve i

[93] Murko M., Geschichte 60.
[94] PL. 215, 414.
[95] PL. 215, 290.
[96] Ib. 290.
[97] Marković-Perković, Slaveni i Pape II, 579.

vikarom Apostolske Stolice prema zakoniku *Decretum Gratiani* D. C c. 10) [98] te *novelama* cara Justinijana 11 i 131 o crkvi Justinijane Prve. Nazovimo ovo carigradskom teorijom, da se razlikuje od nicejske teorije, koja hoće da je Savu posvetio za nadbiskupa grčki patrijarh German ili Manuel u Niceji i ustanovio autonomiju Srpske crkve.

Za carigradsku teoriju govori mnogo razloga. Najprije prilike ondašnjega vremena. Car naime grčki u Niceji Teodor Laskaris i njegov nicejski patrijarh Manuel uprav u ovo vrijeme pregovarali su sa apostolskom Stolicom o ujedinjenju. [99] Ali ne izgleda vjerojatno, da bi Teodor Laskaris i njegov patrijarh u isto vrijeme tako javno radili protiv Sv. Stolice, da bi stvorili raskolnu autonomnu crkvu, i to u državi, gdje je bila većina katolika latinskoga obreda, sa toliko latinskih biskupija. Niti izgleda moguće da bi srpski veliki župan to dopustio protiv moći i sile ondašnjih Papa. Suviše, u isto vrijeme Stjepan, srpski veliki župan, i njegov brat Sava traže od nasljednika sv. Petra kraljevsku krunu i dobivaju je. [100] Dapače i gospodar Epira Teodor Duka ovoga vremena učinio je uniju. [101] Da je ustanovljenje autonomije Srpske crkve imalo protivrimsko značenje, zar ne bi onda tkogod protestirao ili onda moćna Sv. Stolica sa svojim legatima po svim

[98] PL. 187, 477.
[99] Norden W., Das Papstum und Byzant. Berlin 1903, 342.
[100] Cf. Anastijević D., Je li Sv. Sava krunisao prvovjenčanog? Bogoslovlje. Beograd 1935, 262ss.
[101] Norden l. c. 299. God. 1217 Papa Honorije III okruni u Rimu Petra Kurtnejskoga za latinskoga cara u Carigradu. Na putu za Carigrad dočeka ga epirski despot Teodor, te car Petar pogibe. Teodor time postade najslavniji vladalac na Istoku, strah i trepet latinskoga Carigrada (Jireček-Radonić I, 216; Norden 279). Štićenik Latina bugarski car Boris bude g. 1218 svrgnut s prijestolja (Jireček, Geschichte der Bulgaren 247). Novi latinski carigradski car, sin poginuloga cara Petra, mladi Robert Kurtnejski prezimi kod svoje sestre ugarske kraljice Jolante pa preko Srbije. U ožujku 1221 bude okrunjen za cara u Carigradu (Jireček-Radonić I, 219). Srpski, dakle, dvor bio je u vrlo dobrim odnosima sa latinskim carigradskim dvorom, koji je strepio pred epirskim despotom Teodorom, u čijemu je despotatu živio raskolni arhiepiskop Justiniane Prve Homatijan.

krajevima Evrope, a specijalno na Balkanu, ili barski biskup ili koji drugi latinski biskup iz područja srpske Velike županije ili kralj ugarsko-hrvatski? — Znademo pak da je Papa Honorije III uprav god. 1218 korio latinskoga carigradskoga patrijarha Gervazija, što je sebi prisvojio neka prava, koja spadaju samo na Rimskoga biskupa [102] i što je dozvolio nekomu povlasticu da nosi pred sobom križ, [103] a to bi bio privilegij patrijarhe ili autonomnoga arhiepiskopa, kako to govore bizantinski pisci. [104] Sva je prilika, da se ovo odnosi na uspostavu srpske crkve, na posvećenje Save Nemanjića za arhiepiskopa i njegovo postavljenje za papinskoga vikara prema gorespomenutomu istočnomu i zapadnomu pravu. Kad Domentijan piše: »Pisa tako isto jednu poslanicu velikomu suprestolniku sve-

[102] Pressutti, Regesta Honorii III, n. 1206, str. 200. Bogomilstvo se je ovo dizalo na sve strane. Splitski knez Višan, gospodar Zvonigrada u Lici, štitio je patarene (Toma Arh., c. 28, Račkoga izd. 102). Drugi splitski knez Petar, gospodar humski, nije bio čist od bogumilske herezije (l. c. 103). Jednak je bio i Malduč, prvak Kačića (Lucio, l. c. 3, c. 4, 11. Pavišićev tal. prijevod 414). U Bosni — kaže Honorije III — patareni, primani kano u špiljama, hrane poput vještica svoje mlade otvorenim prsima, javno propovijedaju svoje opake bludnje na štetu Gospodnjega stada. Po opisu Domentijanovu još je gore bilo stanje u Srbiji. U Bugarskoj je car Boril održao sabor protiv Bogumila g. 1210. — G. 1218 Honorije III poduzimlje energične mjere protiv patarena u Francuskoj. Iste godine već je u našim krajevima legat Apostolske Stolice, Papin kapelan subđakon Akoncije. 1221 Papa mu povjerava da osobito poradi protiv patarena u Bosni i da sve reformira u kraljevstvu Ugarsko-hrvatskomu. Valja, dakle, da je pokazao dobre uspjehe u svojoj akciji u jugoslavenskim krajevima. Vjerojatno je, dakle, da je baš ovaj Akoncije zajedno sa Metodijem, izaslanikom Save Nemanjića i njegova brata Stjepana, donio iz Rima g. kraljevski vijenac, pa da je Sava kao arhiepiskop izvršio pontifikal, pa i sam čin krunidbe, uz asistenciju Akoncija, Papina legata, koji je bio po redu subđakon, ako nećemo ovome pripisati samu ceremoniju krunidbe. Sava se sada daje svim silama na obraćanje patarena (v. Domentijan 226. 233; cf. Teodozije 146ss). Bit će dakle, da je i ova borba protiv patarenstva sklonila Papu Honorija, da izričito ili mučke prizna ustanovljenje srpske arhiepiskopije, koju je latinski carigradski patrijarh nekanonski, to jest bez ovlaštenja Sv. Stolice dao.

[103] Pressutti, l. c. 1585, str. 264.

[104] Cf. PG. 119, 1165.

tih i slavnih Apostola, Papi, ispovjedivši neutajenu blagodat, kojom sam bješe vjenčan i prosi, da mu pošalje blagoslov svetih Apostola«, rekao bi da s ovime kaže, da je Sava tražio ratihibiciju svoga posvećenja od samoga Pape, a po Domentijanu je onda to i dobio.

Ovaj Savin učenik i biograf zove svoga učitelja s neobičnim zanosom »s' prestolnik Apostolskog sedanija« ili »soobštnik Apostolskog Sedanija, a ovo je, kako po svemu izgleda, prosti prijevod pravnoga naslova, koga su nosili nadbiskupi Justinijane Prve »vicarius Apostolicae Sedis. [105]. Zato i protest ohridskoga nadbiskupa Homatijana, jer je on samo sebi prisvajao ovaj časni naslov i prava koja su iz njega tekla.

Pismo kojim je postavljen Sava za arhiepiskopa srpske zemlje, a donosi ga Domentijan, ima isti sadržaj kao i 11 novela cara Justinijana. Suviše, obrazac ovoga pisma ne odaje stil grčkoga patrijarha u Niceji. [106] Stil nije saborni, što odgovara istoku, nego monarhistički, što odgovara zapadu. Ako je Domentijan podmetnuo ime nicejskoga grčkoga patrijarha, koji godine posvećenja nije bio patrijarh, nego Manuel, i cara nicejskoga Teodora, to se dade lako razumjeti iz toga, što je svoju biografiju pisao na Atosu g. 1243, kada su gospodarili tu ne više Latini, nego Grci, koji su od sada sa sve većom mržnjom pratili svaki čin zapada.

Ohridski raskolni nadbiskup Demetrije Homatijan šalje svoje i saborno protestno pismo Savi Nemanjiću, ali u njemu mudro kaže, da ne zna mjesta, gdje je Sava posvećen, a Savino posvećenje drži nevaljanim, kako su onda strožiji grčki raskolni biskupi uopće držali nevaljanim ređenja ondašnjih slavenskih unijata. [107] Na Lionskomu saboru g. 1274 tražio je car Mihajlo Paleolog od Apostolske Stolice, da svede na staro stanje Bugarsku i Srpsku crkvu, jer da su Bugarski patrijarhat i Srpska metropolija osno-

[105] Domentijan, Život sv. Simeona i Save. Izd. Daničić 218. 234. 323.

[106] Cf. PG. 119. 1131s.

[107] Pitra, Analecta Sacra ... Solesmiana 7 (1891), 381ss. Cf. Nova Revija 1929, 379.

vani protiv kanona i običaja Crkve i bez volje Apostolske Stolice.[108] Ovo se ne može lako razumjeti o autonomiji Srpske crkve nego samo u carigradskoj teoriji. Spomenimo još i predaju istočne nesjedinjene crkve, čiji je svjedok glasoviti Dositej Jeruzolimski, koji kaže, da su Savu Nemanjića prokleli istočni patrijarsi.[109] Pa ni u srpskoj tradiciji, naime u srpskim ljetopisima, nigdje se ne kaže, da je Sava posvećen u Niceji, nego svi srpski domaći izvori, savremeni i kasniji, svjedoče, da je Sava posvećen u Carigradu.

Dandanas se nicejska teorija gotovo općenito usvaja, a ipak za nju ne svjedoči jasno nikakav historijski dokumenat. Savini, naime, biografi, na koje se oslanja nicejska teorija, Domentijan i Teodozije, krivo bi izvijestili po nicejskoj teoriji o mjestu posvećenja, o imenu patrijarha posvetitelja, i ništa ne bi moguća rekli nego samo ime nicejskoga cara Teodora Laskarisa, koji ipak autonomiju Srpske crkve ne bi dao, što je po pravnicima istočne crkve bio vlastan, nego bi to učinio patrijarh, koji ovo pravo nije imao.[110]

Dakle, kad je ustanovljena autonomija Bugarske i Srpske crkve, onda slavenska liturgija opet zauzimlje svoje staro mjesto u bugarskoj i srpskoj državi. U srpskoj državi širi se na štetu latinske liturgije. U Bugarskoj se biskupi Grci uklanjaju, a postavljaju Slaveni. I nadbiskup Sava potjera biskupa Grka iz Prizrena, a postavi svoga Slavena.[111]

[108] M. Drinov, Vopros za b'lgarskata i sr'bskata c'rkvi pred s'dimešteto na lionskoj s'bor v' 1274 g. (S' činenija na M. S. Drinova II, 1911, 217—231). Cf. Stanojević St., Sveti Sava i nezavisnost Srpske crkve. Glas Srpske Kraljevske Akademije 161, II, 83, Beograd 1934, str. 234. Nerazumljivo je, zašto g. Stanojević nije prenio čitav citat koji je prenio Drinov iz Capecelatro, Storia del Regno di Napoli?!

[109] Gavrilović A., Sveti Sava, Beograd 1900, 157.

[110] O protivurječjima između Domentijana i Teodozija vidi kod Stanojevića u spomenutoj raspravi »Sveti Sava i nezavisnost Srpske crkve« str. 211ss. Pichler piše u spomenutoj knjizi I, 557: »Als Belohnung dafür, das er Serbien von Constantinopel lossgerissen hat, ward Sabbas in die Zahl der Römischen Heiligen aufgennomen« (sic!).

[111] Nova Revija 1929, 379s.

Opći sabor Lateranski IV svojim 9 kanonom o raznim obredima u istoj vjeri — ovaj je kanon primljen u *Corpus Juris Canonici, Decretales Gregorii IX* — potvrđuje slobodu liturgija. Papa Inocent IV dade reskript na molbu ruskoga kralja, da je slobodno Rusima po dosadanjem njihovu običaju svoje obrede vršiti.[112]

Nego iz jednoga pisma Pape Grgura IX[113] znamo, da nije bilo religioznoga mira kod Južnih Slavena u četvrtom deceniju XIII vijeka. Iz liturgičkih i kanonskih odgovora Demetrija Homatijana na upite srpskoga kralja Stjepana Duke vidi se, da u Srbiji još nije bila jasna razlika između rimske i bizantijske liturgije.[114] Oko g. 1234 srpski kralj Radoslav svrgnut je s prijestolja radi njegove prave vjere (Miklošić, *Monumenta Serbica 19:* »za pravovjerja mojega) pa uteče u Dubrovnik. U Bugarskoj još je gore bilo. God. 1235 bi Bugarska crkva priznata kao patrijaršija carskom i sinodalnom odlukom, kako to izvješćuje Akropolita G. gl. 33.[115] Time je unija Bugarske crkve bila raskinuta.

Slavenska književnost, osobito liturgička, cvate i kod Srba i kod Bugara.[116] Ali se od Rima sve to više udaljuju i po liturgičkim knjigama. Pod bugarskim carem Ivanom Aleksandrom (1331—1365) revidiraju se liturgičke knjige i traži se ropska imitacija litugičkih knjiga Grčke crkve.[117] Mnogo se trudi oko popravljanja liturgičkih knjiga bugarski patrijarh Eutimije (od g. 1375).[118] Ove knjige nove bugarske redakcije prepisuju i Srbi.[119]

[112] Ritig, Povijest i pravo 224.

[113] Auvray L., Les Registres de Gregoire IX. Paris 1896, I, 985: Archiepiscopis, episcopis, abbatibus aliisque praelatis et universis fidelibus per Carniolam, Istriam Dalmatiam, Bosniam, Croatiam, Serviam et alias Slavoniae partes constitutis. Cf. Smičiklas, Codex Dipl. III, 399.

[114] Pitra l. c. 833ss.

[115] PG. 140, 1057. Cf. Nicephorus Gregoras II, 3, PG. 148, 152. Jireček Geschichte der Bulgaren 258. 394.

[116] Murko M., l. c. 151. 164.

[117] Murko l. c. 122.

[118] Murko l. c. 123. 124s. Jireček, Geschichte 445.

[119] Jagić V., Historija književnosti, Zagreb 1867, 161. O staroslovenskim djelima srednje bugarske recenzije v. Vondrák W., Altkirchenslavische Grammatik. Izd. II. Berlin 1912, 43—45. O liturgičkim elementima

Uvođenje ruske redakcije

God. 1394 podložena je Bugarska crkva carigradskomu patrijarhatu. Od sada su biskupi većim dijelom Grci.[120] Grčki pak kler liturgiju služi grčkim jezikom. Slavenska liturgija još se čuva maldane samo po zabitnim selima.[121] Fanar tlači Slavene i hoće sve da pogrči. Isto biva i kod Srba, osobito poslije ukinuća pećskoga patrijarhata g. 1767.

God. 1557 Mehmed Sokolović obnovio je srpski patrijarhat. Iste godine prve knjige iz Rusije dolaze u Srbiju.[122] Od XVI vijeka, dok su bili pod turskom vlasti, i Srbi i Bugari stoje pod uplivom ruskim u svakomu pravcu.[123] God. 1652 počeo je Nikon da ispravlja liturgičke knjige u Rusiji, a već mjeseca lipnja 1654 srpski patrijarh Gabrijel nalazi se u Moskvi kod Nikona.[124] Iz Rusije se primaju liturgičke knjige i tako se slavenska liturgija kod Srba i kod Bugara rusificira. Rusifikacija se infiltrira i u glagolsku liturgiju kod Hrvata, posebno nastojanjem Fra Rafaela Levakovića s Metodijem Terleckim i Mateja Karamana. U novije vrijeme Berčić, Parčić i Vajs čiste glagolske knjige od rusizama.

Polovicom XIX vijeka nastaje u Bugarskoj pokret za sjedinjenje sa Svetom Stolicom. Pristaše sjedinjenja traže od Svete Stolice, da im sačuva slavensku liturgiju.[125] Biskupi Grci koje je slao u Bugarsku Fanar ili slavenski nisu znali ili su slabo znali.[126] Zato oni koji su se borili za slobodu Bugarske uvađali su slavensku liturgiju ondje gdje je od Grka bila potisnuta.[127]

Kad su Bugari i Srbi dobili svoju političku slobodu, onda je kod njih i slavenska liturgija dobila svoje staro mjesto. Ugovorom s carigradskim patrijarhom god. 1832 zamijenjen je grčki kler sa slavenskim u kneževini Srbiji.[128] God. 1870 ustanovljen je bugarski eksarhat.

Naših dana traži se u Bugarskoj i Srbiji, da se staroslovenska liturgija ruske redakcije zamijeni njihovim modernim jezikom (Cf. *Janjić V.*, Članci i rasprave. Sr. Karlovci 1921, 17; Kat. List 70 (1919), 144). Važniji su zahtjevi, da se obnovi u Srpskoj crkvi staroslovenski jezik srpske redakcije, koji je stvoren u XIII vijeku (V. *Mirković L.*, Pravoslavna liturgika I, 164; Vesnik Srpske Crkve 18 (1923), 84. »Politika« 33 (1936), Beograd 4/2 br. 9952, str. 10).

* * *

Glagolska liturgija od XIII vijeka kod Hrvata sad se teritorijalno širila, a sada se je umanjivala. Apostolska Stolica izdavala je reskripte sad pojedincima, a sada moralnim osobama, a sada opet partikularne liturgičke zakone koji su podrobnije određivali uporabu slavenske liturgije, koja se od ovoga doba smatra kao običaj zemlje, *»consuetudo terrae«*. Za glagolsku liturgiju kod Hrvata od veće su važnosti *rescriptum gratiae* Inocenta IV biskupu senjskomu Filipu i njegov reskript krčkomu biskupu Fruktuosu za omišaljske benediktince.[129] U XV vijeku dobili su franjevci trećoreci reskript da slobodno služe glagolsku liturgiju.[130]

---

u srpskim biografijama srednjega vijeka v. Vlahović, Liturgički materijal u starim srpskim biografijama XIII veka. Beograd 1932. O povijesti ispravljanja liturgičkih knjiga u Bugarskoj u XIV vijeku piše ruski P. Surko (Cf. Cabrol-Leclercq, Dictionnaire d' archeologie chr. et de liturg., 6, 2, 1660. 1609). Rozov Vl. (Jedan rukopis čina jeloosvećenja iz XIII v. u Glasniku Skopskog Naučnog društva 13 (1934), 11—39 (kaže, da je obred posljednje pomasti iz XII vijeka macedonske redakcije, ali da je sličan svome prototipu Miroslavljevu evanđelju, odnosno srpskoj redakciji.

[120] Marković-Perković l. c. 361.

[121] Cf. Jireček, Geschichte der Bulgaren 468.

[122] Popović Pavle, Jugoslavenska književnost kao cjelina. Glas Srpske Kraljevske Akademije 60 (1922), 8.

[123] Skerlić J., Srpska književnost u XVIII v. Beograd 1909ž, 146—168. Cf. Mirković L., Pravoslavna liturgika I, Sr. Karlovci 1918, 163.

[124] Popović l. c. 10.

[125] Marković-Perković, l. c. 11, 547/550. Cf. Jireček l. c. 551.

[126] Murko l. c. 190.

[127] Jireček l. c. 554.

[128] Marković-Perković l. c. II, 363.

[129] Ritig, Povijest i pravo 223. Jelić L., Fontes Historici Liturgiae Glagolito-Romanae. Krk 1906, XIII, 9. Cf. Tkalčić I., Slavensko bogoslužje u Hrvatskoj. Zagreb 1904, 56—66.

[130] Jelić, l. c. XV, 38. O slavenskoj liturgiji u Dubrovačkoj republici v. Dinić M., Slovenska služba na teritoriji Dubrovačke Republike u srednjem veku u Popovićevim Prilozima 14 (1934), 50—65.

U XVI vijeku Congregatio de Propaganda fide nastoji oko revizije i izdanja glagolskih liturgičkih knjiga.[131] God. 1754 Papa Benedikt XIV svojom konstitucijom »*Ex pastorali munere*« tačnije određuje upotrebu slavenske liturgije kod Hrvata, a osobito se brine da se sačuvaju glagolska pismena.[132] U drugoj polovici XIX vijeka nastaje veliki zanos za slavenskom liturgijom. Mnogo se piše za slavensku liturgiju, ali i protiv nje. Odluke Svete Kongregacije Obreda od g. 1898 i 1906 izričito određuju, da je upotreba glagolske liturgije *privilegium locale*, a ne *privilegium personale* (cf. Izvore za kanon 819). U najnovije vrijeme *Dr. Josef Vajs* priredio je izdanje glagolskog misala latinskim slovima. Kanon je tiskan i glagolskim pismenima.[133]

Tako, dakle, hrvatski narod stoji u neposrednoj vezi sa sv. Metodom ne samo jezikom i liturgijom nego i glagolskim pismenima,[134] koja su kod ostalih slavenskih naroda zaboravljena već u XIII i XIV vijeku. A ovo se je dogodilo i zato, jer se hrvatski narod drži, tvrdo svojih tradicija, i zato, jer je Apostolska Stolica slavensku liturgiju kod hrvatskoga naroda blagoslovila i dozvolila, branila, a nikad je nije zabranila, nego ju je pomagala i čuvala.

---

[131] Jelić l. c. XVII, 13s.

[132] Jelić l. c. XIII, 39.

[133] O najnovijoj povijesti glagolice vidi Jelić L., Fontes, XIX, 71ss; Tkalčić I., Slavensko bogoslužje 65s.; Prodan I., Poviest glagolice i nje izvori 189—204 i Je li glagolica pravo svih Hrvata? Zadar 1904. Vidi također Ivanišević F., Pobjeda glagolice. Split 1929, 25—60.

[134] Cf. Ivšić St., Sredovječna hrv. glagolska književnost. Sveslavenski Zbornik. Zagreb 1930, 132; Jireček l. c. 427.

Dr fra Gabro Cvitanović:

Suton evropske kulture

RÉSUMÉ. — **La décadence de la culture européenne.** — Le monde islamique, quoique dispersé dans divers états, accentue l' unité de sa culture. — L' Europe, autrefois dominée par l' unité de la culture, aujourd' hui est le spectacle de la plus grande desunion dans la civilisation. — Dans l' Europe toute entière régnait une civilisation chrétienne. Au moyen de cette culture l' Europe avait vaincu le monde tout entier. — Aujourd' hui elle présente un spectacle affreux: impuissante au dehors, corrompue au dedans. — Le portrait de la culture européenne peint par N. Berdjajev. — La guerre contre le christianisme est la mort de la culture. — Les Européens prétendent se sauver en changeant les formes de gouvernement, mais sans succès. Tout dépend non de la forme de gouvernement mais bien de ceux qui gouvernent, de leur esprit, — aujourd' hui on ne peut pas parler de l' union de la culture européenne mais bien de la conjuration contre cette ci. L' Europe si elle veut encore une fois être la premiêre dans le monde, doit retourner au christianisme sur lequel sa culture et civilisation sont fondées.

Čitajući nedavno u »Le Maroc Catholique« (juillet 1936) osvrt na članak »*Veza intelektualne kulture između raznih islamskih naroda*«, što ga je u majskom broju arapske revije »Al Hilál«, koja izlazi u Kairu, napisao tamošnji učenjak Abbas Mahomed Al' aquád, pali su mi na pamet razgovori, što sam ih nekoć u talijanskom zarobljeništvu vodio sa kapetanom turske vojske Ahmetom Alí. Tvrdnja arapskog učenjaka, da uza sve geografske i etnografske razlike, ipak postoji pravo jedinstvo civilizacije između Egipta, Arabije, Sudana, Iraka i Sjeverne Afrike, i da se ovo jedinstvo temelji na jedinstvu vjere i jezika, na dlaku se slaže s onim što mi je govorio zarobljeni turski časnik pred 18 godina. Uzmemo li još u obzir i jednodušnost islamskoga svijeta, s kojom danas prati pokrete svojih sunarodnjaka i suvjernika u Palestini, Egiptu i t. d., onda imamo još jedan dokaz više, da ono što piše arapski učenjak, i što mi je govorio zarobljeni turski časnik (rodom također Arap), nijesu sanjarije dvaju panislamskih zane-

senjaka, nego prava duševna svojina svega islamskoga svijeta.

Kako li nam drukčije dojam daje današnja Evropa! Samo sa sjetom u srcu može čovjek s ove jednodušnosti islamskoga življa prenijeti svoj pogled na duševnu rastrojenost koja danas u Evropi vlada. Taj pogled biva to žalosniji, što se više misli na jedinstvo kulture koje je nekoć u Evropi vladalo, i na ulogu koju je uprav radi toga jedinstva kulture ona u povijesti svijeta igrala. Jedinstvena uloga kojoj povijest premca ne poznaje; a na žalost ta jedinstvena uloga kao da se sada svom sutonu približava.

——oOo——

Već od doba grčkih i rimskih vremena Evropa se odvaja od tada poznatog svijeta kako znanjem i umijećem, tako i državnim uređenjem. U 4. vijeku poslije Krista seoba naroda počela je drmati rimskom državom, dok je malo pomalo nije srušila; ali klasična kultura nije zato propala, jer ju je prihvatilo i oduhovilo mlado kršćanstvo, tako da su isti barbarski narodi, koji od seobe naroda pa dalje u Evropu prodriješe, dišući evropski duh sami Evropejcima postali. Taj evropski duh bio je kršćanski duh, a poštenje jednoga naroda nije značilo postati samo članom katoličke Crkve, nego i dionikom evropske kršćanske kulture; značilo je stupiti u kolo kulturnih naroda i na pozornicu svjetske povijesti. Iako su narodi bili razni, kršćanska im je vjera davala svima jedan isti pogled na svijet, jedno isto poimanje dobra i zla, poštena i nepoštena; iako su govorili raznim jezicima, latinski jezik ipak je bio jezik obrazovanoga svijeta, službeni jezik ne samo glavnog nosioca kulture, kat. Crkve, već i službeni jezik države; a organizacija kat. Crkve, kojoj su svi evropski narodi pripadali, sve ih je opet povezivala u jednu *respublica christiana*. Svaki vladar vladao je svojom državom, a Sv. O. Papa bio je duhovni Otac i vođa svim narodima i državama. Cijela evropa bila je jedna velika obitelj u njoj naseljenih naroda, koji su jednog Boga štovali, jednu vjeru vjerovali; obrazovani svijet jednim jezikom se služio, istim idealima se oduševljavao, i zajednički su, kao na pr. za križarskih vojna, svi kao jedan za svoje ideale nastupali.

Tamo od svrhe srednjega vijeka Evropu kao da je uhvatila grozničava čežnja proširiti granice tada poznatoga svijeta. Kristof Colombo, Vasco da Gama, Amerigo Vespucci i drugi neustrašivi moroplovci sa lađama, koje prema današnjim transatlanticima možemo nazvati primitivnima, svladavaju oceanske pučine i otkrivaju nove svjetove. Te nove svjetove Evropejac nije samo otkrio, već ih je i naselio, i evropsku kulturu tamo presadio. Evropa je, hvala njezinoj kulturi i poduzetnosti, zavladala svijetom.

——oOo——

... A danas? U kakvom omjeru stoji dnašnjost Evrope prema tako sjajnoj i plodnoj prošlosti? Danas Evropa, ta osvojiteljica i učiteljica svijeta, može reći: fuimus Troës. U nemoći koju je pokazalo Društvo Naroda u slučaju kinesko-japanskog sukoba i u talijansko-abesinskom ratu, pokazala se je nemoć Evrope prema vani, koja opet nije ništa drugo, nego odraz njene rastrojenosti unutra. Kina svojim građanskim ratovima, banditstvom, javnom nesigurnošću jedva da se ima čega stidjeti pred onim što se danas u Evropi događa. Pače mnogi azijski intelektualci, pošto obiđoše Evropu i vidješe trulež koji se u njoj krije, očito su izjavili, da im se gadi što su u njoj vidjeli, i to su izjavili na takav način kao da su htjeli reći: »Ni mi, tobože divlji Azijci, nijesmo tako duboko pali!« Grozote ruskog boljševizma i španjolskog građanskog rata, u kojima su provalile na površinu najgrublja okrutnost, skrajnje divljaštvo i mržnja na sve ono što je čovjeku sveto, umorstvo austrijskog kancelara Dolfussa i način kako se je Hitler riješio svojih protivnika, — sve to potsjeća na metode najgorih tirana u povijesti; afere Stavisky i sve što se je poduzelo i učinilo, da se po mogućnosti, kao i u mnogim drugim aferama i afericama, stvar potrpa, da se ne bi kompromitirali ostali visoko položeni sukrivci, jesu samo pojedinačne provale iz čirova što se napeše na rastrovanom duševnom organizmu evropskog svijeta. Drugim riječima: Evropa, koja je nekoć na ostale kontinente, katkada i brutalnim načinom, donosila kulturu, mir, red i pravdu, sama danas vapi za mirom, redom i pravdom, trza se očajnim

trzajima da sama ne podlegne divljaštvu i barbarstvu, iz kog je kroz vjekove tolike druge izbavila.

I zbilja, kada uzmemo u obzir ovo previranje zla u današnjem svijetu, tek tada vidimo, s kolikim je pravom još g. 1924 mogao pisati veliki ruski mislilac N i k o l a B e r d j a j e v: »Mi živimo u epohi razgolićenja i raskrivanja. Razgolićava i razotkriva se priroda humanizma, koji se je u drugim vremenima pretstavljao toliko nevin i uzvišen. Ako nema Boga, nema ni čovjeka — eto što empirički objavljuje naše vrijeme. Razgolićava se i razotkriva priroda socijalizma, pojavljuju se njegove posljednje granice, razgolićava se i razotkriva, da bezreligioznost, religiozna neutralnost ne postoji, da je religiji života Boga suprotstavljena samo religija đavla, da je religiji Krista suprotna jedino religija antikrista. Neutralno humanističko carstvo, koje se je htjelo urediti u osrednjoj sferi među nebom i paklom, rastvara se i objelodanjuje se viši i niži bezdan. Bogočovjeku nasuprot ne stoji čovjek neutralnoga i osrednjeg carstva, već čovjekobog, čovjek koji je sebe postavio na mjesto Boga. Objelodanjuju se suprotni polovi bistva i nebistva.« (Novo Srednjovjekovje, str. 13).

U ustima ovog historičkog filozofa ono »razotkriva se«, »objelodanjuje se« znači, da onaj vez moralnih vrednota, na kojima je kršćanstvo sagradilo evropsku kulturu i evropske narode povezalo u jednu cjelinu, trga se i ruši radi duševne praznine, koju je u Evropi prouzročilo bezboštvo i materijalizam; znači, da je ona tradicionalna kršćanska osnovica, na kojoj je bilo sagrađeno obiteljsko i društveno uređenje Evrope protukršćanskom propagandom uzdrmano. A kada su uzdrmani temelji, kuća mora da pada; na mjesto solidarnosti evropskih naroda, nastupa sveopće nepovjerenje ne samo između pojedinih država, nego i između građana jedne iste države i naroda, a širi se prevrat podzemnih elemenata, koji sijući mržnju sviju protiv svima obećavaju mir, učeći ljude da se bitno ne razlikuju od životinja; obećavaju red, kričeći da sve treba srušiti, razbiti, uništiti, i kada to bude gotovo, obećavaju da će zavladati pravda!

———oOo———

Jedna od najkarakterističnijih pojava za naše doba jest pusta čežnja današnjega naraštaja za mijenjanjem oblika vlade: monarhije u republiku, diktature u demokraciju, demokracije u diktaturu i t. d. Ljudi misle, čim se promijeni oblik postojeće vlade, spasiće se domovina, riješiti kriza, svak će biti sit i zadovoljan. Ali na žalost, uza sve promjene oblika vlade, koje su se poslije velikog rata u Evropi dogodile, ne opaža se ni najmanja promjena nabolje ni u životu ni u raspoloženju naroda. Današnjemu naraštaju događa se kao i bolesniku, koji se prevrće u postelji, stavlja glavu sad na jednu, sad na drugu stranu jastuka, a on ipak mira ne nalazi. Njegova vrtnja, dakle, ne dokazuje ni da je postelja tvrda ni jastuk slab, nego dokazuje samo to: da je on bolestan. Ni ova trka današnjeg svijeta za promjenama oblika vlade ne dokazuje, ni da su slabe ni dobre ni monarhija ni republika, ni demokratski ni autokratski oblici vlade. Ko bi nešto takovo ustvrdio, toga bi oprovrgla povijest, koja zna za dobre monarhije i za dobre republike, ali i za slabe monarhije i za slabe republike, za dobre demokracije, ali i za dobre autokracije, za slabe demokracije kao i za slabe autokracije. Nije, naime, toliko stvar ovisila o obliku vlade, koliko o onima koji su vladali, i narodima kojima su vladali. Zato ni današnja trka za promjenama oblika vlade ne dokazuje *ni pro ni contra* u ovoj stvari, niti se od njih ima što očekivati, već dokazuje samo to, da, ako današnje vlade puno ne vrijede, to je zato jer današnji svijet boljih vlada i ne zaslužuje: današnje vlade, naime, nijesu ništa drugo, već bolesni produkt duševno bolesnog naraštaja i prilika iz kojih su proizašle.

Već je stari Plutarh rekao, da je lakše sazidati grad u zraku negoli uzdržati državu bez vjere. I otac američkih Saveznih država Washington kaže: »Vjera i moral su dva neophodna potpornja opće dobrobiti. Nije pravi rodoljub, koji potkopava ove jake stupove ljudske sreće. Svaki pravi političar ih ljubi isto tako od srca kao i svaki pobožni čovjek... Razum i iskustvo kažu, da se moral u narodu bez vjere ne može održati. — Uprav ovo dvoje i jest ono što narodu treba da dade životnu snagu.« — »Ako nema Boga, nema ni čovjeka« — rekao je Berdjajev. Uprav tako. Za-

nijekavši Boga, svijet je oborio osnovicu na kojoj počiva moral; a bez vjere i morala nema mira, ni reda, ni pravde, — prestaje biti čovjekom. Anđeo čim je digao bunu protiv Boga, postao je đavao — počeo je pakao. Jednako se događa i današnjem čovječanstvu. »*Religiji živoga Boga suprotstavljena je religija đavla, religiji Krista suprotstavljena je religija antikrista*«. Samo sotonskom mržnjom na Boga i ono što je Božje, može se rastumačiti ono što se danas u Evropi zbiva, i još više za budućnost snuje. Zlo je po svojoj prirodi bezobrazno, nasrtljivo, tiranski raspoloženo. Ono neće više da se zadovolji sa pravom građanstva, koje mu je predratni liberalizam priznao, uz dobro, nego ono u naše poslijeratno vrijeme hoće da uopće uguši dobro, iskorijeni sve što potsjeća na Izvor svakoga dobra — Boga. S ove najezde zla počela je evropsku kulturu ostavljati njena duša, koja ju je oduhovila, s kojom je rasla i svijet prosvijetlila. Duša evropske kulture jest kršćansko poimanje života i smisla života. Blijeđenjem vjere u duši evropskog svijeta padaju uzde koje je evanđeoski Zakon stavio ljudskim hirovima, a s padom ovih, divlje strasti i nemoral zahvaćaju maha; kako evropsku kulturu malo pomalo ostavlja njena duša, tako se ona sve više pretvara u lješinu, lješinu, koja trune, raspada se...

———oOo———

O jedinstvenosti evropske kulture, dakle, više ne može biti govora. Ko promatra razne struje koje danas Evropom pokreću, i borbe koje se vode, lakše bi mogao govoriti o jedinstvenoj uroti protiv evropske kulture. O materijalnoj, tehničkoj evropskoj kulturi također ne može više biti govora, jer ta kultura nije više isključivo evropska, već opća, svjetska. Tehnikom naime i materijalnom kulturom uopće Japan i Amerika ništa ne zaostaju za Evropom, pače u nekim stvarima valjda je pretječu. Nema također niti nade, da bi Evropa već ikada mogla igrati na ostalim kontinentima ulogu koju je nekoć igrala. Nekadašnje evropske kolonije, a sada nezavisne države u Novom Svijetu, već svojom lozinkom: Amerika Amerikancima, kažu da neće već ničijega skrbništva nad sobom. One su postale punoljetne, i hoće da idu svojim vlastitim putem. Na ostalim kontinentima se također čuje: Azija Azijcima, Afrika Afrikancima. Dodir sa Evropom je tamošnje narode pobunio, te neće da budu predmetom ničije eksploatacije; oni prelaze iz defenzive u ofenzivu. Ali ipak i kolonije i ovi narodi još bi mogli da štogod od Evrope prime, a i Evropa od njih. No da li je Evropa ovakva kakva je danas sposobna, da im što dade i da li je dostojna da od njih nešto primi? Mjesto da odgovaram na ovo pitanje, kažem: ako će Evropa na nešto takova da misli i računa, onda najprije treba da nađe samu sebe.

---Dva brodolomca, gladna i izmučena, iz svog čamca, u kojem su se spasiti bili, opaziše u daljini veliki američki parobrod. Kao ludi stadoše mahati i vikati da svrate na se pozornost. Napokon ih kapetan, koji je dalekozorom vitlao po pučini, opazi i okrenu pravcem prema njima. Našli su ih polumrtve od žeđe.

— Piti, piti, dajte nam piti! — to je bila prva riječ bijednih brodolomaca.

— Vi, dakle, ne znate gdje ste?

— Ne znamo...

— Vi ste uprav na ušću Amazonske rijeke. Umirete od žeđe, a nije vam trebalo već pružiti ruku, pregrštem zacrpsti vode i ugasiti žeđu: vi plovite po slatkoj vodi.

Evropa je gladna i žedna mira, reda i pravde. Vapi za spasenjem. U svojoj sljepoći neće da vidi, kako joj je spas uprav u onome što je pogazila. Povratak kršćanskoj vjeri i moralu, koje je napustila i to napuštanje tako joj kobnim postalo, jedino može da je spasi.

Dr fr Krsto Kržanić, Sinj:

Geniji stihova i boja slave Poverella

RÉSUMÉ. — **St. François d' Assise dans l' art.** — L' esprit de St. François d' Assise était la vraie copie de l' évangile qui est la plus profonde source de l' art. — Les artistes rivalisent de mieux représenter le Saint d' Assise. Giotto est le peintre franciscain par excellence. — Les différentes opinions sur ses oeuvres. — Il est le glorificateur et non l' interprétateur de St. François. — L' analyse du tableau représentant les fiançailles de St. François avec la pauvreté dans la basilique d' Assise. — Rectitude de la pensée de Giotto contre les critiques de Gillet, Venturi et Misciatelli. — De nombreux poètes ont chanté la vie de St. François, tels St. Bonaventure, Jean Peckham, Jacopone de Todi, Thomas Celano, Julien de Spire, Raymond Lullus, Lamprecht de Regensburg, Thomas Hales etc. Dante, le plus grand poète chretien a laissé ses vers immortels sur St. François, et, tertiaire franciscain, a codifié la spiritualité franciscaine dans ses oeuvres. — Dante décrit l' amour du Saint pour la pauvreté, pour les missions, ainsi que les Stigmates sur l' Alverne. — Comparaison instituée entre Giotto et Dante quant à la description de la vie du Saint. Giotto vise la gloire céleste et Dante garde mieux l' histoire du Saint.

Svi se narodi, pa i vjernici raznih vjeroispovijesti, natječu u ljubavi i štovanju Franje Asiskoga. Njegov je kult univerzalan u Crkvi i u čovječanstvu. Bio je u savršenom smislu riječi POVERELLO — SIROTAN BOŽIJI. Siromah u svemu što je vremenito, prolazno, propadljivo i materijalno. Franjo je bio vitez duha, sekularna ličnost, koja je nenatkriljivom metodom ljubavi i univerzalnog bratstva sa svim stvorenjem, poput Kristova Orfeja, ljude očarao i duše osvajao za ideale vjere, duha, vječnosti i kršćanske civilizacije. U povijesti duša nije poznato, da se iko toliko dematerijalizirao, koliko Asiski Svetac. Imao je samo jedan živi neodoljivi, plameni interes da nad životom vlada — duh, da u društvenom i međunarodnom saobraćaju vladaju duhovne vrednote: pravde, ljubavi i istine. Franjo

je bio integralni, autentični sin Evanđelja. Zagrlio je križ. I s križa je, kao drugi Krist, postao vladar duša i srdaca. Ni geniji čovječanstva nijesu izmakli njegovu neodoljivu uplivu. Umjetnost je na vrlo raskošan način prosula pred njegove ranjene noge svoje divne darove: čarobni kist, Giotta, savršene tercine Dantea i melidiozne laude Jakoponea vječna su, nenadmašiva, sa strane ove ljudske duhovne aristokracije, glorifikacija divnog Poverella.

A. — Giotto veliča Franjine zaruke sa gospođom siromaštinom

Giotto[1] je par excellence franjevački umjetnik. Nesamo radi toga, što je veći dio njegova umjetničkog rada o Franjevačkim objektima, već, a to je glavno, što njegova suverena umjetnost nosi na sebi neizbrisivi pečat značajnih osobitosti i vlastitosti franjevačke umjetnosti.

Povjesnik umjetnosti VENTURI[2] tvrdi da je Giotto našao bizantinsku umjetnost punu zlata, dragulja, biserja i grimiza. On je s umjetnosti, vjeran sin Franjinih ideala siromaštva i priprostitosti, strgao suvišni, vulgarni luksus, izrazivši je u blagoj, miloj privlačivoj skromnosti, iz koje je propupala nova, čista, čarobna ljepota. Giottova umjetnost kao i Franjin idealni život ganjivaju. Franjin ideal siromaštva i ljubavi zacrtao je pravac Giottovoj umjetnosti. Giotto, Franjin trećoredac, bio je i u umjetničkom stvaranju sljedbenik Franjinih ideja, realizator duhovnih vrednota na liku kraljice ljepote.

I THODE[3] i RICCI[4] tvrde da je besmrtni Giotto bio idealan slikar Franje. Oni idu tako daleko da tvrde, da nije moguće savršeno shvatiti Franju, ako se ne vidi

---

[1] Bracaloni, op. cit. str. 117.

[2] Storia dell' arte it., V svezak str. 407.

[3] Thode, op. cit., I dio, str. 195.

[4] Ricci: S. Francesco nell' opera di Dante e di Giotto, Bologna, Zenichelli (u kolekciji: Santi e Artisti), 1894.

Giottove slike o Svecu, koje su najsavršenije, što ih se uopće o njemu ima.

GOFFIN,[5] naprotiv, tvrdi da Giottove slike ne prikazuju realnog Franju: one su, veli on, sjajan plod njegova genija, ali nijesu vjerna slika Poverella. Isto misli i GILLET.[6] Franjo je, zapažaju oni, bio živa patnja, blijed od boli i muka, propet u tijelu, a ipak preobražen od nutarnjeg veselja. Dočim su Giottove slike sv. Franje uzorci ljepote i mladosti. SIMONE di MARTINO i LORENZETTI, pretstavnici sijenske škole, savršenije izražavaju franjevačku ideju u umjetnosti, tvrdi Gillet.

Da se ovako mišljenje proširilo o Giottu, najviše je kriv Petrarka, koji je optužio Giotta, da je bio nedosljedan u privatnom životu s obzirom na čistoću i siromaštvo. Iz Petrarke je progovorila osobnost i ljubomor. VILLANI tvrdi da je veliki umjetnik radio iz čiste ljubavi prema umjetnosti.

Glorifikator a ne interpretator franjevačkih ideala

Premda visoko cijenimo radove i duboko poštujemo zamjerne umjetničke uspjehe velikoga Giotta, ipak ne možemo reći da je Giotto u svojim remek djelima prodro do u srž franjevačkih ideala: *On je sjajni glorifikator, ali nije savršeni interpretator Poverella.* I brat Ilija podigao je grandioznu baziliku u čast Sveca, ali i ona je uzvišena divna i zapanjujuća aureola, koja na nenatkriljiv način glorificira Sveca ljubavi, ali ta grandiozna arhitektonska aureola nije v j e r n a i d e j n a i n t e r p r e t a c i j a Alvernijskog Mučenika.

Giotto je obukao u lijepe forme, ali ne bizantinski raskošne, pune mladenačkoga žara i ljepote lik Franjin, jer je htio glorificirati, a ne interpretirati Sveca. I besmrtni je umjetnik u tom savršeno uspio. I tako arhitektura i slikarstvo dali su nad Svečevim grobom što su imali najljepšega

[5] Goffin, op. cit. str. 138.
[6] Gillet, op. cit. str. 88—91.

i najdivnijega: kao što je Franjo sa svojom svetošću dodirnuo vrhunce svetosti, tako su se brat Ilija sa svojom gornjom i donjom bazilikom, te Giotto sa svojim sjajnim, uvijek svježim i milim, afreskima dotakli vrhunaca umjetnosti, koja iako s a v r š e n o v j e r n o n e t u m a č i F r a n j i n i h i d e a l a, ipak je i d e a l n a g l o r i f i k a c i j a n j e g o v a ž i v o t a, i d e j a i o s j e ć a j a.

Franjine figure u gornjoj i donjoj crkvi, koje je majstorski naslikao Giotto, postale su Evanđelje nove umjetnosti: n a d F r a n j i n i m g r o b o m R e n e s a n s a j e n i k l a i p r o c v a l a. Franjo je jedna viša, osobita, neusporediva sličnost sa Kristom: n a j p o n i z n i j i k r š ć a n i n b i o j e n a j g o r l j i v i j i l j u b i t e l j K r i ž a K r i s t o v a. On je otvorio novi život žrtve, zalivene mlazom tople ljubavi, u kraljevstvu Kristovu na zemlji. Giotto je to razumio i stvorio je djela vječne ljepote: vjekovi ih gledaju s udivljenjem i ljubavlju. Kad sam pred par godina bio u Asizu, bezbroj sam puta, kroz četiri godine moga boravka za vrijeme praznika u Svečevu gradu, vidio i promatrao čitave grupe pobožnih Franjinih ljubitelja: dolazili su nad Svečev grob, molili se, te u jednom dugom zanosnom i dragom promatranju išli od jednog do drugog Giottova afreska s dubokim nutarnjim užitkom. I to se zapaža kroz vjekove...

Giottova alegorija gospođe Siromaštine

Prelazimo preko svih Giotovih afreska, koji glorificiraju našega Sveca, a zaustavit ćemo se samo na umjetničkom najuspjelijem afresku, koji prikazuje Franjine zaruke sa gospođom Siromaštinom. U umjetnikovoj alegoriji Siromaštine ključa i vrije topla poezija. I u S a c r u m c o m m e r c i u m...., i u D a n t e o v o m XI. p j e v a n j u R a j a i u ovoj G i o t t o v o j a l e g o r i j i sja lik mistične gospođe Siromaštine: Ona će, poslije Franjina života, ostati v j e č n o v r e l o u m j e t n i č k i h i n s p i r a c i j a, j e r ć e o n a u v i j e k b i t i z a b e z b r o j d u š a u z v i š e n i i d e a l ž i v o t a. D o k b u d e z e l e n s e r a f i n s k i p e r i v o j i S i r o m a š t i n a ć e i m a t i s v o j i h č i s t i h z a n o s n i h, s v e t i h t r u b a d u r a - v i t e z o v.

U svojoj alegoriji Siromaštine Giotto prikazuje sv. Franju, kako pod uplivom Kristovim uzimlje za mističnu zaručnicu — Siromaštinu, udovu Kristovu, kraljicu svih kreposti. Svijet ju je prezreo, ostavio, odbacio. Ona se povukla na visoko brdo. Franjo tu svetkuje svoje zaruke s njom. Obučen je u siromašni habit. Nešto se nadigao nad zemljom, da može reći da mu je svijet pod nogama. Svetac stoji u stavu zaručnika i pruža prsten, da ga se natakne na prst gospođi Siromaštini. Ona stoji licem prema svecu ljubavi: lice joj izgleda da je izjedeno od trpnje. Nosi odijelo poderano i zakrpano. Bosonoga je. Na vrhu je brda. Izgled je njezina lica gospodski i plemenitaški. Divnih je forma. Na glavi joj je kruna, jer je kraljica. Između zaručnika i zaručnice, između Franje i Siromaštine stoji Krist: svojim božanskim rukama sklapa desnice zaručnikâ i blagosliva njihove zaruke. Sa svih strana su krilate figure, koje prikazuju uzore kreposti i mana. Dva anđela lete i visoko nose zaručničke darove: kuću, odijela i novaca, čega se Svetac lišio, samo da se sjedini sa svojom ljubljenom zaručnicom — Siromaštinom. A Otac Vječni pruža iz oblaka ruke i prima Franjin dar. Zaručnike prate dvije skupine anđela, a asistiraju ih — L j u b a v i N a d a. Iz nizine pas laje protiv Siromaštine, a neki se mladić na nju baca kamenom, dok joj drugi štapom podmeće pod noge trnje. S tim je umjetnik umjetnički izrazio prezir svijeta prema Siromaštini. Zaručničko je ruho Siromaštine poderano, ali je bijelo i crveno: bijelo simbolizira njezino poštenje, a crveno njezino mučeništvo. Odijelo se povlači po trnju, a svršuje na jednom ružičnjaku, da se pokaže, kako iz trnja žrtava cvatu ruže savršenog veselja. Pod ovom uzvišenom alegorijom ima nekoliko latinskih stihova, između kojih su i ovi:

Hanc sponsam Christus tribuit
Francisco, ut custodiat;
nam omnis eam re(spuit)...

K r i s t j e F r a n j i p r e d a o u b a š t i n u S i r o m a š t i n u : S v e t a c j o j j e z a č i t a v a ž i v o t a o s t a o v j e r a n. T o s v j e d o č i i o v a d i v n a G i o t t o v a u m j e t n i n a, u z v i š e n a g l o r i f i k a c i j a F r a n j i n i h i d e a l a.

Da još bolje upoznamo ljepotu ove Giottove alegorije, treba da znamo, da u lijevom uglu ima slika nekog mladića, kojeg anđeo pomaže da se svuče i da svojim odijelom pokrije jednog siromaha, kao što je to nekoć učinio sv. Franjo. Ovaj je mladić slika onih, koji će u životu nasljedovati Sveca ljubavi: S protivne strane, u desnom uglu, vide se primjeri i uzori mana: neki su ljudi prkosni i neće da slušaju glas anđela, koji ih poziva na putove kreposti, na nasljedovanje siromaštva. Jedan prikazuje *manu krađe:* neki je čovjek plemićki obučen, a u ruci mu je soko, simbol tirana i pljačkaša. Drugi prikazuje *manu lihve:* neki se čovjek podmuklo udaljuje, a u ruci stiska kesu novaca. Treći prikazuje *manu simonije:* to je neki monah, zakukuljio se iza drugih, a s prezirom namiguje na sveto ludilo Franje — heroja siromaštva.

Još treba nadodati da Nada i Ljubav, koje prate skupine anđela okolo zaručnika, odjevene su u odijela raznih boja. Nada je odjevena u zeleno, a Ljubav u bijelo, dok u ruci ima jedno srce i vijenac od ruža na glavi.

Od triju Giottovih alegorija redovničkih zavjeta najuspjelija je alegorija o zarukama sa gospođom Siromaštinom. Njezina je kompozicija umjetnički sjajna i blistava, a idejno vrlo bogata. F r a n j e v a č k a p o e z i j a, na vrelima čiste ljubavi, k o j a j e p r o v r e l a i z s e r a f i n s k o g a s r c a B o ž j e g a S i r o t a n a, s l i l a s e u p j e s n i č k u p r o z u S a c r u m c o m m e r c i u m..., u r a j s k u p j e s m u D a n t e o v u i u č a r o b n e a f r e s k e G i o t t o v e, t a k o d a ć e m i s t i č n a z a r u č n i c a S v e c a l j u b a v i b i t i v j e č n i p r e d m e t p r a v e u m j e t n o s t i.

Franjina glorija u Giottovoj umjetnini

Veliki je Giotto silno, od srca, istinski ljubio Božjeg Sirotana. U njegovu je slavu naslikao veliki broj afreska, koji su vječni svjedok njegove genijalnosti. To se osobito vidi iz Glorije Sveca. I GILLET,[7] i VENTURI,[8] i MI-

[7] Op. cit., str. 92.
[8] Op. cit., str. 482.

SCIATELLI[9] obaraju se na ovu Giottovu glorifikaciju Viteza Siromaštine, jer da je kraljevski sjaj njegove umjetnosti u protivnosti sa skromnom poniznošću dragoga Sveca. Previše su jetki ovi kritici velikoga umjetnika.

Premda je sv. Franjo bio Sirotan, skromna, ponizna duša, ipak se ne smije smetnuti s uma, da je Giotto htio glorificirati njegovu divnu krepost na jedan superioran način. Istina je da su boje na ovom afresku u kraljevskom sjaju. Nego, kakav možemo da zamislimo već kraljevski sjaj, kad anđeli slave slavlje! Anđeli su uzeli svečevo tijelo. Podigli su ga nad vrtom punim cvijeća. I nose ga oni u triumfu na tronu, pod sjajnim baldahinom. Svetac sja od preobraženja. Anđeli ga okružuju u majestoznim redovima. Oni vedri i veseli pjevaju nad njegovim životom, regbi, divne riječi Danteove: »La cui mirabil vita in gloria del ciel meglio si canterebbe«. Anđeli nose Sveca uz pobjedonosnu igru zvukova, ritmova i uz vijanje palama i liljana. Dà, u ovoj Franjinoj Gloriji, prvoj ozbiljnoj apoteozi jednoga Sveca sa strane umjetnika, Svetac prolazi kao — Triumfator, ali je veliki umjetnik htio da na taj sjajni način, glorificirajući velikoga Sveca, proslavi pobjedu Križa, koji kao kraljevsko žezlo, Franjo čvrsto drži u ruci, a urešen je sa sedam zvijezda. Ako je Giotto postavio Franju na zlatno prijestolje, umjetnikovi kritičari morali bi znati da Franjo nije više na zemlji: on je svojom bezgraničnom poniznošću osvojio Luciferovo zlatno mjesto u raju. A ako Svetac u ovoj Giottovoj glorifikaciji ima zlatno odijelo, to je zato što se čita u Fiorettima[10] da u nebu Svetac ima sjajno odijelo kao dar za ono vrlo skromno, što je na zemlji nosio. Giotto je u svojoj umjetnini slijedio autentične dokumente franjevačkog života.

Nema kontrasta između nebeskog sjaja u Franjinoj glorifikaciji, kako je to veliki Giotto majstorski prikazao, i Svečeve poniznosti na zemlji. Svetac je u životu htio

[9] Idealità francescane, izd. Boceo, 1909, str. 117.
[10] 44 poglavlje.

čitav Križ Kristov, da dobije slavu Kristovu. Zar nije uvijek pjevao onu trubadursku pjesmu. »Tanto è il bene ch' io m' aspetto, che ogni pena mi è diletto«. Stoga i stoji ispod ovog afreska napisano: Coronatus virtutibus... ascendit regnaturus... Franjo je na zemlji herojski postigao sve kreposti: smrt je bila čas njegova triumfa. Poverello je kao kralj uzašao na nebo.

Ako je Giotto kraljevskim bogatstvom svoga divnoga kista prikazao u sjaju veličanstvene umjetnosti Asiskoga Sveca, nipošto zato nije u kontrastu sa Franjinim serafinskim idealom siromaštva. Prije Giotta su umjetnici apoteozu svetaca prikazivali samo sa nekoliko anđela okolo njihova lika. Vrlo je siromašna bila ta apoteza. Giottov je genij i tu prokrčio put: u Franjinoj je glorifikaciji dao savršeno umjetničko djelo po koncepciji, iako ne po tehnici izražaja svetosti.

Giotto je snažan dokaz da je Franjino siromaštvo, kad ga je bistro vidjelo vedro oko jednog autentičnog umjetnika, bilo velebne umjetničke inspiracije. Ja ću reći još više: Giotto je postao velik umjetnik, jer je u franjevačkim idealima siromaštva i ljubavi našao veliko vrelo inspiracija i dubokih poticaja umjetničkog napretka. Glasoviti je umjetnik Benozzo GOZZOLI[11] u crkvi sv. Franje u Montefalco naslikao između ostalih velikana franjevačke obitelji Petrarku, Dantea i Giotta. Ispod Giottove slike stoji napisano: »Pictorum eximius — Jottus fundamentum et lux.«

B. — Franjina Gospođa Siromaština u Danteovim tercinama

Franjo Asiski sa svojim je divnim životom odličan objekt umjetničkog stvaranja. Povijest njegova života jedna je sjajna epopeja koja je, uopće, slikovni prikaz neke slavne

[11] Bracaloni, op. cit. str. 147.

povjesne činjenice, koja sretno svršava. Kard. ALIMONDA je rekao da je sv. Franjo bio »un eroe vero e grande, oggetto di poesia«, a pravi i jaki heroj, objekt poezije, pače da je »un poema per se« pjesma u sebi. Sjajno zapaža učeni kardinal: Homer je opjevao vrijednost Grka pod zidinama Troje, ali Homer nije bio ni Agamemnon, ni Uliks, ni Ahil. Vergilije je opjevao bjegunca Eneja, ali on nije bio Enej. Tasso je opjevao oslobođenje Sv. Groba, ali Tasso nije bio križar. Dočim Franjo Asiski, osim što je objekt pjesme, on je i protagonist svoje pjesme. On je »personal poesia, gran poeta vivente del secolo XIII.« Tako govori Alimonda.[12]

Franjo je heroj blagosti, mira, ljubavi i žrtve. Njegov je život pjesma ljubavi i siromaštva. U njemu slavlje slave pasivne kreposti, dok kod svjetskih velikana u naponu je sila, rat, osveta, ambicija. Prava je epopeja samo kod svetaca. Epopeju Franjina života Giotto je izrazio u čarobnim bojama, jer je Franjin život sveta ludost u smislu Pavlove teologije: to je novo viteštvo Križa, koje ima samo duhovne ciljeve. Ovaj su Franjin viteški život Križa Dante i Jakopone salili u stihove, u blistave tercine i velebne laude, koje na savršen način izražavaju ideje, život i osjećaje Sveca ljubavi, kako je opisan u umjetničkoj prozi, autentičnom povjesnom dokumentu, kod Celana i u »Sacrum commercium...«

O sv. Franji veli Celano[13] da je bio: Lijep, sjajan, slavan u nevinosti života, u priprostitosti govora, u ljubavi Božijoj, u ljubavi bratskoj, u mirisnom duhu posluha, u anđeoskom obliku. Svetac je, tvrdi Celano bio slatkih manira, blage naravi, prijazan u riječi, praktičan u opominjanju, vjeran u povjerljivosti, providnosan u savjetovanju, u svemu dražestan. Bio je vedre pameti, ugodne duhovitosti zaronjen u kontemplaciji, ustrajan u molitvi, u svemu točan. Postojan u odlukama, stalan u krepostima, nepokolebljiv u milosti i uvijek u skladu sa samim sobom. Lako je opraštao. Teško se srdio. Bio je elastična uma, tvrda pamćenja, oštroumnih pogleda, obzirljiv u izboru — u svemu obziran. Franjo je bio strog sa samim sobom, blag s drugima — u svemu razborit. Bio je rječit; vesela lica blage riječi. Osrednje veličine, okrugle glave, malo produžena lica. Svetac je imao malo a ravno čelo, crne oči, crne obrve, tanki i pravilni nos i crnu kosu. Uši je imao male i uspravne. Jezik mu je sama vatra. Glas jak, sladak i zvonak. Imao je bijele zube, a malene i fine usne. Brada mu je bila crna, s malo dlaka. Imao je tanak vrat i uspravna pleća. I ruke i noge bile su mu kratke. Imao je delikatnu kožu. Bio je mršav. Nosio je priprostitu tuniku. Jer je bio odveć ponizan, prema svakome je bio obziran...

[12] Kod Bracaloni, op. cit. str. 149—150.
[13] Legenda I S. Francisci, izd. D. Alençon, str, 84.

Ovako riše lik svoga duhovnoga Oca Celano. Kvadar ne može biti analitički potpuniji. Iz njeg izbija i moralni karakter Sveca. Ovaj Celanov literarni portret Franje služio je kao vrelo, s povijesne strane najautentičnijeg Svečeva života, za sve umjetnike kista i stihova.

Mnogo je Franjinih sinova iz I. II. III. Reda pokušalo da slije Franjin život u stihove. Vadding[14] ih niže kronološkim redom. Spominjem kao najnadahnutije franjevačke pjesnike u duhu Franjinih ideala: Sv. Bonaventuru, teologa-mistika, mistika-pjesnika; Ivana Peckhama, nadbiskupa kanteburijskoga; Jakopona iz Todija, prvaka u mističnoj poeziji; Tomu Celana, auktora Dies irae; Julijana Spajerskoga, koji je sastavio i Franjin i Antin oficij u stihovima... Chavin[15] se puno bavio franjevačkom liturgijom. Rajmund Lullo, auktor djela »Prijatelj i ljubljenik«, najljepšeg cvijeta katalonske provensalske umjetnosti. U Francuskoj je neki anonimni pjesnik slio u stihove Celanov život sv. Franje. Holzapfel[16] spominje u Njemačkoj franjevačkog pjesnika Lamprechta iz Regensburga. U Engleskoj je pjevao Toma Haleski i Ugo Panziera. I slijedi veliki broj drugih

[14] Scriptores Ordinis Fratrum Minorum, Roma, 1650.
[15] Storia di Francesco, Prato, 1846.

pjesnika kod svih katoličkih naroda, gdje su se udomili Franjini sinovi.

Najveći pjesnik kršćanstva najbolji je pjesnik Poverella

Po općem mišljenju *Dante Alighieri* najveći je pjesnik kršćanstva. On je prožet do srži Franjinim idealima. Bio je po imenu i po životu trećoredac velikoga Sveca. Nijesu sami Franjevci, koji iz obiteljskog ponosa ubrajaju Dantea među svoje, jer je imao franjevačko zvanje, odgoj srodnost karaktera i intimne odnose sa Franjinim sinovima I. Reda. Giotto, koji je bio kao i Dante trećoredac, u svojoj trećoj alegoriji o Franjinim zarukama sa Čistoćom — tri Giottove alegorije franjevačka su divna gluma u slici — uvodi i Dantea. Čistoća je dobro čuvana u tvrđavi duše. Zidovi su te tvrđave umjerenost i uzdržljivost. Nad ogradom, koja je oslonjena na četiri tornja, ona čuva tvrđavu Čistoće. Vide se dva anđela u letu, simbol nebeskih želja. U ruci nose krunu od mirte, simbol obećane slave i kitu cvijeća vječno zelena (sempre verde). U Afresku se iz ograde vidi ispružena Jakost (Fortitudo) i pruža pas nagu čovjeku, koji se kupa na vrelu, a Čistoća mu pruža bijelu zastavu, da ga pouči, kako je bijela boja, po nauci Filozofa, temelj drugih, tako je čistoća temelj drugih kreposti. Ratnici, oružani štitom i bičem, a krilati su, prikazuju kreposti za očuvanje duševne i tjelesne čistoće, dok dva anđela u vaski mistično krste nekoga mladića, a dva druga pružaju bijelo odijelo.

Uz ovu alegoriju Čistoće nalaze se dvije lateralne skupine: ona s lijeve strane slijedi Franjin primjer: zaručuje se sa čistoćom, a ona na desnoj protivi se toj anđeoskoj kreposti. Na skupini s lijeve strane tri su lica: I. II. II. Red. Za III. Red je pretstavnik Dante, nadahnitelj ovih divnih alegorija. A nad svom trojicom vidi se sv. Franjo, koji je okružen s dva anđela. Svetac svojim sinovima pruža ruku i pomaže im u naporima oko postignuća savršenstva. Giotto je prikazao Dantea kao Franjina sina. Besmrtni je pjesnik takav u čitavoj svojoj Divnoj Glumi.

[16] Manuale historiae Fratrum Minorum, str. 264.

Prof. RONZONI,[17] te Biordo BRUGNOLI[18] tvrde da Dante nije izvan franjevačke epopeje: on je usred nje i on je upotpunjuje. »Dante non è fuori dell, epopea francescana, anzi vi sta in mezzo e la completa«. Brugnoli to tvrdi, jer cijeni, da je Pjesnik znao za Jakoponove laude i za religiozno — dramatske laude, početak religiozno-dramatskih prikazivanja. Danteovo XI poglavlje Raja jest sinteza čitave franjevačke epopeje. »L' undecimo canto è una sintesi di questa epopea«. O odnosu Dantea prema Jakoponu pisao sam u Hrvatskoj Prosvjeti. (God. 1930, br. 11 i 12).

Poznato je da je Dante naučio čitati i pisati, te gramatiku kod Franjevaca u Firenci. U ono vrijeme Fra Giacomino da Verona[19] spjevao je svoju trilogiju. I Danteova je Divna Gluma trilogija: s umjetničke strane je razlika toto coelo, ali je tehnička sličnost očevidna. U Giacominovoj je trilogiji ritam ugodna harmonija. Dante je u svojim tercinama prihvatio tu harmoniju i ulio joj božanski sadržaj. Ali je pravi duhovni otac Dantea Sv. Bonaventura: od njeg je dobio povjesni materijal za XI spjev Raja i elemente mistične teologije, tako da su pravac i duša čitave Divne Glume u duhu Bonaventurine mistike. To je utvrdio LAZZERI.[20] Prof. JALLONGHI[21] veli, da je čitava Divna Gluma prožeta franjevačkim mističnim osjećajem, koji je klasično izražen u Bonaventurinu Itinerariju. (»S. Bonaventura e Dante, Ravena 1920). Ne smije se smetnuti s uma niti to, da je povjesna činjenica da je prvi komentar — izuzev Danteova sina — Divnoj Glumi napisao Franjevac Bonfantini, kao i to da je Kostancijski koncil god. 1414 naložio Franjevcu biskupu Ivanu

[17] Dante Alighieri frate regolare de Poenitentia... Perugia, 1922.
[18] Fra Jacopone da Todi e l' epopea francescana, Assisi, 1907, str. 66.
[19] Bracaloni, op. cit. str. 166.
[20] Studi Francescani, br. 1. god. 1921.
[21] S. Bonaventura é Dante, u reviji: Il VI Centenario Dantesco, Ravena, god. 1920.

od Serravalle da objelodani kritično izdanje Danteova života i djela, što je on iste godine 1414 i učinio: »Traslatio et commentum totius libri Dantis Alighierii.« Franjevci su kolektivno sve činili, da u svijetu podižu pjesnički kult Dantea.

Dante je duhovno pripadao Sv. Franji, jer je sa punom, žarkom simpatijom pjevao i pisao i govorio o Svecu, o njegovim sinovima, i stvarima. Poznavao je i ljubio je Franju i njegove ideale kao malo koji Franjevac. U borbi između rigorozista i laksista, između konventualaca i spirituala, iako je u praksi pristajao uz srednju liniju sv. Bonaventure, odbijajući ekstremiste — »Non fia da Casal ne d' Acquasparta« — jer je s organizatorne strane najrazboritija, a u praktičnom je životu pomirljiva, ipak, kad je zapjevao Franjinu idealu integralnog siromaštva, crpao je svoje ideje iz zlatne knjižice spiritualističke struje« Sacrum commercium...«, tog divnog katekizma onih, koji su u apsulutnom siromaštvu gledali dogmu franjevačkog života. Stoga je Dante s umjetničkog gledišta najvjerniji tumač Franjinog ideala siromaštva. XI spjev Raja vječni je dokumenat Danteove franjevačke duše.

Pjesma najvećeg pjesnika Franjinoj gospođi Siromaštini

Jedanaesti je spjev Raja od pjesničke proze Sacrum Commercium skovao nenatkriljive tercine, pune duboke misli i gotovo savršene plastičnosti. Sadržaj je ovog pjevanja ovaj: Pjesnik se nalazi u IV nebu Sunca. Isus je, umuje Pjesnik, svojom krvlju i oprao i dobio svoju zaručnicu — Crkvu. Dao joj je dva sveta sina: Franju i Dominika, da je u njezinom vjekovnom putovanju podupiru k nebeskom Zaručniku. Franjo gori od serafinske ljubavi, Dominik sja od kerubinske mudrosti. Inocent je treći vidio u snu, kako se ruši Crkva: Dante figurativno pokazuje, kako je ispravlja franjevačka Ljubav i dominikanska Istina. Delikatan je

Pjesnik: uzimlje sv. Tomu i meće mu u usta hvalospjev sv. Franji, dok pri svrsi kori svoju dominikansku braću, što se odalečuju od duha sv. Dominika. U XII. pjevanju sv. Bonaventura slavi sv. Dominika i kori svoju braću Franjevce, koji se odalečuju od duha sv. Franje.

U prologu su istaknute tri mane, koje su u paklu simbolizirane pod »lupa« vučica. Pjesnik pjeva: »O insensata cura dei mortali«... O smrtnika brigo nesmotrena...[22] Smrtnici su nesmotreni, jer se bave: aforizmima, pravom, silogizmima, svećenstvom kao trgovinom, to je »lupa famelica«. — Drugi se smrtnici nesmotreno bave »silom, sofizmom, krađom, gradskom upravom i lijenošću... to je »leone feroce« — Treći se smrtnici nesmotreno valjaju u blatu puti »sred putenoga gliba« ili gnjiju u lijenosti. To je »lonza alletatrice«. Na žalost, ovo je obični život ogromnog broja kršćana. Dante je prezreo ovaj život, jer je, ožaren plamenom Bonaventurine mistike, uzdigao se nad nebesa s Beatricom »gor iznad oblaka«... i stade da pjeva »mirabil vita« divni život Sveca ljubavi, koji je u svome životu satrao i »vučicu« i »lava« i »panteru«.

Nikada nije nijedan sin tako divno zapjevao o svojemu ocu, kako je Dante o sv. o. Franji. Počinje sa slatkom istinom da Providnost upravlja sa svijetom, sa pojedincima i sa njihovim činima. Osobito upravlja sa Crkvom »Da bi išla k miloj svojoj Ljubavi, Onom čija krv je nad svim slavna«. Nju opra, da je zaruči. Crkva da bude u sebi stalnija, a Zaručniku vjernija, Providnost joj daje dva Kneza, da je s desna i s lijeva podupru Franjo i Dominik: prvi »Jednom srce ka Serafu krilo«, a drugi »S premudrosti kerubinske na zemlji žarilo«. Dok se hvali prvoga, hvali se i drugoga. I obratno, jer su imali isti cilj u svim djelima.

Franjo se rodio u Asizu, koji je između dvije rijeke. Između njih je brdo Subasio. Na njegovu je obronku Franjino rodno mjesto, gdje se rodio i sv. Ubald, biskup gubijski. Asiz je od riječi — asceza — uzlaz. Dante moli da

[22] Prijevod iz Dantea prema Ućeliniju.

se taj gradić više ne zove Asizom već istokom, jer tu »svijetu jedno sunce granu«. Stoga je o Asizu »malo reći Uzlaz, dal' nek zove punim pravom Istok ove strane«.

Franjo je još kao mladić dao znakove da svak »nasluti — muževnih mu vrlina plodove«. Kao mladić doživi bijes očev, jer se zaručio sa Siromaštinom, koju svak kao smrt prezire. Protiv volje očeve, i pred duhovnim i pred svojim tjelesnim ocem: »S njom sadruži — sve to već ju ljubeć od tadara.« »Di dì in dì l' amò più forte.«

Siromaštinu, ostavši udovicom Prvog Zaručnika — Krista, preko 1100 i više ljeta svak je prezirao, dok joj Franjo ne pruži mladenačku desnicu. Svijet nije volio Siromaštinu, iako je siromašni ribar Amiklat mirno spavao u svojoj otvorenoj sobici, jer Cezarovi vojnici nijesu imali ništa da otmu. Nije joj — Siromaštini — koristila ni snaga ni vjernost, jer, kad je i Marija ostala pod Križem, ona s Krista na Križu procvili. Divna je ova slika Danteove krilate mašte, ali gest Pjesnika prema Djevici boli nije lijep, jer je Ona u srcu trpjela muku pod Križem, koju je na Križu Krist trpio u tijelu. Siromaština je zacvilila na Križu na Sinu, a pod Križem na Majci.

Pjesnik, da skrati figurativni govor, imenuje mladence: Franju i Siromaštinu. Divna sloga, vesela lica, topla ljubav i mili pogledi, posmjesi... te zrake s njihova lika »postadoše svetih misli vrelo« za one, koji ih gledahu. I pođoše za njima. Prvi se izuo časni Bernardo: on potrča za Franjom bojeći se da ne bude trom u letu za »skrovitim blagom«, »istinskim bogatstvom« — Siromaštinom, radi koje se izuvaju Egidije i Silvestar. Idu učenici za Učiteljem, za Franjom Zaručnikom, jer je zaručnica draga »sì la sposa piace«. Tad Franjo Otac i Učitelj — sa svojom Zaručnicom i svojom pratnjom »koju skromni konopčić stisnuo« ide u Rim. Ne stidi se sin Bernardona svoje gospođe Siromaštine, niti se smućuje stoga, što su ga za to čudakom držali. Svoju tvrdu namisao kraljevskom slobodom otkri Inocentu »od koga — prvi pečat Redu izvojštio«.

Kad se kasnije umnožala vojska Siromaštine — o kako je plodna ova mistična gospođa! — Franjo »čiji divni život

bolje — pjelo bi se sred slavlja rajskoga« — opet ode u Rim. Onorije III i pismeno odobri Red »Drugom krunom ovjenčao«... »Taknut Duhom Svetim«.

Kasnije je Franjo planuo asketskom ljubavlju da širi vjeru Kristovu. Otvara put prvim misijama »željan da krvcu prolije — per la sete del martirio —« Stupa pred Sultana »Krsta holom sultanu navijesti«. On prvi, a njegovi za njim. I do danas je Sveta Zemlja dragulj franjevačkih misija. Franjo, ne obrativši mnoštva, a da ne ostane bez posla, u Jeruzalimu ostavi svoje straže, a on se vrati: »I sred pitne Italije se smjesti«. »Reddissi al frutto dell' italica erba«.

Sad Dante, božanski vidoviti Pjesnik, orlovskom brzinom poleti na sv. brdo Alverniju, tu franjevačku Golgotu, i u sama tri stiha savršeno i sa divnom plastikom izrazi Franjinu Stigmatizaciju:

»Tu med Tiberom i Arnom, sred ljuti
Pukle, Krst ga najzad opečati;
I s tim osta dva ljeta pri puti.

(Nel crudo sasso intra Tevere ed Arno, Da Christo prese l' ultimo sigillo, che le sue membra due anni portarno«).

Kad se svidjelo Onom, koji svojeg Sirotana tako »obogati«, pa je htio »da mu platu gor izruči«, a koju je stekao sa svojom poniznošću »meritò col suo farsi pusillo«, tad Franjo svoju milu Zaručnicu svojoj Braći kao svoju jedinu baštinu ostavi na čuvanje »zapovjedi da je vjerno ljube«... »e comandò che l' amassero a fede«.

I »mirabil vita« — »Divni život« bio je pri kraju. Iz zagrljaja sa Siromaštinom Franjo umire go na goloj zemlji. Velika duša hoće da poleti »put nebeskih dvora« ne htijući »drugog lijesa tijelu naći« osim skrajnjeg siromaštva.

Ovako uzvišeno pjeva božanski Pjesnik o svome duhovnome Ocu. Dvadeset i pet tercina dvadeset je i pet divnih umjetničkih bisera. S jedne strane afreski Giottovi, s druge strane Danteove tercine. Oba su velika. Giotto glorificira Sveca. Dante opjevava heroja, viteza siromaštva i mučenika ljubavi. U Danteovim nam je tercinama bliži Franjo kao povijesno lice. U Giottovim je afreskama sjaj ne-

beske nagrade. Slikar i Pjesnik se upotpunjuju, ali je Dante dublje shvatio i plastičnije izrazio Franjin ideal siromaštva i Ljubavi.

Sva ljepota Franjina osjećaja zrcali se u 75 Danteovih stihova u slavu Poverella. Danteove tercine glorificiraju Franju u mučeničkom stavu ljubitelja siromaštva. U ljubavi prema gospođi Siromaštini Pjesnik je ispravno vidio bit Franjine nenatkriljive ljubavi prema Kristu. Jer je Franjo u apsolutnom siromaštvu bio najsličniji od svih svetaca Kristu, s drugim riječima: jer se je on radikalnim siromaštvom potpuno dematerijalizirao, za najvišega Pjesnika ostao je realizovana umjetnina »mirabil vita«, o kojem je teško ljudskim jezikom govoriti, jer ga samo anđeoski zvuci mogu opjevati.

U potvrdu ove misli Pjesnik navodi Stigmatizaciju. Kad je Franjo po potpunom siromaštvu pridonio Bogu maksimum ljubavi, tad je Krist, da pokaže živom čovjeku najveću ljubav, poslije one Otkupljenja, uresio Franju znakovima svoje Muke: »Da Christo prese l' ultimo sigillo, che le sue membra due anni portarno«. U ovom slivu božanske i čovječanske ljubavi ljube se vrhunci Franjine svetosti i Danteove umjetnosti, koji je savršenom umjetničkom intuicijom vidio i izrazio bitne crte, koje je dlijeto Providnosti zarezalo na fizičkom liku divnoga Sveca. Stoga je Dante po svojem životu i po duhu svoje umjetnosti ortodoksni sin Franjin: vječna slava franjevačkog ideala u povijesti umjetnosti.

KULTURNI POGLEDI

O. Bošković i franjevački kongres. — (Pourquoi le R. P. Bošković est il mécontent du Congrès franciscain de Zagreb de 1935?). — Jaques Maritain napisao je djelo »Anđeoski Naučitelj« — preveo ga je na naš jezik V. Poljak — Zagreb 1936. Knjiga je razdijeljena na četiri odulja poglavlja sa ovim naslovima: I. Svetac,, II. Mudri graditelj, III. Apoštol modernoga doba, IV. Zajednički naučitelj.

Djelo je lijepo, pisano lakoćom stila, a piše, kako i sam naslov kaže, o sv. Tomi.

Ali osim djela Maritainova knjiga nosi i predgovor O. Boškovića. Predgovor žalostan, kakav nikako nije smio doći u našu javnost. Svak znade da se je prošle godine održao u Zagrebu franjevački kongres. Na nj su došli mnogi franjevci iz raznih krajeva svijeta, osobito su ga posjetili hrvatski franjevci. Na kongresu se je raspravljalo o Skotovoj nauci uopće, i opet o nekim njegovim naucima napose, kao de Immaculata Conceptione B. M. Virginis, de Christi praedestinatione i još o nekim pogledima.

Ivan Duns Skot jedna je velika ličnost, koja je u naučenjačkom svijetu igrala veliku ulogu i igra je i danas. Dosta je zaviriti u moderne bogoslovne pisce, pa će se lako opaziti da i danas njega spominju sa čašću, koja se pristoji jednom dubokom misliocu, pa taman se s njime u kojem pitanju i ne slagali.

Pošto je on u franjevačkom Redu jedan od snažnijih intelekata, nije čudo da su franjevci upriličili jedan kongres, koji će iznijeti razne njegove poglede, da i oni, koji nisu mogli da proučavaju Skota na laku ruku doznadu što je taj učenjak rekao u zamašnim bilo filozofskim, bilo teološkim pitanjima. Franjevci nisu mogli pomisliti, da bi to ikomu moglo biti žao. Danas se sastaju ljudi za razna pitanja i za razne ljude, pa se o njima govori; zašto ne bi bilo dozvoljeno franjevcima da se sastanu i da govore o nauku svog velikog brata, koji, da ničim drugim nije pokazao veličine, postao je i velik i glasovit time što je imao toliko smjelosti i duševne bistrine, da je prodro svojim naletom kroz auktoritet sv. Tome i Bonaventure i drugih naučenjaka i iznio na čisti vidik onu divnu istinu o Majci Božjoj?

Na kongresu je bilo sve dostojanstveno i ozbiljno. Zadaci su bili puni, sadržajni i pomljivo izrađeni. Rađe su bile, kako je razumljivo, ograničene samo na Skota. Ako je nuzgredno bio spomenut koji bogoslovac sa sv. Tomom, bio je spomenut sa svom čašću, — osobito sv. Toma. Istina, bila je izrečena rasprava u naučnom stilu dra Grabića de Immaculata. Ali ta rasprava po svojoj formi bila je fina i uglađena, a jer je govorila o istini koja je već sada definirana, nije nikomu mogla

biti na uvredu, pogotovo ne sv. Tomi i Bonaventuri, jer se oni sada raduju gledajući Neoskvrnjenu Majku, a nipošto ne gledaju zavidnim okom svoga brata Duns Skota, što je on sretno riješio mučnoću, koja je njih dva smetala, da Majci priznadu najveću odliku.

Vas Zagreb srdačno je pozdravio taj kongres kako se je vidjelo iz zagrebačkog novinstva, iz učešća najsposobnijih i uglednijih ljudi, bilo svjetovnjaka bilo crkovnjaka. Duboki naš naučenjak i filozof Zimmermann, iako onda dosta teško bolestan, smatrao se je ponukanim da održi svoje učeno predavanje, i t. d., i t. d.

I uza sve to O. Bošković prelazi bezobzirno preko tolikog broja njegove braće franjevaca, svakako najodličnijih njihovih pretstavnika, preko sve javnosti zagrebačke i najodličnijih ljudi u Zagrebu, koji su imali učešća na tom kongresu, i kaže da je taj kongres bio jedna teška kušnja za našu hrvatsku javnost, jer da je kongres raspravljao o jednoj partikularnoj, jednoj specifično franjevačkoj filozofiji, o specijalnim tezama koje su protivne tezama sv. Tome (valjda misli na Neoskvrnjeno Začeće i Predestinaciju Kristovu), i jer se je tvrdilo (van kongresa) da franjevački pokret mora imati svoju filozofiju. I sve je to O. Boškoviću jedna teška kušnja bila za našu hrvatsku javnost! I on misli da je to rušenje sv. Tome, i svemu svijetu dokazuje da je to tako!

Kad smo ono čitali, mi smo se silno začudili i boljelo nas je u duši videći kolika je umišljenost i fantazija ovoga mladoga učenjaka, pa vidi pogibelj za sv. Tomu i ondje gdje nije o toj pogibelji pomislio ni cijeli Zagreb, ni njegovi najsposobniji ljudi, niti toliki profesori franjevačkih provincija u Jugoslaviji, niti oni izvan Jugoslavije! Naprotiv svi oni ne samo cijene sv. Tomu, nego ga i proučavaju. Na primjer, ja sam preko 30 godina predavao teologiju i vazda mi je bio u ruci sv. Toma, a bio mi je u ruci i Skot, pa kod mene nije jedan rušio drugoga, nego su mi davali bogoslovnu kulturu, koja je bila na korist mojih bivših učenika. I ja sam volio obadva i danas ih volim. I ja ne razumijem zaradi čega ćuti potrebu O. Bošković da se stavlja pozvanim braničem sv. Tome, kad nema od koga da ga brani, i kad su sama djela sv. Tome njegova tolika obrana, da svaki onaj koji hoće da ga tumači ili brani, manji je od njega i radije potamnjuje njegov ugled negoli mu štogod daje.

I to je čudnovato da se O. Bošković ljuti na kongres koji je govorio o Skotu, a sam se nije posvetio proučavanju Skota, pa ne može meritorno prosuditi njegovih tvrdnja.

Nego nešto je drugo ovdje što nam je jako neugodno. Toma ostaje Toma, Skot ostaje Skot, i mi našim pisanjem ne promijenismo ni njih, ni njihovih tvrdnja. Ali ono što nam je jako neugodno jest to, da ovakav netaktičan i neosnovan način pisanja i udaranja na franjevački kongres i tolike zastupnike franjevačkih provincija u našoj državi vrijedan je da stavi u opoziciju franjevački Red sa dominikanskim. To bi bila golema pogreška, iz koje bi slijedilo veliko, opće zlo i šteta, a još bi veća šteta slijedila za naša oba Reda. Ona su oba među sobom vezana bratskom ljubavi naših svetih Utemeljitelja. To osobito vrijedi za naše

krajeve, gdje je ljubav vazda bila jako intimna. Mi uvijek s ugodnošću mislimo na jednoga Miškova, Vlahovića, Radatovića, Novaka, Domića, Petriča, Knega, Orlandinija i cijelu legiju odličnih dominikanaca s kojima smo živjeli vazda u bratskoj pouzdanosti i ljubavi. Ovakovi nezgodni i neosnovani koraci i nehote stupaju na put takovim srdačnim odnosima. A ovi su odnosi nešto više negoli je na pr. pitanje, da li sacramenta producunt gratiam phisice ili moraliter, jer da se sto godina o toj stvari prepiremo, vazda ćemo ostati na istoj točki. Bit će i za jednu i za drugu tezu sljedbenika, dok Crkva ne dade svoju definiciju. A ne vjerujem da će je davati, jer dosta nam je da svi znademo da sakramenti posvećuju dušu, a da li, to posvećenje dolazi iz sakramenata phisice ili moraliter, malo zasijeca u praktični kršćanski život. To mi pustimo profesorima neka vježbaju pamet, ali samo akademski, t. j. bez ikakova ličnoga, interesa i animoznosti, to više, kada ta pitanja od nas ne mogu biti konačno riješena.

Završit ću ovo nekoliko redaka sa riječima Cicerona: Omnis actio vacare debet temeritate et negligentia nec vero agere quicquam, cujus non possit causam probabilem reddere: haec est enim fere descriptio officii.

Cikojević

* * *

Kritika pokušajâ tumačenja heksaëmerona u sadašnjici. — La critique des divers systèmes sur l' hexaèmeron.) — U ovom kulturnom prilogu iznijet ćemo ukratko pokušaje tumačenja heksaëmerona te o njima izreći svoj sud. Svi mogući pokušaji u sadašnjici mogu se svesti na strogo literarna tumačenja, idealna i idealno-literarna.

Na prvu kategoriju spadaju: patristično-skolastično objašnjenje, da je Bog iz ništa stvorio vasionu i uredio u šest dana od 24 sata. Apsolutno govoreći to Bogu nije bilo nemoguće, ali astronomija i geologija objavljuju, da je za današnje uređenje svemira i zemlje moralo proteći više hiljada godina.[1] Potopna teorija, koja uči da je pretpotopni svijet stvoren u šest dana, a iza potopa, da je prošlo mnogo vremena, dok se je zemlja uredila, ogrešuje se o astronomijska i geologijska otkrića i nalaze. Ova teorija ne može se prihvatiti radi svoga hipotetičnog značaja i nestalnosti uopće. Ni restitutivna teorija, koja Gen. 1, 3 ne tumači, da se radi o postanku svijeta, nego o obnovi svijeta iza pada anđela, ne uvjerava nas, jer se osniva na pretpostavci, koju ne dokazuje. Ni preradbenu hipotezu, da je Moše izradio svoju kozmogoniju po babilonskom eposu »Enuma-eliš«[2] ne može usvojiti, jer uporedivši oba izvještaja ne nalazimo njihovu povezanost ni međusobnu ovisnost. Biblijska se kozmogonija

[1] Feldman Dr. F., Geschichte der Offenbarung des A. Test. Bonn 1930., str. 17.

[2] Dhorne P., Chroix de textes relig. Assyro-babyloniens. Paris 1907., str. 2—81; H. Greszmann, Altor. Texte zum A. Test. Berlin - Leipzig 1926., str. 109—129.

bitno razlikuje od istočnih. Periodično i međuperiodično tumačenje, da se jôm: dan ima prevesti u smislu periode, ili da je između svakog dana stvaranja slijedila geologijska perioda, ima biblijski oslonac i smjer, da dovede u sklad objavu s prirodnim znanostima. Oba oblika saglasne teorije uživaju neku vjerojatnost u znanstvenom svijetu.

Na drugu kategoriju odnose se i idealne teorije, kao mitizam, koji treba odbaciti, jer se protivi historijskom karakteru pripovijedanja Geneze; folklorizam, ukoliko hagiografu pripisuje zablude, nikako ne stoji; poëtizam i liturgizam, budući da niječu historijski smisao prvih dvaju poglavlja Geneze, ne mogu se odobriti. Alegorizam, idealizam i vizionizam zgodne su teorije egzegetu, da ukloni poteškoće između Biblije i prirodnih znanosti, ali istiskuju karakter historije iz prvih dvaju poglavlja Geneze. U svijetlu zdrave kritike idealna teorija sv. Augustina i visionizam modernih katoličkih naučnjaka manje su probabilni, jer ne tumače literalni smisao Geneze.

U treću kategoriju uvrštavaju se: idealni periodizam, koji dane uzima za periode, a ove objašnjuje, da su poredane ne hronologijski, nego idealnim redom. Ovaj pokušaj tumačenja prvih dvaju poglavlja Geneze ispravan je i odgovara zasadama kat. hermeneutike. Periodični idealni vizionizam Peschov (Prael. dogm. III, 69—70) temelji se na zamišljenoj idealnosti, koju ne dokazuje. Ne sviđa nam se ni historijski idealizam, jer slabi jako historijski smisao pripovijedanja prvih dvaju poglavlja Geneze.

Mi donosimo poredna historijsko-religijsku teoriju, kojom objašnjavamo povijesno-doslovni smisao prvih dvaju poglavlja Geneze. Poredna znanost religija starog Orijenta objavila je tekstove kozmogonija, koje su imali svi okolišni narodi, kao »Enuma-eliš«, pjesmu o stvaranju na sedam tablica, kaldejsku kozmogoniju na šumerskom i ašir skom jeziku, »Enuma ilani«, stvaranje živih bića, »Ultu Anum«, priča o crvu, stvaranje bogova, stvaranje »Engidu Eabani« u Gilgamešu I. 2.[3], te šumersku kozmogoniju o stvaranju sunca, ljudi i životinja. Sve ove kozmogonije su politeističke. Moše je predložio izabranom narodu monoteističnu ne držeći se strogo hronologijskog reda u povijesnom izlaganju stvaranja. Dani uzimaju se za periode. Cilj mu je bio uzgojan i religiozan, da dade Hebrejcima ispravan pojam o Stvoritelju i stvaranju. Ova kozmogonija zaštićivala ih je od politeističkih starog Orijenta. Moše crpio je svoje znanje iz prvotne nepokvarene tradicije i objave.

Dr. fr. Juraj Božitković

* * *

Internacionalni kongres u Velehradu u spomen 1050-godišnjice smrti sv. Metoda, Apostola Slavena. — (Conventus Velehradensis internationalis in memoriam ML anniversarii beatae mortis s. Methodii, Slavorum Apostoli, 15—19. VII. 1936).

[3] Dhorme P., Chroix, str. 82—89; 90—97; Greszmann, n. dj., str. 130—136.

— Ove je godine od 15 do 19 srpnja održan internacionalni kongres u Velehradu u Čehoslovenskoj na uspomenu 1050-godišnjice smrti slavenskoga apostola sv. Metoda. Sva je naime prilika, da je Velehrad bio nadbiskupska rezidencija sv. Metoda i da je tu predao Bogu svoju dušu i bio pokopan. Održavanje kongresa odobrila je Sv. Stolica, a vlada Československe republike uzela je nad njime protektorat. Učesnika je bilo iz Československe i Jugoslavije, iz Poljske i Estonske, iz Austrije i Njemačke, iz Francuske i Belgije, iz Holandije i Engleske, iz Italije i Španjolske, iz Rumunjske i Amerike. Tu je bio jedan kardinal, jedan nadbiskup i 13 biskupa zapadnoga i istočnoga obreda.

Kongres je otvoren 15 srpnja poslije podne sa procesijom od oko 300 učesnika od kapele Cirilke do velehradske bazilike. Procesiju je vodio olomoučki pomoćni biskup Stavel, a u Gospinoj velehradskoj baziliki dočekao je olomučki nadbiskup dr. Leopold Prečan sa brnskim prelatom Barinom. Rektor isusovačkoga velehradskoga kolegija O. Al. Koláček pozdravio je latinskim govorom učesnike kongresa, u čijoj množini i raznolikosti, reče, vidi neku vrstu općega sabora. Velehrad je kolijevka slavenskih naroda. Učesnike kongresa ne gleda kao hodočasnike, nego kao radnike na miru između Istoka i Zapada, u koju svrhu Sv. Otac Pijo XI poziva na molitvu i sam se za to moli. Poslije toga slijedio je saziv Duha Svetoga i blagoslov sa Presvetim.

Iza toga je bilo svečano otvorenje kongresa u velikoj dvorani »Slovansky sál«. Nadbiskup dr. Prečan održao je otvorni govor i pročitao pismo Pape Pija XI, kojim ne samo odobrava nego i hvali ovaj kongres. Zatim se bira pretsjedništvo i diktatorij kongresa i određuje tok rada ovoga kongresa. Sa kongresa su poslani pozdravni brzojavi Sv. Ocu, pretsjedniku republike dr. Benešu i apostolskomu Nunciju u Pragu Ritteru. Poslije večere održana je akademija, na kojoj su olomučki i brnski bogoslovi pjevali, a pojedini učesnici, najprije biskupi, pozdravljali ovaj kongres. Sada su kongres pozdravili bugarski biskup istočnoga obreda Ciril Kurtev bugarskim jezikom, a poljski biskup Przedziecki Henrik na latinskom jeziku. Mariborski biskup dr. Josef Tomažič pozdravio je kongres slovenski i latinski te posebno istakao rad biskupa Slomšeka. Misijski biskup za sjedinjene u Poljskoj (Dubno) Czarneckij izrekao je pozdrav latinski i istakao život i rad sv. Jozafata. Vrlo je zanimiv bio ruski pozdrav nesjedinjenoga biskupa iz Amerike Leontija, koji je pozdravio kongres u ime svoga metropolite Teofima i zaželio s neba blagoslov radu ovome kongresu za velebnu ideju ujedinjenja crkava. On će moliti Boga, da sjedini »auktoritet rimske Crkve i pravoslavnu sabornost«. Moli za molitvu, da Gospodin oslobodi Rusiju od boljševičkih progonstva. Znamenita je izjava ovoga pravoslavnoga ruskoga biskupa Leontija drugom zgodom izrečena, da on ne sumnja, da bi pravoslavni biskupi poslušali poziv »rimskoga patrijarha«, kad bi ovaj urekao ekumenski sabor za uniju crkava. Nato je latinski pozdravio kongres apostolski administrator trnavski biskup dr. Pavao Jantausch. Rožnavski biskup Mihael Bubnič i nitravski biskup dr. Karlo Kmetko u svojim slovačkim pozdravima obratili su se

prisutnim bogoslovcima. O. Antun. Prešern, generalni asistent Družbe Isusove za Slavene, latinski je pozdravio kongres u ime svoje slavenske asistencije i u ime generala isusovačkoga reda Ledohówskoga. Biskup špiski Ivan Vojtaššák u svome pozdravnome govoru je naglasio, što njegova biskupija radi za uniju. Dekan olomoučkog cirilo-metodejskog teološkog fakulteta dr. Bart. Kutal pozdravio je kongres na latinskome jeziku u ime svoga fakulteta. Emauzski opat Arnošt Vykoukal izrekao je latinski pozdrav kongresu u ime generalnoga opata Stotzingera i u ime cijeloga benediktinskoga reda te je ukratko prikazao rad benediktinaca za uniju.

Tekom kongresa, pred predavanjima ili između predavanja, izrečeni su drugi pozdravi. U četvrtak 16 srpnja pozdravio je kongres rektor Duhovne Akademije u Lavovu dr. Josef Slipyj u ime svoga metropolita, veterana radnika za sjedinjenje, Andrije Szeptyckoga, kojemu je kongres poslao brzojavni pozdrav. Kongres je brzojavno pozdravio i biskupa Mihovila D' Herbigny-ja, bivšega predsjednika Orijentalnoga Instituta u Rimu. Praški nadbiskup, kardinal dr. Karlo Kašpar, u svome latinskomu pozdravu naglasio je cirilo-metodski rad protiv boljševičkoga rada, a istakao je i vjernost Slavenskih Apostola i svih ondašnjih Slavena Sv. Stolici. Zamjenik čehoslovenske vlade ministar Mgr. Šrámek pozdravio je kongres češki, francuski i latinski i pripomenuo je, da je ove godine češkoslovenska vlada preuzela protektorat nad velehradskim kongresom. Biskup iz Košica Čázrsky i naš vladika iz Križevaca dr. Dionizij Njaradi pozdravili su toplim srcem nastojanja velehradskoga kongresa. Gđica Ana Hristić pozvana je da i ona pozdravi kongres i iz poslušnosti, kako reče, to je učinila na svome srpskome jeziku. Narodni zastupnici bivši ministar dr. Mičura i kanonik Svetlik izrekli su svojim jezikom pozdrave kongresu. U petak 17 srpnja pozdravio je latinski kongres Dr. fra Roko Rogošić u ime splitskoga biskupa, koji radi prevelike zaposlenosti u upravljanju velike dijeceze nije mogao ove godine osobno doći, te u ime dr. fra Stanka Petrova, provincijala Provincije Presv. Otkupitelja, i Teološkog učilišta u Makarskoj. Iza njega je izrekao rusinski pozdravni govor zlatna duša prešovski biskup istočnoga obreda Pavao Gojdič, koji je naglasio da treba više ljubavi među slavenskima narodima. U ime biskupa D'Herbigny-ja pozdravio je kongres Fr. Wilcock. Misionar u Estonskoj Bourgeois pozdravio je kongres u ime estonskih katolika, a i estonskih pravoslavnih koji da žele uniju. O. Bourgeois pri rastanku pozdravio je prisutne bogoslove estonskim jezikom. Gđa dr. Amalija Svobodová-Šadovská pozdravila je latinskim jezikom kongres u ime katoličkih žena i djevojaka u Češkoj.

Mnogo pozdrava, pismenih i brzojavnih, došlo je kongresu sa sviju strana svijeta od biskupa i nadbiskupa, generala raznih redova, bogoslovskih fakulteta i učilišta te istaknutih učenjaka. Od naših biskupa pozdravili su kongres zagrebački nadbiskup Dr. Bauer i njegov koadjutor dr. Stepinac, zatim splitski biskup dr. Kvirin Kl. Bonefačić, sarajevski nadbiskup dr. Šarić, mostarski biskup Mišić fra Alojzije, krčki biskup

dr. Srebrnić. Iz Rima je pozdravio kongres Madjerec dr. Juraj. Brzojavno je pozdravio kongres i potpretsjednik čehoslovenskog senata dr. Hruban, koji je posljednjega dana osobno došao u Velehrad te je svojim autom dao odvesti do stanice gđicu Anu Hristić, a pisca ovih redaka do franjevačkog manastira u Uherské Hradište, na čemu visokomu gospodinu i ovdje budi hvala.

Za vrijeme kongresa bila je u Gospinoj bazilici svaki dan svečana liturgija istočnoga obreda. Tako u petak su koncelebrirali biskup Czarneckij iz Dubna i bugarski biskup Kurtev iz Sofije. U subotu je bila liturgija za pokojnoga eksarha Leonidu Fedorova i za druge radnike oko sjedinjenja sa panihidom. Obavio ju je naš križevački vladika dr. Njaradi. Preko liturgije bilo je pričešćivanje pod obe prilike, koje su primili i mnogi katolici zapadnoga obreda. U nedjelju je bila svečana glagolska misa sa glagolskim blagoslovom sa Presvetim. I pričešćivanje je bilo staroslovenski. Kao jedini stranac koji je mogao to obaviti, sve je to izvršio uz asistenciju Isusovca O. Bartoša Vojtecha i jednoga olomoučkoga bogoslova Rogošić fra Roko. Poslije plenarne zaključne sjednice bila je svečana Misa latinskoga obreda sa Te Deum laudamus sub divo. Celebrirao je mariborski biskup dr. Tomažič. Prije ove svečane Mise održano je per modum academiae više govora na raznim jezicima kao pozdrav mnogobrojnim moravskim hodočasnicima koji su toga dana došli, mnogi u šarolikoj krasnoj narodnoj nošnji. Češki je pozdravio rektor velehradskoga kolegija O. Koláček, za njim u orlovskom odijelu velehradski starosta g. Danek. Poljski je govorio biskup Przeždzecki, slovenski biskup Tomažič, bugarski biskup Kurtev, ukrajinski biskup Czarneckij, rusinski biskup Gojdič, češki Francuz, misijonar za Čehe u Francuskoj Prevost, njemački benediktinac dr. Bauer iz Münchena, španjolski Isusovac Gordillo, engleski Wilcock. U ime Hrvata pozdravili su hrvatskim jezikom moravski narod biskup dr. Njaradi i dr. Janko Oberški. Sve je ove govore narodu tumačio generalni tajnik Društva sv. Ćirila i Metoda kanonik Franjo Jemelka.

Jednako svaki dan u 6 sati poslije podne bila je ura klanjanja u Gospinoj bazilici. Latinski na megafon sa pulpita držao je krasne meditacije uvijek po primjeru slavenskih apostola slavenski asistent Družbe Isusove Anton Prešern.

Svi znanstveni referati na ovome kongresu kretali su se oko sv. Metoda, da osvijetle njegov život i rad sa dogmatske, liturgijske i povjesne strane. U dogmatskoj sekciji referirao je najprije dr. Grivec, profesor ljubljanske universe, o izvorima teologije sv. Ćirila i Metoda. Glavni izvori teologije naših apostola su sv. Pismo i liturgija. Sv. Ćiril najviše je crpao iz teologije sv. Grgura Nazijazenskoga. Uopće naši apostoli slijede istočnu tradiciju, ali onu koja je imala rimske tendencije. Žitija naših slavenskih apostola odlikuju se originalnošću i stoje iznad sličnih savremenih bizantijskih biografija. Dr. Spáčil, profesor Orijentalnoga Instituta u Rimu, osvijetlio je u svome predavanju mariologiju sv. Braće iz samih izvora staroslovenskih i iz usporedbe sa ondašnjom mariologijom na Istoku. Dr. Mauro Gordillo, potpredsjednik Orijentalnoga Instituta u Rimu

prikazao je u svome referatu stanje ondašnje teologije u Rimu, pod koje su uplivom mogli biti slavenski apostoli. Profesor na teološkom fakultetu Propagande u Rimu asumpcionist Severin Sallavile iznio je nauku Slavenskih Apostola o ishođenju Duha Svetoga. On veže triadološku nauku Sv. Braće sa odobrenjem slavenske liturgije. Knjižica »Napisanie o pravej vere« ne pripada sv. Ćirilu. Za ispravnost nauke sv. Metoda jamči papa Ivan VIII, a tome se ne protivi poslanica Stjepana V. Ekleziologiju sv. Ćirila i Metoda prikazao je dr. Toma Kurent, cistercita Slovenac iz Stična, a lanjske godine profesor staroslovenskoga jezika na Orijentalnomu Institutu. Posebno se je zanimao sa nazivom »apostolicus« koji staroslovenske legende daju rimskomu biskupu i sa staroslovenskim sholijem o primatu Rimske Crkve.

U liturgičkoj sekciji Hrvatima dobro poznati dr. Josef Vajs u svome predavanju izložio je, kakva je bila liturgija, koju su uveli slavenski apostoli, pa je na temelju liturgičkih fragmenata u Euchologium Sinaiticum dokazivao, da je prvotna liturgija bila bizantinskoga obreda, a na temelju Kijevskih Listića, da je već i sv. Metod služio misu po zapadnomu obredu. Vajs je pokazao svoju veliku učenost donoseći mišljenja sviju slavista o ovome pitanju. Flamanac profesor Orijentalnoga Instituta dr. A. Raes predavao je o formi liturgije bizantinsko-sinodalne i rutenske, gdje je prikazao izmjene i uplive u liturgiji kod pravoslavnih Rusa i kod sjedinjenih Rusina. Predavanje dr. Andrije Iščaka, profesora na duhovnoj akademiji u Lavovu, o izdanjima liturgičkih knjiga slavensko-bizantinskog obreda pročitao je dr. Josef Slipyj.

O štovanju sv. Ćirila i Metoda u Češkoj i Moravskoj predavao je profesor staroslavenskog jezika na olomoučkom teološkom fakultetu dr. Josef Vašica, koji bi sada imao da naslijedi na Karlovoj uuniversi u Pragu Dr. Vajsa. O štovanju sv. Braće u Ukrajini referirao je dr. J. Slipyj. Za nas je dobro zabilježiti, da je kult sv. Braće došao k sjevernim Slavenima od Južnih Slavena. Profesor teologije u Lublinu dr. M. Niechaj prikazao je razvoj štovanja sv. Ćirila i Metoda kod Poljaka. Izvan programa bilo je predavanje poznatoga Rouet de Journela, koji je iznio dosad nepoznate dokumente o universalnom štovanju Slavenskih Apostola iz dopisivanja Pierlinga i Gagarina još prije zavođenja opće svetkovine sv. Ćirila i Metoda. O ćirilo-metodskim tradicijama među pravoslavnim Rusima imao je da predaje prof. univ. dr. Vilinski, ali nije mogao doći, pa je njegovo predavanje resumirao dr. Niechaj.

U historijskoj sekciji predavao je novi dekan teološkog fakulteta dr. Franjo Cinek o uplivu cirilo-metodijskih tradicija u Češkoj poslije vladavine Josipa II. Cirilo-metodejska ideja je stvorila narodni pokret u oba moravska sjemeništa. Rogošić fra Roko iznio je u svome referatu upliv djela sv. Braće kod Hrvata, Srba i Bugara, to jest uvođenje slavenske liturgije po sv. Braći i borbu kroz povijest protiv Metodove liturgije i za nju. Dekan teološkog fakulteta u Pragu Dr. F. Dvorník imao je da predaje o prilikama u Bizantinskom carstvu za vrijeme sv. Ćirila i Metoda, ali je bio zapriječen putovanjem u London da dođe, pa je njegovo predavanje pročitao prof. univ. u Olomoucu dr. J. Matocha. Dvorník donosi nove teze, da je Focije umro u miru s Rimskom Crkvom, a u Carigradu da je bila glavna borba između konservativne i liberalne stranke. Predavanje dr. Stjepana Sakača o sudjelovanju sv. Metoda na stvaranje ugovora između Sv. Stolice i Moravske g. 880 otpalo je, jer je predavač bio zapriječen da dođe u Velehrad.

Organizacija kongresa bila je izvrsna i sve je teklo na dostojnoj znanstvenoj visini. I znanstvene disputacije, kao na pr. ona između Sallavila i Slipyja o nauci sv. Braće o procesiji Duha Svetoga, odavale su utisak duboke i ozbiljne učenosti.

Rogošić fra Roko

* * *

Socijalno pitanje može se urediti jedino na temelju evanđeoskih načela. — (La question sociale peut être réglée uniquement sur les principes de l' évangile). — Da je jedino evanđelje osnovica za uređenje socijalnog pitanja, dokazuje nam i današnje nesređeno stanje u svijetu. Ljudi su, kolikogod je bilo do njih, isključili Isusa Krista iz javnog života, iz svih svojih programa. Vidimo što se je dogodilo. Mjesto reda koji je imao doći, kako su mislili, i bez Krista, nadošao je kaos. Obistinila se je po stoti put ona iz sv. Pisma: Ako Bog ne ziđa kuću, uzalud rade oni koji hoće da je sagrade.

Prigodom zasijedanja Socijalne Sedmice u Versaillesu, u prošlom srpnju, pretsjednik generalne komisije o. Duhoit primio je od kard. Pacellia pismo u kome ovaj naglašava svu važnost evanđelja za vas socijalni i kulturni život. »Kad je govor o civilizaciji, treba posebice imati na pameti da ova riječ ne znači samo skup materijalnih i vremenih dobara, nego također, i to osobito, zbroj intelektualnih, moralnih, pravnih i duhovnih vrednota. Nema sumnje da prvenstvo pripada ovoj posljednjoj grupi čimbenika, čiji zbroj zaslužuje u najuzvišenijem smislu ime kultura, koja mora biti kao duša civilizacije.

Ali ako svaka civilizacija ovisi o kulturi, to znači da svaka civilizacija, na kraju krajeva, ima korijen u nekom problemu duhovnog reda, prema tomu što ljudi misle o životu, o svom početku i o svojoj konačnoj svrsi.

Da je bila kroz vjekove i da je i danas velika raznolikost među civilizacijama, činjenica je koju svaki dan vidimo, i koju mi odmah priznajemo. Taka raznolikost bez sumnje dala bi nam veoma lijepu sliku, kad bi ove razne civilizacije bile među sobom ujedinjene bratskim razumijevanjem i međusobnom saradnjom. Ali, na žalost, nije tako. Razne civilizacije, nadahnute često krivim načelima, zaslijepljene ambicijom, nesređenom željom za zemaljskim dobrima i nepoštenom konkurencijom, zaokupljene samo time da jedna preteče drugu, pružaju nam često žalosnu sliku antagonizma i mržnje, borbe i nezdravog natjecanja. I Socijalna Sedmica u Versaillesu odredila je da upozori na ove sukobe, da tako bolje otskoči jedino, nužno, nenadoknadivo riješenje.

A kršćanstvo nam se pretstavlja ovdje, kao i na drugim mjestima, da će nas osloboditi, spasiti. Ono zbilja daje **novoga čovjeka** koji je moralno usavršen i kao individuum i kao član društva, naviknut gledati na dobra zemaljska, osobito na ovaj život, kao na sredstvo kojim ćemo se dignuti u viši, vječni život. I tako ono ide za tim da obuhvati sve ljude, i svojim oznakama universalnosti i jedinstva, gledajući na ono što je kod svih ljudi zajedničko, približuje ih i učvršćuje njihove prijateljske, ili bolje, rodbinske veze u krilu jedine i velike obitelji djece Božje i braće našeg Spasitelja Isusa Krista...

Ali moramo dobro naglasiti da to ne znači da Crkva hoće među narodima učiniti nekakvu nivelaciju, svemu dati jedan oblik, sve stjerati u jedno, jer to bi bilo nenaravno. Povijest nam kaže koliko je Crkva poštivala njihove posebne odlike, i ono što su pojedini zakonito stekli i učinili. Stoga vjerna svomu božanskomu poslanju da se brine za duše sviju, uvijek se je izrazila proti religijskom partikularizmu koji bi htio da objava i spasenje može biti u jednoj civilizaciji radije nego u drugoj.

A nije li sv. Pavao proglasio universalnost plana otkupljenja kad je rekao da Bog hoće da se svi ljudi spase i dođu do spoznanja istine? (I. Tim. II, 4.) Protivno nego to rade kulture koje su ljudi izmislili, a koje su uvijek ograničene, nepotpune, raspadljive, — kršćanstvo, prelazeći preko vremena i prostora, i odrazujući se u svjetlosti i kreposti, obraća se uistinu svim ljudima, uzimljući ih kakvi jesu i gdje jesu da ih dovede k **brdu koji je Krist**, sve po različitim putevima. Nije li kršćanstvo, ne mora li kršćanstvo, na kraju, po volji samog Boga-Čovjeka, koji je došao **da život imaju i da ga obilatije imaju**, biti vrhovni nadahnitelj i snažni kvas svih kultura i svih civilizacija? I koje li jamstvo ne bi odmah iz toga nastalo za saradnju, za napredak i za mir!...« (La Documentation catholique, 25 juillet 1936, 167—168.).

Kršćanstvo je stvorilo ondje gdje su ga primili sređen socijalni život, stavilo je temelje kulturi i civilizaciji, razvilo ih do visine, i sačuvalo sve to dok se ljudi ne bi urotili proti stvorenom redu, rušili ga i napravili kaos, kao što je to danas u mnogočemu. Zato je i danas jedini način da se spasi i socijalni red i kultura i civilizacija: da ljudi opet prihvate ruku koju im Bog pruža preko vječnih zasada svoga evanđelja.

D.

* * *

Tajna neuspjeha Društva Naroda. — La cause de l' insuccès de la Société des Nations). — Mgr. Marius Besson, biskup Friburga, Lausanne i Genove, nije bio u svojoj biskupiji kada je počelo sadanje zasjedanje Društva Naroda. Ipak je htio da na početku rada tako važne ustanove bude u Genevi, njegovoj biskupiji i sjedištu Društva Naroda, služena svečana sv. Misa za uspješan rad. Poslao je i poslanicu te je odredio da se pročita, kad on nije mogao sam lično biti tamo i držati prigodnu propovijed. »14 novembra 1920, tako piše Mgr. Besson, za otvaranja prvih zasjedanja Društva Naroda, sa entuzijaz-

mom, kog činjenice izgleda nijesu opravdale, izrazili smo vam nade koje su bile ispunile naše srce.« Pozdravljamo Društvo Naroda, rekli smo onda, sretni smo i ponositi da ima svoje sjedište u našoj Domovini. Možda će budućnost pokazati da smo bili preveć optimistički; više nam je stalo do toga da pogriješimo protiva nadi.

Uvjereni smo da slijedimo duh Božanskog Učitelja kad lojalno pružamo ruku onima koji rade za mir. Na kraju, samo smo od Njega primili nalog i ne bojimo se da će nas prekoriti što smo učinili koliko je do nas da se zavale ponori koji dijele narode i da se razbiju zapreke.«

Evo što smo rekli pred 16 godina. Tim smo već od prvog početka izrazili povjerenje u Društvo Naroda i, s druge strane, jasno pokazali našu najtvrđu volju da surađujemo na velikom djelu mira.

Ovaj dvostruki osjećaj nijesmo nikada opozvali. I dalje vjerujemo da Društvo Naroda, iako mu treba ozbiljne reforme, ipak ima za što da postoji i nećemo nikada uskratiti naše sarađivanje, ne sa više ili manje prikrivenim rušiteljima mira, nego sa svim ljudima dobre volje, koji su se iskreno odlučili ujediniti da spriječe strašni bič rata, koji Crkva katolička stavlja u istu vrstu kao kugu i glad. »Od kuge, glada i rata oslobodi nas, Gospodine!«...

A dosta je da otvorimo oči pa da vidimo kako su nedovoljni toliki pothvati koji su dosada učinjeni za smirenje svijeta. »Zašto se narodi miješaju u zbrci, reći ćemo sa Psalmistom, i zašto države snuju o besmislenim namjerama?« Ne sumnjamo ni o uzvišenim namjerama, ni o plemenitim osjećajima mnogih; ali to nije sve. Htjelo se ili ne htjelo, na svim poljima ostaje istinita riječ naših svetih knjiga: »Ako Bog ne ziđe kuću, uzalud rade oni koji hoće da je sagrade; ako Bog ne bdije nad gradom, uzalud straža čuva na njegovim vratima.« Zar sadanji nemiri to jasno ne potvrđuju? Treba ustrajno prositi pomoć Božju: i baš zato ste se skupili u ovoj crkvi. Treba upotrebiti svako sredstvo da se na sjednicama i kongresima Krista ne ostavlja sistematski po strani.

On jedini može spasiti ne samo u vrhunaravnom nego i u političkom i društvenom redu. »Ko nije iskreno s Njim, proti Njemu je, i ko s Njim ne skuplja, razasiplje.« Sve dok se ne budu htjeli nadahnuti na Njegovoj nauci, gradit će na pijesku, i sve dok se bude zaboravljalo pitati Njegovu pomoć, slijedit će samo neuspjesi. Ne zavaravamo se: znademo da će se malo slušati na naš glas; ali imamo dužnost učiniti da nas čuju, pa stoga ovo i govorimo.

Ako su svi kršćani dužni moliti dobroga Boga za očuvanje mira — a znademo, hvala Bogu, da mnogi, iako nijesu katolici, ujedinjuju se s nama u molitvi — oni moraju i raditi koliko im je moguće, da se skrše smetnje, koje onemogućuju pravo smirenje. Bila bi luda ironija, kad bi neko rekao da hoće mir, a u isto bi vrijeme pomagao i one koji idu samo za tim da ruše zakonitu vlast, da unište socijalni red i da izbrišu i samu misao na Boga. Dužnost je svih poštenih da zagrade put takim rušiteljima, i da se ne kompromitiraju s njima, pod izlikom da se

poštuje svačije iskreno osvjedočenje, kazujući istinu najvećoj većini dobrog svijeta, koji zle novine neprestano zavaravaju, upozorujući na nelogičnost nekih postupaka koji bivaju ili iz materijalnog interesa ili iz straha. Tako mnogo se govori o zaštiti manjina; prije svega trebalo bi misliti na neke vjerske većine koje su okrutno mrcvarene od manjina, čiju tajnovitu moć možemo protumačiti samo sakrivenom pomoći koja dolazi sa strane. Kao slobodni građanin jedne od najstarijih demokracija na svijetu, neustrašivi branitelj svake slobode dostojne ovog imena, ne razumijem zašto se ništa ne učini da se spriječe bilo kakva uplitanja po kojima vanjski agenti, poslije nego su poubijali i zapalili druge zemlje, prijete da će to učiniti i u mnogim ostalima. Tu se radi o zločinima, ne samo proti domovini i vjeri nego i proti čovječanstvu; niko to ne može hladnokrvno gledati. Društvo Naroda sigurno bi bilo osuđeno na propast — a mi bismo prvi to žalili — kad bi zaboravilo humanitarna načela koja su prožimala njegove utemeljitelje. Odmah nadodajemo da ovaj rad obrane i odbijanja, po sebi rad negativan, nije dovoljan. Svijet je bolestan, treba ga izliječiti. Zato mi katolici imamo nauku, čuvaricu reda i mira. Zašto ili iz indeferentizma ili iz egoizma ljudi ne će da je potpuno i iskreno stave u djelo? Da su se slušali Pape kad su u prošlom vijeku, a i u ovomu, dozivali u pamet nepokolebiva načela na kojima stoji društvo, kad su onako hrabro razotkrivali moderne najkobnije bludnje, kad su svim staležima propovijedali međusobno razumijevanje, rasađivanje, pravdu i ljubav, svijet ne bi bio zagazio u nered i krv kao što je na nesreću danas. Vaša je dužnost, katolici, da kažete svijetu nauku vaše Crkve, kojû su tako često drugi iznakazili, i da pomažete da se ona provede u život.

Svim srcem mi se sjedinjujemo s vama, predraga braćo, moleći Boga da se smiluje našem siromašnom svijetu, da isprosimo od Njegovog Milosrđa, kao što je Sv. Otac Papa nedavno rekao u jednom glasovitom govoru, milost snage progonjenim kršćanima i milost obraćenja onima koji ih muče, da izrazimo, s jedne strane, našu bolnu sućut i naše divljenje braći koja su sada pod križem, i da zaželimo, s druge strane, da se oni, koji sada u svojim rukama drže sudbinu naroda, znaju oprijeti širiteljima anarhije i bezvjerja i spase bar ono što ostaje od kršćanskog rada. Imajmo uvijek pouzdanja, predraga braćo: Bog, kojemu služimo, ne umire! (La Documentation catholique, 10 oct. 1936, 517—519.).

R.

* * *

Učenjak, naučnik u našem ljudskom rječniku. — (Une énorme inconséquence, causée par notre orgueil). — Dnevno čujemo govoriti i mi sami govorimo o učenjacima, naučnicima, o mudrim i pametnim ljudima. A zašto? Zato jer im je pošlo za rukom da u svojoj struci zapaze nešto što drugi nijesu zapazili, ili da na drugi način zapaze ono što su drugi već na svoj način vidjeli; ili jer su opisali nešto što u prirodi i svijetu biva; ili jer su otkrili ili bar misle

da su otkrili nešto novo, na pr. neki dosada nepoznati prirodni zakon; ili jer su protumačili koju prirodnu pojavu, koju dosada niko nije protumačio; ili jer su dali neki, pa makar i vjerojatni način kako bi se imala protumačiti neka pojava, zapazili po kojim se zakonima ona ravna. U jednu riječ: mi zovemo nekoga velikim i učenim zato, jer je saznao i otkrio neki, pa i najmanji, najneznatniji zakon ili zapazio red koji vlada u prirodi. A je li naš učenjak stvorio i stavio u prirodu zakone i red? Ni najmanje! Oni su svi već prije njega. I on je za nas velik, ako im se je samo svojim umom mogao približiti. Zato svi naši učenjaci, iz svih znanstvenih struka, zato su učenjaci, zato ih zovemo mudrim i pametnim, jer su, koji s ove, a koji s one strane, nešto saznali od onih veličanstvenih i silnih zakona koji vladaju prirodom i svijetom.

A šta je naravnije nego onda uskliknuti: Kad su to za nas učenjaci, mudri i pametni ljudi, kako tek mora biti mudar onaj koji je stavio u svijet zakone, koje mi pomalo saznajemo i otkrivamo i prema tomu mjerimo svoju veličinu! Tako bi čovjek morao uskliknuti. A tako su i klicali svi veliki umovi. Franz Vogt (Bau der Welt, 1936, str. 32) veli: »Vas ljudski um ne može da sasvim prodre u mudrost, oštroumnost i moć koje se pokazuju u prirodi. Sve što mi teškim duševnim naporom istražujemo, već prije se tu nalazi, mi sa svoje strane ne možemo ništa ni dodati ni oduzeti, ne možemo na novo stvoriti niti jedan elektron ili još manje, nego možemo samo naći i upotrebiti što je već tu. Pa i sve naše misli o građi i razvoju svijeta, o nastojanju i propadanju, o nama samima i o svemu drugomu, ukoliko su istinite, a nijesu laž i blúdnja, već su prije u prirodi zamišljene i izvedene. A ipak ima ljudi koji su uvjereni o svojoj vlastitoj ličnoj inteligenciji i nastoje da to o njima drže i drugi ljudi, a kažu da svijetom ne upravlja um i kušaju da svijet protumače kao učinak slučaja, kao posljedicu borbe za opstanak ili na koji drugi način, koji bi im dozvolio da ne bi morali priznati osobnoga Stvoritelja svijeta (a ne samo kakvû slijepo vladajuću »pramoć«) koji, ako postoji, svijetu — svome svijetu — i ljudima posve naravno određuje i zakon kako će živjeti i šta će raditi i šta će ostaviti.«

U tome je velika tragika, koja je snalazila čovjeka od početka do danas, da, kad god se je dizao proti Bogu, dizao se je, ne s razloga, koje bi mu davao um, nego radi pokvarena srca: želio bi da nema Onoga koji će vidjeti i osuditi njegova nedjela. Inače dosljednost traži da čovjek koji kaže da je mudar s toga, jer je nešto nazreo od silnih zakona koji vladaju svijetom, prizna da je daleko mudriji Onaj, koji je na nepokolebivim zakonima svijet sazidao.

B.

* * *

René Bazin pod kupolom francuskih Besmrtnika. — (Les éloges donés à René Bazin dans l' Académie Française comme à l' homme d' une doctrine religieuse, et ayant de la vie une conception cohérante et close). — René Bazin (1853—1932) napisao je mnogo djela kojima se Francuska ponosi i

koja su prevedena na svjetske jezike. Bio je član Francuske Akademije, gdje su često čuli njegov glas. Umro je 1932, te je 25 juna 1936 novi akademik George Duhamel u samoj Francuskoj Akademiji dao sintetički prikaz njegova života i rada. Kad je opisao svu zbrku i neutralnost koja je od glavnih oznaka 20 vijeka izdiže lik René Bazin. »Kako bi mogli, tako je rekao Duhamel, bez poštovanja gledati na čovjeka koji ide naprijed kroz ove prikaze i tmine noseći u ruci svijeću, svijeću sigurnu i pouzdanu? Vi to znadete, gospodo, ja govorim o René Bazinu.

Težak je to i nezahvalan pokus svako jutro tražiti koju mrvicu sigurnosti da možeš živjeti preko svega dana. Hoće se puno truda da svaki dan probijaš sebi novi put, da skupljaš već zabačena i trošna pravila, da iznova smišljaš moralku koja bi ti dala snagu da se opireš događajima, nasrtanju ljudi, žestini strasti. I kada se vas svijet ljulja u neizvjesnosti, samca istraživaoca spopada silna želja da zove u pomoć.

Milost je, bez sumnje, snažila misli René Bazina u takim sukobima... R. Bazin bio je prožet vjerskom naukom. Ova nauka odgovara svim potrebama. U njoj ima i metafizika, i moralka, pače i politika. Ona je stalna i dosljedna. Ona odgovara na najsmjelije upite. Ona pomaže živjeti i umrijeti. Prokušana je već kroz toliko vjekova. Zaista, i onaj koji se je udaljio od ove nauke može još na nju gledati sa divljenjem i poštovanjem.

A da ova nauka bude i plodonosna, traži potpunu poslušnost. Život i rad René Bazina primjeri su poslušnosti. U duši koja veselo sluša uvijek ima i zanosa i veselja. René Bazin je svojski radio, dobro se je borio za ono što je ljubio. O životu je imao dosljedan i izgrađen pojam, mogao se je boriti da obogati, jasno prikaže i među druge proširi svoju vjeru. Borio se je kao vojnik i sljedbenik svoje vjere. Jednom se je mnogo govorilo o hladnokrvnom romanopiscu, koji bi bio strog kao povjesničar, hladan kao prirodoslovac u laboratoriju. René Bazin nije taki. On ne krije ni svoju ljubav, ni svoj osjećaj. Na njemu se vidi sve ono što mora imati iskrena vjera. Ovaj mirni čovjek biva strašan kad vidi da ga smetate u njegovom žaru. Mlaki su mu odvratni i šiba ih rukom osvetnicom. U »Osamljenoj« ima portret svećenika iz vremena konkordata od 1801, u kom vidite s kojom oštrinom on baca mlitave među neprijatelje. Teško mu je sakriti kako su mu neugodni skeptici, te u »Etapes de ma vie« oštrim perom opisuje pisca, koji je među vama (t. j. u Akademiji Besmrtnika) bio prije Paula Valéryja.

Ova borbenost, nekad otvorena, a nekada u rukavicama, popušta kadikada uslijed velike želje da na svijet i na ljude gleda milostivim okom. Uvijek pun ljubavi prema nižima, koje opisuje blagim perom, ima i nježnih osjećaja prema svojim drugovima. On govori jednom od vaših sudrugova: »Vi ste poganin, gospodine; ali ipak osjećam prema vama veliku ljubav i čuvam uvijek za Vas mjesto u mojim molitvama.« (La documentation catholique, 25 juillet 1936, 174—175.)

R. Bazin za života govorio je svojim primjerom u Francuskoj Akademiji da samo živa vjera može dati stalno pravilo životu i ukazati na

jedino ispravni put u današnjemu vrtlogu. G. Duhamel je dobro učinio kad je to opet naglasio pod kupolom Besmrtnika, jer je i danas jednako istina da jedina vjera može ljude spasiti ne samo na nebu nego i na zemlji.

O.

* * *

Louis Bertrand o Renanovoj »učenjačkoj« metodi. — (Louis Bertrand sur la méthode antiscientifique de Renan.). — Renan je napisao poznato djelo »La vie de Jésus«. Po njemu je najviše i poznat kod romanopisaca i kod ozbiljnih povjesničara. Kod romanopisaca kojima nije uvijek stalo da svaka, koju kažu, bude i povjesnički utvrđena; u tom im je Renan dao najljepši primjer time što je mašti pustio sve uzde i što je sve zasnovao na filozofijskim pretpostavkama njegove nastrane, subjektivističke filozofije. A poznat je i kod ozbiljnih povjesničara, jer u njemu imaju zoran primjer kako se ne smije pisati povijest, budući da su njemu njegove filozofske predrasude bile sve, a činjenice i povijesna metoda posljednja stvar.

Njegova »Vie de Jésus« daje nam mnogo primjera kojima bismo mogli potvrditi ovo što smo rekli. Sintezu svega toga daje nam obraćenik Louis Bertrand, jedan od najvećih francuskih književnika i mislilaca. U ispovijesti svoga obraćenja: »Comment je suis revenu au catholicisme« (Les témoins du Renouveau Catohlique, par Mainage) govori on o Renanovoj metodi, nečuvenoj kod dotadašnjih povjesnika. Prva stvar koja mi je zapela za oči, kaže on, bilo je to kako on bez ikakva grizodušja kljaštri i ništi tekst. Sve ono što nije odgovaralo njegovim umišljenim, nedokazanim, apriorističnim pretpostavkama trebalo je izbrisati iz Evanđelja. I to je on radio na vas mah. Povijest je morala biti udešena prema onomu što je on zamislio u svojoj mašti, a on nije htio svoju maštu zauzdati i natjerati je da se pokloni povijesnim činjenicama. Ovaj čovjek, kaže još Bertrand, hvali se da mu nije stalo nego do filologije i povijesti. Međutim njemu je do povijesti najmanje stalo, jer joj je stavio za podlogu svoju subjektivističku filozofiju, te onda povijesne činjenice mjeri prema ovoj neobjektivnoj filozofiji. Koje njoj odgovaraju, one su povijesne, a koje ne odgovaraju, njih jednostavno briše iz povijesti. To je sve, ali nije povijest niti zdrava filozofija. Povijest i filozofija je držati se činjenica, njih priznavati i na njima raditi, pa makar nam i uvijek i ne bile drage.

Upravo radi ove skroz neznanstvene metode Renan je postao glasovit ili tačnije zloglasan: zoran primjer kako se pišu neistine i kako se izvrče povijest.

No koljeno Renanove vrste pisaca nije se zamelo. I u ovim krajevima nikao je neki izdanak koji je u svemu njegova vjerna kopija. To je neki D. Damjanović, sa nekakvim napisom, komu je stavio isti naslov kao i Renan svomu »Život Isusa Nazarećanina«. I on se je na smrt zavadio sa poviješću, baš kao i Renan. I on je za temelj svoga neukog napisa stavio svoju živu maštu i subjektivističku filozofiju, koju je posudio u

Renana i družine. I njemu će povijest zapisati ime, ali onako kako je zapisala i Renanu. A da mu se ime ne zaboravi, i mi ćemo napisati spomenicu, ali poslužit ćemo se samo njegovim riječima, koje mu daju najljepšu sliku, a koje je on, u svom antikršćanskom bjesnilu, pripisao svetim kršćanskim knjigama. Njegov napis je »zbrka geografskih pojmova, raznih mišljenja, zbir protivrečnosti i primer nepismenosti...« »Po zbunjenosti i suludosti pisca, izgleda da je ovo delo nekog verskog luđaka, i dokaz je bar za činjenicu, da i lud čovek može da poveže koju rečenicu, pa da posle nekoliko vekova, drugarima iz njegovog tabora to ne izgleda ni ludo ni glupo.« (23). Ove riječi, koje je on kao »otmen« i »kavalirski« protivnik kršćanstva, izvalio o Pavlovim poslanicama i Ivanovom Otkrivenju, imao je staviti za Motto na prvoj stranici svog jadnog napisa, jer one su najvjernija slika svega što je tu neznalački i zlobno nabacano.

Ž.

* * *

Socijalno značenje vjere. — (La force sociale que nous donne la foi.) — Dr Müller, dugogodišnji profesor na medicinskom fakultetu u Erlangenu, oprostio se je od svojih slušaoca i svoje katedre predavanja, u kome je kao liječnik naglasio koliko vjera daje čovjeku i kako su u tom pogledu osobito zaslužne sestre bolničarke, koje se brinu za bolesnike. »Mi liječnici, rekao je Prof. Müller, koji se ne zadovoljavamo da budemo kojekakvi nadrilječnici, već koji volimo reći da poznajemo liječničku znanost u potpunom smislu riječi, ne možemo zaboraviti veliki psihoterapeutički uticaj koji daje vjera i molitva. Zato držim za veliku nepravdu sve ono što bi sa liječničke strane moglo pokolebati vjersko osvjedočenje bolesnika. Liječnik mora biti dobro osvjedočen da nijedna filozofija, nikakva etika, nikakav nazor na svijet ne može nadomjestiti religioznu pomoć koju daje vjera. Naravski, nije liječnička zadaća baviti se kod bolesnika religioznim činima, kojima bi ometao rad svećenika. Istina je da su u primitivnoj civilizaciji liječnici bili i svećenici. Ali s vremenom su se ta dva zvanja razdijelila. No ovo nas ne ovlašćuje da se odrečemo spasonosne utjehe i pomoći, koju našim bolesnicima daje vjera u Duha koji vlada svijetom i u nadnaravnu dobrotu i pravdu. Na temelju moga iskustva koje sam stekao ovdje u Bavarskoj, i to baš u Erlangenu, u Augsburgu i Würzburgu, ali i u Francuskoj i u Engleskoj, i još više nego ikada, za vrijeme svjetskoga rata na Istoku, moram reći da sestre redovnice mogu bolesnicima dati daleko jaču pomoć i utjehu nego li svjetovne bolničarke. U mnogim slučajevima, kad mi liječnici već ne možemo ništa učiniti, sestre još znadu uliti snagu i probuditi nadu, ustrpljivost i odvažnost, pa i samo veselje radi blize smrti! Kršćanstvo koje više nego ijedna druga religija preporučuje ljubav prema bližnjemu i skrb za bolesnike, povjerava nastojanje oko bolesnika plemenitim ženama, koje u to ulažu svu svoju snagu; ova činjenica obvezuje nas liječnike da pravednim ocjenjivanjem sudimo tešku i plemenitu zadaću sestara bolničarka.« (Oss. Rom. 24 sept. 1936., 2).

Dr. Müller rekao je veliku misao, koja je Crkvu vodila i krijepila od početka. U svim progonstvima i nevoljama Crkva je dozivala i dozivlje vjernicima u pamet veliko obećanje samoga Boga, a to je da na ovome svijetu sve ne svršava. Da je ovaj život samo priprava, kratka za vječni život, koji nikada ne prestaje. Ona bolesnicima dovikuje Božje riječi, da je bolest podnešena radi ljubavi Božje upravan put što vodi u nebesa. Te istine daju snagu i sestrama bolničarkama u njihovom teškom i plemenitom zvanju. Daju im snagu da same ustraju, a daju im volju i snagu da i na same bolesnike, često daleko jače djeluju nego sami liječnici, kako to kaže prof. Müller.

O.

* * *

Spasilac čovječanstva — Louis Pasteur i vjera u Boga. — (Louis Pasteur et la foi en Dieu.) — Ove godine i u našem Zagrebu prikazivan Waarner Brozov velefilm: Spasilac čovječanstva. Pod ovim naslovom u ovom velefilmu prikazan je život i rad Louisa Pasteura. Za nj su se zanimali i u najvećem broju posjetili su ga ljudi koji se bave znanošću i književnošću, kao i veoma brojno građanstvo. Naučnici i književnici posjetili su ga, jer su smatrali, i nijesu se prevarili, da se tu radi o čovjeku koji je za znanost i za dobro čovječanstva učinio više nego iko u posljednjim decenijima, a valjda više nego i u posljednjim stoljećima. Smatrali su da se tu radi o čovjeku koji se je bavio njihovom strukom, te da je to »njihov« film. Pa i u tom su imali pravo.

Louis Pasteur je zbilja zaslužio ime Spasilac čovječanstva. U Francuskoj, kojoj je sin i u kojoj je radio, na veliko se proizvodi vino, i ljudi se naveliko bave mlijekom i sirom. I u vinu i u mlijeku i u maslu biva vrenje, fermentacija, i svako od ovih proizvoda često se pokvari na veliku štetu proizvađača i sve države. Pasteur se je stavio da iznađe zašto biva vrenje, fermentacija, te da nađe načina kako bi se mogli svi ovi proizvodi sačuvati. I otkrio je da vrenje nastaje uslijed mikroba. Analizirao je bolesti vina, mlijeka, masla te iznašao kako ih možemo sačuvati da se ne pokvare. I tim je utvrdio znanstvenu činjenicu, koja je otkrila ovu veliku tajnu i koja je dala svijetu mnoge milijune i milijarde.

Uslijed raznih, a nepoznatih bolesti i stočarstvo je mnogo trpjelo. Kolera je pustošila peradarstvo. Milijun svinja je poginio u Sjedinjenim Američkim državama samo u jednoj godini. U Francuskoj je devedesetih godina prošlog stoljeća u godini dana ginulo 15—50% svinja i ovaca, već prema raznim pokrajinama. Bolest na svilcu učinila je u Južnoj Francuskoj štete za milijardu i pet sto milijuna u dvadeset godina. Pasteur se je dao na posao da nađe uzročnike ovih bolesti. Našao ih je i otkrio lijek kako će ih uništiti i tako se sačuvati od silnih šteta. To je bilo tako veliko otkriće da je Huxley uskliknuo u Royal Society u Londonu: »Pasteurova otkrića sama za se bila bi dovoljna da pokriju ratnu štetu od pet milijarda koje je Francuska platila Njemačkoj 1870.« (Vallery-Rabot, Vie de Pasteur, 530.)

No njegove su zasluge najveće za zdravlje čovječjeg organizma. Lister je već 1867 otkrio antisepsin, a otkrio ga je radeći po uputama Pasteurovim, kako to sam kaže. (Revue scientifique, 11 août 1900.) I bjesnoća je zadavala velikih muka, a niko joj nije znao lijeka. Trebalo je čekati gotovu smrt. Pasteur je našao serum i proti bjesnoći. Od 350 osoba koje je on liječio nije umrla nego jedna djevojčica. A umrla je zato, jer su je doveli prekasno: 37 dana poslije ujeda. A i kod nas su poznati Pasteurovi zavodi i pasteurizacija.

Nećemo dalje nabrajati otkrića i zasluge Pasteurove. O njima su ove godine, prigodom ovog velefilma, govorile i razne novine. A ja ću spomenuti ono što novine nijesu smjele spomenuti, spomenut ću ono za što one nijesu imale ni srca, ni snage, ni dobre volje, a to je vjersko osvjedočenje i vjerski život ovoga Spasioca čovječanstva i znanstvenoga genija. Vjersko osvjedočenje i vjerski život Louisa Pasteura bili su javni, i on je to javno ispovjedao kao što su javni bili i njegovi znanstveni radovi. Evo što on kaže o ateizmu i materijalizmu: »Ja energično zabacujem slobodu kako je zamišljaju materijalisti i ateisti... Znate li što hoće najveći dio slobodnih mislioca? Za jedne to znači slobodu: ne misliti uopće ništa i biti neznalica; za druge to znači slobodu: da misle zlo; a za druge: slobodu da se predadu da njima vlada sugestija nagona, instinkta, i da preziru svaki auktoritet i sve što su im preći namrijeli.« (La Chronique médicale, 15 juin 1903.) Htio je da mu na križu, koji će biti nad grobom, napišu ovo: Blažen onaj koji nosi u sebi Boga, ideal ljepote, i koji Ga sluša; ideal umjetnosti, ideal znanosti, ideal patriotizma, ideal evanđeoskih kreposti.« (L' Officiel, 28 avril 1882.) »Dragi učitelju, reče mu jedan od učenika, vi koji ste toliko mislili i toliko učili, kako možete vjerovati?« A Pasteur mu reče: »Baš zato što sam mnogo razmišljao i mnogo učio, sačuvao sam vjeru Bretonca. Da sam više razmišljao i učio, imao bih vjeru kao Bretonka.« (Revue des questions scientif. 1897, 387.) Jer »znanost vodi čovjeka Bogu.« (Vallery-Rabot, Vie de Pasteur, 209.)

Za sada neka je samo ovo nekoliko izjava iz usta Spasioca čovječanstva o njegovu vjerskom životu. Ovo je prožimalo vas Pasteurov život, pa su stoga to mogle znati i naše novine, koje su inače pisale o njemu. Ali one su htjele da budu »savremene« i na visini krijući istinu, i htjele su biti slobodne, ne usuđujući se priznati i reći ono što je bilo najglavnije u životu Spasioca čovječanstva. A o toj slobodi on je izrekao svoj sud, koji smo malo prije spomenuli.

V.

* * *

Prirodoslovac Pasteur i Bog stvoritelj. — (Le savant naturaliste Louis Pasteur et Dieu créateur.) — Nepotpunu sliku koju su neke naše novine donijele prigodom četrdeset godišnjice smrti velikog prirodoslovca moramo popuniti još nekim pogledima na njegov život. Kad je Pasteur bio primljen u Francusku Akademiju, držao je nastupni govor u kojemu je hvalio Littréa (koji se je obratio k Bogu i Crkvi). Tu je bio prisutan i E. Renan. On je imao odgovoriti na

Pasteurov govor. Kako je Littré isprva bio pozitivist, to je Pasteur uhvatio ovu prigodu da upozori na jedan između velikih nedostataka pozitivizma, koji je uostalom najuže vezan sa samom biti pozitivizma, te da slušaoce i svijet upozori na skrajnju nedosljednost pozitivizma. Nedosljednost je u tome što pozitivizam, iz straha pred Bogom, prelazi zatvorenih očiju preko najpozitivnijega pojma, a to je pojam neizmjernoga.

Evo njegovih riječi: »Što je s onu stranu ovoga zvjezdanoga svoda? Nova zvjezdana nebesa; neka bude, a što s onu stranu? Ljudski duh, gonjen neodoljivom snagom, neće nikada prestati pitati: Što je s one strane? Hoće li se on ustaviti ili u vremenu ili u prostoru? Kako točka, na kojoj se on ustavi, nije nego jedna ograničena veličina, samo veća nego sve one preko kojih je prešao, netom stane gledati tu novu točku, odmah i uvijek mu se nameće neumoljivo pitanje, i on ne može ušutkati nagon znatiželjnosti. Ništa ne pomaže reći: s onu stranu su beskrajni prostori, vremena i veličine. Niko neće razumjeti ove riječi. Onaj koji kaže da ima neizmjerno, a niko ne može tomu izmaći, u ovoj riječi nagomilava više vrhunaravnoga negoli ga ima u svim čudesima svih religija. Jer pojam neizmjernoga ima ovu dvostruku oznaku: da ti se nameće i da ga ne možeš shvatiti. Kad se umom zadubeš u ovaj pojam, ne ostaje ti nego da se pokloniš.« (Discours de Pasteur à sa réception à l' Académie Française, 27 avril 1882 u L' Officiel, 28 avr. 1882.)

Pasteur, prirodoznanac, bio je i filozof. Stojeći na zakonima zdrava mišljenja upozorio je pozitiviste na veliki nedostatak njihove filozofije. Stoga je na drugome mjestu rekao, kad su mu čestitali na ovom govoru, da u pozitivističkoj filozofiji nema ništa što bi vrijedilo, nego samo ono što su uzeli iz prirodnih znanosti. Sva filozofska strana im je nikakva. »Treba, rekao je on, često naglasiti ove stvari. I to je bila meni velika ugodnost da upozorim na sve što je besmisleno u pozitivizmu, u kom nema ništa valjano nego ono što su im dale prirodne znanosti. Ništa drugo ne zaslužuje da se i spomene.« (Isp. Sortais, Revue de Philosophie, 1 mars 1904.).

Pasteur je upozorio da naš um i srce ne zadovoljava nikakvo maštanje o nekakvoj neizmjernosti izvan Boga. Svaka je druga neizmjernost u sebi besmislena. Stoga je on iz ograničenog ovog svijeta, koji sam sebe nikako ne može protumačiti, s apsolutnom sigurnošću zaključio na neizmjernoga Boga, i to baš u spomenutom govoru prigodom primanja u Francusku Akademiju: »Pojam i poštovanje prema Bogu dolaze u moju dušu tako sigurnim putovima kao što su sigurni oni putovi koji nas dovode do istina naravnog reda.« Ove riječi velikog Faradaya Pasteur je i sebi primijenio. (l. c.).

Ovako govori o Bogu ovaj veliki prirodoznanac, Spasilac čovječanstva. Šta će na ovo prirodoslovni pigmejci, koji, prema njemu, ne znaju ni prvu stranicu iz velike prirodne knjige?!

U.

* * *

Veliki liječnici i vjerski život. — (Les fondateurs de la médecine et la vie chretiénne.) — Spomenuli smo Pasteura, jer se je sada prikazivao kod nas velefilm o njegovu životu i radu No uz Pasteura iznijet ćemo još jednog velikoga genija u liječništvu Claude Bernarda, koji je bio Pasteurov savremenik. Mnogo je stvorio u liječništvu, tako te spada među prave klasike u ovoj znanosti. Zato je poznat daleko i izvan liječničkih krugova.

I kod nas znade po neko da baci besmislenu krilaticu da su liječnici materijalisti, da ne vjeruju u ništa, jer su oni tobože učili pa znadu da ništa od toga nema, to više što su oni nožem prevrnuli svaki dio čovječjeg tijela, pa se nijesu nigdje mogli namjeriti na dušu. Stotina je razloga koji nam kažu kako je neopravdana ova krilatica, ali nek nam to kaže i sami Claude Bernard i njegov praktični život.« Svake godine za vrijeme praznika, kad bi se povratio u svoj rodni kraj Saint-Julien, u Beaujolais, rado bi dolazio u crkvu i običavao bi za vrijeme svetih čina stati uvijek na jednom mjestu prema propovijedaonici«, pripovijeda o njemu jedan koji ga je uvijek tu vidio. (Joseph Bouteyre, u L' Echo de Paris, 3 janv. 1914.) Jednog dana župnik one župe posjeti ga u njegovoj rodnoj kući, i, sa neustrašivim mladenačkim žarom, a pomagalo ga je i to što ga je njegov župljanin (Cl. Bernard) lijepo primio, reče mu bez okolišanja: Doktore, živite li Vi uvijek kršćanski?« A Claude Bernard odmah mu odgovori: »Nijesam toliko koliko bih želio, moj dragi velečasni; ali nemojte me zato preveć ružiti; kad biste Vi vidjeli u kakvim prilikama ja živem, brzo biste me ispričali.« Cl. Bernard molio se je Bogu, slušao sv. Misu, vršio kršćanske dužnosti, pa ipak je držao da to još nije dosta! I imao je pravo. Kao uman čovjek znao je da nikada ne smije reći: dosta sam Bogu služio, ne treba više!

Dragi Oče, reče on O. Didonu malo prije svoje smrti, kako bi mi bilo teško kada bi moja znanost (biologija i medicina) bila u ičemu proti vjeri! Ja nijesam imao nikada namjeru da bilo u čemu napadam vjeru. — Vaša znanost, odgovori mu svećenik, ne odvraća od Boga, ona vodi k njemu... Prirodne znanosti su primorane da svakog časa priznaju da ima prvi Uzrok, iako Ga ne mogu uhvatiti, i, pod tim vidom, prirodne su znanosti eminentno religiozne. — Jest, dragi Oče, vi dobro kažete; pozitivizam i materijalizam koji to niječu, po mom mišljenju besmislene su i neodržive teorije.« (La Cronique médicale, 1 avr. 1900, 207.) Na smrtnoj postelji rekao je i ovo: »Hoću umrijeti u vjeri moje stare majke.« Primio je sv. Sakramente umirućih iz ruku vlč. Castelnau, župnika u Saint-Severin, i umro predan u ruke Božje.

Neka je i ovo jedan odgovor onima koji nakrivo misle da se znanost i religija nikako ne slažu, napose da su liječnici materijalisti, koji ne vjeruju ni u što. Može biti praktični materijalista onaj koji je pohađao škole samo za to da se okuži, a ne zato, jer mu je stalo do znanosti. Ali svi veliki liječnici bili su i duboko religiozni.

C.

* * *

Liječništvo i Izložba Katoličke Štampe u Vatikanu. — (La médecine à l' exposition internationale de la presse catholique.) — Koliko je Crkvi stalo do znanosti, i to baš do liječničke znanosti, u naše moderno vrijeme, dokaz je među ostalim i ovogodišnja međunarodna izložba katoličke štampe u Vatikanu. Službeno glasilo talijanskog liječničkog udruženja »Le forze mediche« za septembar bavi se baš liječničkim djelima s ove izložbe i upozoruje na veliku važnost koju Crkva pridaje liječničkoj struci. U članku koji je napisao Dr. B. Marini između ostaloga kaže se i ovo: »I za liječnika može biti zanimivo i poučno posjetiti Svjetsku Izložbu Katoličke Štampe u Vatikanu. Osim što će ga iznenaditi u mnogočemu neočekivani razvoj katoličke štampe u svim državama svijeta, od velikih informativnih dnevnika do časopisa i povremenih listova religioznog, organizatorskog, socijalnog i kulturnoga karaktera, tu će moći dobiti pojam o udjelu koji su pridonijeli katolici za znanstveni napredak na liječničkom polju...«

Na svijetu ima 29 katoličkih medicinskih fakulteta na katoličkim sveučilištima, među kojima su neka prava središta znanstvenih nauka i među svojim profesorima imaju glasovitih ljudi. Mnogi od ovih fakulteta imaju svoje periodične znanstvene publikacije, kao **Revue clinique** i **Journal de l' Hôtel Dieu** u Montrealu, **Bulletin des Hopitaux universitaires** i **Annuaire** na medicinskom fakultetu u Quebecu, **Bulletin médical** na sveučilištu »Aurora« u Sanghai, koji je mnogo pridonio proučavanju pošasti tifusa u Kini, **Revue medicale** na medicinskom fakultetu u Louvainu, Anali medicinskog francuskog fakulteta u Beyrouthu, medicinskog i farmaceutskog fakulteta u Lilleu, i farmaceutske škole u Pittsbourghu itd. Uz ove, isto tako su brojna izdanja znanstvenog karaktera i stručnog interesa. Spomenut ćemo između izloženih mjesečni časopis **Union médicale de Canada, Revue belge des sciences médicales,** koji izlazi u Louvainu, a organ je liječničke sekcije Znanstvenog Udruženja u Bruxellexu i Kraljevskog liječničkog društva u Gandu.

No znanstveni rad koji dovodi u sklad i vjeru i znanost ima još šire polje rada u obrani najviših kršćanskih, moralnih načela proti praktičnim napadajima, primjenama, izvodima i zabludama biološke i liječničke znanosti, koja izgleda da je u svojoj osnovici pošla krivim putem, te je nelogična, pogibeljna i za društvo štetna u svojim posljedicama. Stoga ovaj znanstveni rad treba da je pobija ne samo u ime vjere i morala, nego i na istom polju i sa istim oružjem. Tako nastaju, na pr., nacionalna udruženja katoličkih liječnika koji su uzeli ime sv. liječnika Luke, Kusme i Damjana, i koji osobito štampom, uz sastanke, konferencije itd. brane načela katoličke moralke. Zatim idu **The Catholic Medical Guardian,** mjesečna i vanredna izdanja francuskih katoličkih liječnika, belgijskog udruženja, švajcarskog udruženja itd. kao i Međunarodnog Sekretarijata. Ovi radovi imaju karakter znanstvene obrane, a nju pomaže obilata pučka, socijalna propaganda koju pomažu organizacije Katoličke Akcije. Odraz ovog rada su bezbrojni časopisi i publikacije koje izdaju Ženska Udruženja za obranu kršćanske obitelji, majke, djece: **Mujer y Madre, Apostolato della fanciulla, Pages documentaires etc...**

U Njemačkoj u Würzburgu ima misionarski liječnički institut, u Lijonu drže svake godine misijonarski kurs, i tako sarađivanje dovelo je do izdavanja četiriju časopisa: **The Medical Missionary** u Washingtonu, **The Medical Mission News** u New-Yorku, **L, Aide Médical aux Missions** u Bruxellesu, u flamanskom i valonskom izdanju, **Medisch Missie u Maadblandu**...

Djela iz liječničke struke na Vatikanskoj Međunarodnoj izložbi ponovni su dokaz kako se vjerski život i profane znanosti najbolje slažu, kako se osvjedočeni, praktični vjernici mogu sasvim posvetiti svojoj znanosti.

I.

* * *

Vjera i razum. — (Le dogme catholique an parfait accord avec la raison). — Oni koji ne poznaju katoličku nauku i narav katoličke dogme veoma rado u svom neznanju, napadaju Katoličku Crkvu, jer bi ona tobože zarobljivala duše svojom vjerskom naukom. Zato je vjera, po njihovu računu, nadostojna čovječjeg uma, koji mora biti slobodan u istraživanju i gledanju na svijet. Ovih prigovora iz neznalačkih usta čujemo dosta često.

Osim toga što mi povjesnim razlozima, jasnim kao što su jasne prirodne činjenice, dokazujemo da je Crkva primila od Boga vlast da nepogrešivo uči istine vjere, te osim toga što mi trista stvari vjerujemo iz svagdanjeg života, a ni najmanje ih ne razumijemo, te osim toga što nam svagdanje iskustvo kaže da u Crkvi imamo više slobode nego na ijednom drugom mjestu, kako je plitka i neznalačka spomenuta krilatica kazati će nam oni koji bi se najviše imali tužiti, kad bi ona bila istinita, a to su učenjaci, koji su vas svoj život posvetili umnom radu. Kad bi dogma ikomu smetala, to bi najprije morala smetati njima. A bilo je protivno: ona ih je pomagala i u njoj su našli neslućenu pomoć. — Bojao sam se da će me »Vjerujem« skučiti, kaže obraćenik Charles de Bordeu. Ja se krećem u neizmjernosti, koju Bog razastire oko mene, jer me Njegov pogled prati: dakle ja se tu ne gubim... Mislim čuvati moj duh slobodan. I bez sumnje, taki mi i jest, više i bolje nego prije, jer sada stoji uz istinu, pošto sam znao htjeti i poslušati.... Ni moj život nije manje ugodan time što je postao ozbiljniji, niti mi je priroda manje lijepa i manje prijateljica... Na kraju, ja ne osjećam da sam manji.« (Mainage, Les Temoins du Renouveau Catholique, 46). Tako veli Bordeu, koji se je prije obraćenja plašio katoličke nauke, kao što se je i kod nas plaše toliki koji je ne poznaju. A eto što nam kaže kad je malo zavirio u nju!

Kako on, tako govori i André Bavier o velikoj sreći koju je našao baš i jedino u katoličkoj nauci i dogmi: »Katolička nauka ne samo ne skučuje naš um, ona je u svojoj naravi osloboditeljica. Katoliku je nepoznata žalosna dioba među umom i srcem od koje trpe toliki protestanti kojima je srce ostalo kršćansko, dok im je um agnostički. Ništa toliko ne pomaže pobožnost koliko razmišljanje velikih dogma

Objave, i ništa opet ne pomaže razumijevanje vjerskih tajna kao praktični kršćanski život.« (l. c.).

Georges Dumesnil pripovijeda o sebi da je uvijek nastojao da umni rad razvije što je moguće više, do najvišeg stupnja, da mu je umovanje bilo zanat i da je od toga živio, pa zaključuje i kaže da ga je baš to dovelo u Katoličku Crkvu. Stoga, jer je uvijek umovao, obratio se je i postao gorljiv vjernik. »Bit će zanimivo, kaže on o sebi, čuti čovjeka,... koji je uvijek nastojao da svoju moć umovanja razvije do najvišeg mogućeg stupnja, ta to mu je zanat i od toga živi, i koji je baš radi toga postao potpuni katolik. (l. c. 51).

P. de Lescure smirio se je jedino u istinama vjere. »Kad sam jedanput shvatio kako silnu zaštitu daje dogma i kolike nove vrednote ona rađa, konačno sam se odlučio u katoličko svetište. Onda me je dogma uputila k neiscrpljivoj Istini... To je bila najrazumnija Religija, i njezina je mudrost božanska, radi analogija čiji putevi vode k neizmjernom Biću... pomažu naš um da izbjegne smiješne definicije Neizrecivoga i neodređena estetska i mistička uzveličavanja. Pače rećiću, ona je bila najznanstvenija, jer priznaje u čovjeku i diže u nadnaravni red fiziologiju, psihologiju i sociologiju...« (l. c. 215—216).

Nećemo dalje. I ovo nekoliko primjera svjetskih umnika dovoljan nam je znak da dogme, katoličke vjerske istine, nimalo ne smetaju naš um, nego da baš u njima um nalazi ono što njemu treba, t. j. istinu, jer je tu Bog daje na osobiti način. On jamči svojim neprevarljivim auktoritetom da tu nema prevare, kao što je inače ima na svakom koraku u našem umnom radu.

Č.

* * *

Sloboda u Crkvi i učenjaci. — (Liberté dans l' Eglise et les savants). — Kao što katolička nauka čovječjem umu otvara nove, nenaslućivane vidike, te time čini um posebice mirnim i sretnim, tako se i volja baš u katoličkoj nauci osjeća slobodnom kao nigdje. Čovjek koji je iskreno prigrlio katoličku nauku vidi da su samo besmislene fraze kad se kaže da u Crkvi nema slobode, da je u njoj čovjek rob. »Kad je našao Boga, piše obraćenik René Salomé o obraćeniku Henriku Dubois, Henrik je stekao mirno i trajno veselje... U ovoj neizmjernoj Crkvi, tjelesnoj i duhovnoj, otkrivao je red i vidio je da tu struji život... Sad je našao put, znao je što ima raditi, znao se je držati, znao je napredovati... Držala ga je nova snaga, nova mladost, novo oduševljenje...« (Mainage, Les Temoins du Renouveau Catholique, 46.)

I Georges Dumesnil sretan je radi slobode koju je okusio tek u Crkvi. »Strašni problem naše slobode nije prestao da me muči otkad sam počeo na nj misliti. Znanstveni i deterministički pozitivizam, koji se je bio svalio na ljude mojeg doba, satr'o me je do kosti. Prekinuo sam mu okove. Uvidio sam da općeniti mekanizam ne može protumačiti ništa, i da ne vrijedi ništa. I baš kad sam se jače bavio ovim poteškoćama i ovim mislima, upoznao sam nauku o uzročnosti, koja

raskinu matematička sputila i odvede me upravo k milosti. Moje zadivljenje moglo bi se isporediti s onim koje je doživio neki junak u pričama, koji kad se je uvalio u otvor neke strašne i tamne pećine, brzo je osvanuo u sjaju divnih predjela« (l. c. 58).

Louis Bertrand je doživljavao iste poteškoće, a doživio je i istu sreću. »Ja sam se nekako pribojavao da ću u katolicizmu izgubiti neovisnost moga mišljenja. Međutim, već od ovih dana pisao mi je moj prijatelj Emil Baumann: »Šta se plašite? Vidjet ćete kako ćete biti slobodan...« To je bila istina: ja sam to otada okusio. Nikad nijesam bio siguran da sam slobodan, kao u katolicizmu, — sloboda koja nastaje iz nutarnjeg sređenja i uravnoteženja, i koja, i ne zaniječući ti put bilo u koje područje, oboružana je proti svim zavaravanjima osjećaja i proti svim nastranostima uma« (l. c. 120).

P. de Lescure upoznao je što je prava sloboda kad je iza toliko lutanja došao u dominikanski samostan Saulchoir. Redovnici, puni duha Božjega, živjeli su po onoj sv. Augustina: in necesariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas. Tu je našao slobodu, kakvu nije osjetio u svemu svomu životu (l. c. 217).

Ovi ljudi koji su se toliko plašili vjere, jer su mislili da će ih ona učiniti robovima i da im neće dati misliti, osjetili su dvostruku svoju zabludu netom su stupili u krilo sv. Crkve. Vidjeli su kako je samo šuplja fraza kad se kaže da crkva i vjera ne dadu misliti, te su vidjeli i to da Crkva i vjera dopuštaju toliku slobodu mišljenja i rada kakvu ne dopušta nijedna druga ustanova. Uvjerili su se i o tome da niko na svijetu ne štiti slobodu kao što je štiti katolička Crkva. Više su se naživali slobode za ono nekoliko godina što su proživjeli u Crkvi iza obraćenja, nego kroz sve duge godine kada su lutali po raznim zabludama.

V.

* * *

Paleontologija i rodoslovno stablo. — (La paléontologie et l' arbre généalogique de l' évolutionisme). — Najveću nadu za povredu svojih maštanja evolucionisti su polagali u paleontologiju. A to su i morali. Jer ako se je čovjek iz majmuna razvijao polagano kroz mnogo hiljada, pa i milijuna godina, to je u zemljinoj kori morao ostati i bezbroj prolaznih oblika, poluljudi ili polumajmuna, koji su živjeli u vremenu između majmuna i između pravog čovjeka. To više što od majmuna imamo svu silu fosilnih ostataka, kao što i od čovjeka imamo na pretek ostataka iz najstarijih njegovih vremena. Posve je naravno onda da bi tih ostataka moralo biti i od polučovjeka ili polumajmuna, kad bi on bio ikada opstojao. Iz ove velike želje da u fosilima nađu polučovjeka, evolucionisti su se grčevito hvatali za tolike nalaze, koji bi bili, uslijed vremena ili drugih okolnosti, izobličeni, ili bi bilo nejasno komu pripadaju, te odmah »znanstveno« utvrdili da je to jedan prelazni oblik od majmuna k čovjeku. To se je dogodilo i Eoantropusu, i Pithekanthropusu, i Neandertalcu, i Heidelberškom čovjeku, i Kromanjonskom čovjeku, i Rhodesianskom djetetu i Pekinskom

čovjeku i drugim nalazima. A malo pomnjivim ispitivanjem utvrdilo se, na veliku žalost evolucionista, da su to sve bili ili pravi ljudi kao i mi danas, ili pravi majmuni, a o nekakvom prelazu ni traga.

Pa što nam zbilja kaže o prehistoriji čovjeka paleontologija, ova važna, a za evolucioniste i magična znanost? Prof. E. Dacqué, münchenski paleontolog i auktor tolikih prirodnofilozofskih djela, ocjenjujući fosile koje smo našli u zemljinoj kori, kaže i ovo: »...Štogod je više materijala pridolazilo i što se je on temeljitije uporednom metodom mogao proučavati, to se je više pokazivalo da se nigdje ništa ne može zapaziti o upravnom i harmoničnom razvoju vrsta iz temeljnog stabla. Sve se razvija u zasebnim tipovima i oblicima. Obično rodoslovno stablo, kao što ga je pretpostavljala klasična nauka o descendenciji ili razvoju, nije se moglo nigdje otkriti.« (Isp. Natur u. Kultur, Okt. 1936. str. 406—407.) Već u početku ovoga vijeka bila je sasvim pokolebana vjera u rodoslovno stablo, a s time i u evolucionizam. Poznati paleontolog Steimann piše o tom 1908: »Nauka o razvoju je pretpostavka, koju, sa stanovišta paleontologa, tek treba dokazati« (ib.), t. j. za koju u paleontologiji još nemamo nikakva dokaza. Naknadno istraživanje ju je sasvim porušilo, kao što smo vidjeli iz spomenutog Dachuéovog suda. To sa svoje strane potvrđuje i jedan od današnjih najvećih svjetskih paleontologa i stručnjaka u poznavanju sisavaca H. F. Osborn, profesor u New-Yorku: »Ja držim da je pretpostavka o razvoju čovjeka iz majmuna savim neispravna i da vodi u bludnju. Trebalo bi je istjerati iz naše literature, ne radi sentimentalnih razloga, nego radi prirodoznanstvenih razloga...« (ib.).

Mi znademo da će se i u buduće kadikada pojaviti kod nas knjižice, kao što na pr. Milivojevića Razviće živih bića; ili Hoerensa Praistorija čoveka; ili W. Bölscheja Poreklo čoveka (ovaj je već opozvao svoja maštanja u knjizi »Was muss der neue deutsche Mensch von Naturwissenschaft und Religion halten 1934. u kojoj se odvraća od materijalizma i ispovijeda živu vjeru u Boga); ili W. Berndta Poreklo vrsta; kojih će pisci izdati od želje da bi paleontologija potvrdila njihove uzdisaje, ali znademo i to da će to i ostati samo prazne želje i skroz neznanstvena maštanja. A paleontologija, kao znanost, oborila je evolucionističko rodoslovno stablo i bacila ga neka gnjije.

Dr. B. V.

* * *

Nauka o nasljeđu i evolucionizam. — Fansfornizam se i danas dobrim dijelom temelji na Darvinovoj teoriji o borbi za život (struggle for life) i prirodnoj selekciji (natural selection), po kojoj bi roditelji koji su preostali u borbi za život, zato jer su bili spretniji i savršeniji, razvijeniji od onih koji su podlegli, svoje dobre odlike predavali svojim potomcima, a ovi opet dalje svojima. I tako bi, uslijed neprestanog prenašanja sve savršenijega stanja na potomstvo, nastala izmjena ne samo unutar pojedine vrste nego bi se i same vrste mijenjale, prelazila

bi jedna u drugu. Evolucionisti zatim zaključuju da se je na taj način malo pomalo razvila prva živa stanica u čovjeka.

Kad bi to bila pjesma, moglo bi nekako stati, ali u stvari nema od svega toga ništa. Uz bezbroj drugih dokaza koji s temelja ruše skrajnji transformizam, ruši ga sa svoje strane i nauka o nasljeđu. O tom piše Dr. Bernhard Steiner (Wien): »Bečki teoretski biolog L. v. Bertalanffy u svojoj kritičkoj teoriji o nastajanju oblika piše: Nauka o nasljeđu, bez sumnje najnaprednija grana biologije, u svojim rezultatima stoji u potpunoj opreci sa istraživanjem o razvoju... Nauka o nasljeđu upozoruje nas na postojanost nasljednih odlika, dok nauka o razvoju tvrdi da vrste prelaze jedna na drugu, a time da prelaze i nasljedne odlike. Pošto prije nijesu znali da i kod vanjske (fenotipične) promjene baštinjena podloga može ostati kao što je i bila, takve su vanjske izmjene odmah proglasili kao dokaz za promjenu vrsta, ali sada moraju napuštati ove tvrdnje sve jednu za drugom. Jedan od najpoznatijih takih primjera jest kunić iz Porto Santo, koji je bio izložen na ovom otoku. Tu su sa »sigurnošću« mogli opaziti da je nastala nova vrsta, budući da su potomci »postali sasvim nesličnI« svojim predima. Ernest Haeckel, koji u ovom pitanju uvijek mora doći po srijedi, požurio se je da ovoj »novoj« vrsti dade i novo ime, dakle ovdje: lepus Huxleyi. I jedna knjiga prepisivala je iz druge ovaj »dokaz«. A što nas o tom uči trijezna znanost?

»Boljim poznavanjem geografskih oblika ustanovljeno je da kunić iz Porto Santo sasvim odgovara južnoevropskoj rasi kunića. Tamo je bila izložena baš ova sredozemna rasa. Dakle, prije svega, ona se nije promijenila u kakvu novu vrstu, a zatim, ni sama rasa nije se promijenila« (O. Kleinschmidt, Die Formenkreislehre, kod Natur u. Kultur, August 1936, str. 334).

I tako nije nastala niti fenotipička, izvanjska promjena kod ovoga paradnog primjera »Promjenjivanja vrsta«, a još manje kakva promjena koja bi nastala genotipički, baštinjenjem. Ova bi jedina mogla označivati promjenu vrste u vrstu, i to samo onda kad bi te promjene bile nešto više od nebitnih rasnih izmjena ili mutacija, koje se, prema onomu što mi znademo, uvijek odigravaju u gvozdenom okviru vrste i još nikada nijesu provalile ovu neprolomljivu oznaku vrste.« (Isp. Natur u. Kultur, August 1936, 334—335.)

Dr. B. V.

* * *

Anatomija i evolucionizam. — (L' évolutionisme et l' anatomie). — Usavršavanje instrumenta ujedno je pripomagalo da se je i anatomija kao znanost sve jače razvijala. Danas je ona na zamjernoj visini. Nije čudo da su evolucionisti postavili u nju veliku nadu i već unaprijed vjerovali, po svom običaju, da će i ona donijeti svoj dokaz da je čovjek u tijesnom rodstvu sa majmunom. Tako na pr. usprkos svim dokazima nenaučno »vjeruje« M. Hoerens u svojoj »Prahistoriji čovjeka«, str. 8. (Nolit!)

No kao što se je s vremenom sve pomalo okrenulo protiv evolucionističkog maštanja, tako je i anatomija dokazala baš obratno od onoga u što su vjerovali evolucionisti. Prof. M. Westenhöfer, učenik glasovitoga Vichowa, anatom po obiteljskoj tradiciji, dugogodišnji direktor berlinskog patološkog muzeja i današnji prospektor na Augustinoj bolnici (Augusta Hospital) u Berlinu, s anatomske je strane do u najsitnije tančine ispitao sastav čovječjeg organizma te ga isporedio sa organizmima životinja, osobito majmuna. Rezultati su porazni za evolucionističku tezu. Isključivo anatomskim podacima on je utvrdio da čovjek nikako nije mogao doći od majmuna. Anatomski je ispitao razne dijelove čovječjeg tijela: pluća, bubrege, slezenu, ruku, nogu, bokove, hrptenjaču, lubanju, moždane, zube, vilicu... Rezultati do kojih je došao sile nas, kaže on, da priznamo da je čovjek u svoj svojoj povijesti bio neovisan od majmuna. On je uvijek išao svojim vlastitim pravcem, nikad nije imao zajedničku liniju sa majmunom. (V. Natur u. Kultur, Okt. 1936, str. 407—8.)

Do istih rezultata došao je i Dr. Vialleton, glasoviti anatom, profesor na medicinskom fakultetu u Montpellieru. »Dakle komparativna anatomija, kaže on potvrđuje da su čovjek i antropoidi rastavljeni u dvije grupe, od kojih jedna u drugu ne zasijeca. Iz toga naravno slijedi pojam o monogenetičkom ili monofiletičkom postanku čovjeka.« (L' origine des êtres vivants, 1929, str. 297.)

U svoje vrijeme Prof. H. Klaatsch već je bio iznio anatomske razloge da se čovječja ruka nikako nije mogla razviti iz majmunske »ruke«, t. j. prednje noge, no njegov rad nije bio dovoljno zapažen. Do rezultata do kojih je Westenhöfer došao i kojima je temeljito pobio evolucionističko maštanje, dolaze i drugi današnji anatomi, na pr. E. Dacqué, O. Kleinschmidt, Osborn i toliki drugi. Evolucionistima nije pošlo za rukom da pobiju niti jedan od dokaza koje su iznijeli ovi anatomi, osobito Westenhöfer. A kad nijesu mogli to, pokušali su drugu taktiku: mučali su o njima kao da ih se ne tiču. Međutim, kako se je anatomija kao znanost popela do velike visine, i dokazi spomenutih anatoma poprimili su veliko značenje. Tim je anatomija kao profana znanost, strogo znanstvenom metodom, u naše moderno doba utvrđivala da je evolucionizam, najvećim dijelom, prosto maštanje i puka želja nekih neozbiljnih ljudi, koji ne mogu da se otresu zastarjelih predrasuda.

Dr. B. V.

* * *

Nije rodoslovno stablo, nego rodoslovni bus. — (Il n' y a pas d' arbre généalogique, dans le sens des évolutionistes). — Evolucionisti su se rado služili slikom rodoslovnog stabla da što zornije prikažu kako se je čovjek razvio iz majmuna. Tu su pošli stopama svoga oca Haeckela ne obaziruć se na to da je on izmislio i falsificirao svoje stablo. Za njegovim stablom i evolucionističkim maštanjem poveli su se i neki naši pisci njegova tipa, na pr. B. Milojević, Razviće živih bića; W. Bölsche, Poreklo čoveka (i druga

izdanja beogradskog poduzeća Nolit, koje latinicom tiska svoje popularne, strogo neznanstveno pisane knjižice, za »prosvećivanje« neukih. U svemu je marksistička tendencija više nego jasna).

Međutim rodoslovno stablo, velika utjeha svih pa i naših evolucionista, završilo je svoj život. Čovjek je, otkada se za nj znade, uvijek i svagdje samostalan, bez ikakve veze bilo sa kojim životinjama, tobožnjim predima. Uvijek je živio u svojoj liniji. A to znači, kako piše Hebert Fritsche (Berlin): »ne samo da čovjek ima svoju vlastitu liniju u razvoju nego da je ima i svaka životinja. To nam daje sliku rodoslovnog busa koji iz širokog korijena (na pr. iz tipa »sisavac«) pušta pojedine oblike, među kojima nema nikakve veze. Ova slika, koja daleko više zadovoljava negoli sa hiljadu nalaza oprovrgnuto rodoslovno stablo danas je najbolji znanstveni ključ za razumijevanje rodoslovnih pitanja. Još nikada nije pred ljudskim očima nastala kakva nova vrsta, ne vrijedi nijedan od dokaza iz Haeckelovih vremena za nastanak vrsta, sva savremena znanost o nasljeđu sa svojim rezultatima govori proti razvoju vrsta, kako je to bilo zamišljeno u starom rodoslovnom stablu, i Westenhöfer može s punim pravom kazati: Hiljade pokoljenja poznate mušice **drosophila** stavljene su u okolnosti u kojima nastaju mutacije: rezultat je bio uvijek **drosophila**, s tom razlikom da su često prerano ginule ili da bi se ukazale svakovrsne nakazne izmjene, no nikada iz nje nije nastala kakva nova vrsta, kakav novi kukac. A iz toga se vidi, da je teorija o mutacijama, koju je postavio botaničar de Vries kao sredstvo tumačenje rodoslovlja isto tako propala kao i sve ostalo u što su polagali velike nade oni koji su stavljali pretpostavku o rodoslovnom stablu... Borba mnogih vodećih biologa, kojima su na čelu njemački profesori P. Deeneger, H. Driech, A. Fleischmann, O. Hertwig, J. v. Uexküll i drugi, protiva okamenjenoj nauci o rodoslovnom stablu u darvinističkom smislu, u modernoj slici rodoslovnoog busa dobiva nešto pozitivno«. (Isp. Natur u. Kultur, Okt. str. 408.)

Veoma bi bilo zanimljivo znati kakove će se grane i naši evolucionisti sada uhvatiti, kad je znanstveni svijet povalio rodoslovno stablo... Ova neznanstvena pretpostavka, koja je kod evolucionista vrijedila kao nepokolebljiva, u mnogočemu je omela napredak znanosti u istraživanju povijesti čovjeka.

Dr. B. V.

KNJIŽEVNI PREGLED

1. Ljetopis Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti, za g. 1932/33. Zagreb 1934. Svezak 46. — Za g. 1933/34. Zagreb 1935. Svezak 47.

2. Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena. Zagreb 1935. Knjiga XXX. Svezak 1. Urednik dr. D. Boranić.

3. Rad Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti. Zagreb 1935. Knjiga 250.

1. Svezak 46. Ljetopisa J. A., sadrži godišnji obračun, zaključke, bogate izvještaje (str. 83—144). Na dva priloga moramo se posebice osvrnuti. Prvi je g. dr. Marijana Stojkovića »Miho Pavlinović« o 100-godišnjici njegova rođenja (str. 145—156). Učeni pisac prikazao je Pavlinovićevu ličnost i značaj na osnovi njegovih djela. Prikaz je napisan objektivno i izgrađen po pravilima historijske metode. Portret Pavlinovićev još jače bi otskočio, da je g. pisac upotrebio i Pavlinovićevu korispondenciju, koju je Marin Pavlinović objelodanio u »Studijama, esejima i prikazima«. Zagreb MCMXXX, str. 129—168. Drugi prilog je g. dr. Alberta Bazale o Masaryku-misliocu prigodom njegove 80. obljetnice života (str. 157—235). Prilog iscrpljivo prikazuje filozofijsko naziranje Masarykovo u četiri dijela: njegov realizam, pozitivizam, humanitet i religiju s obilnom bibliografijom. Dr. Bazala živo nastoji, da izloži misao českog filozofa bez da se upušta u kritikovanje njegovih nazora, koji su u mnogo čemu pogrešni i neispravni. Raspravljajući o realizmu drži, da (str. 174) »neki svjetski um logos određuje i upravlja sve, a ljudski je duh u sastavu bitka instrumenat, sredstvo, koji od česti služi ostvarenju svjetskoga plana.« »Svijet je na umu sazdan, logos srž bitka i mjera događaja. U tom smislu može se reći, da nema stvari bez duha (str. 180)«. »U svijetu sve bez izuzetka stoji pod vlašću zakona: ništa se ne događa bez dovoljna uzroka i kad se događa, biva to nužno prema svemu, što je prethodilo (str. 210)« Masaryk ovim riječima očito uči neku vrstu stoističkog panteizma, Langeova panphisizma, Malebrancheva okasionalizma i Leibnizevog determinizma. Naša svijest nam kaže, da smo mi zasebna bića, ovisna o prvom Biću, slobodna u svojem djelovanju. Sve stvari nemaju duh. To nas iskustvo uči i znanost dokazuje. Masarykova teorija o logosu nije dokazana. Ona većma spada na poeziju negoli na znanost. Masaryk ne shvaća i ne razlučuje red naravni od nadnaravnoga (str. 176). Ima pogrešni pojam o teologiji, kad piše: »Teologija je organ mita, filozofija je organ nauke (str. 228)«. Teologija je prava znanost, jer ima svoje principe i svoj objekt. Ona nije mit, niti je u opreci sa znanostima ni pravom filozofijom. Neispravno označuje religiju, da je »proćućeni

odnos svakoga pojedinca prema onome, što se zove Bog, i prema cijelome svijetu (str. 228)«. Religija je razumna veza čovjeka s Bogom. Ona ne spada na čuvstvo, nego na razum. Ona je postulat zdravog razuma, koji je stekao pojam Boga, bića od sebe a posteriori iz promatranja ovog svijeta. Razumno stvorenje, poznavajući Boga, dolazi i ispovijeda razumnu svoju ovisnost o vrhovnom Biću. Ovo priznavanje ovisnosti o Bogu temelj je religije čovjeka, i sva se ona osniva na razumu.

Svezak 47. Ljetopisa J. A. sličan je u prvom dijelu sa prethodnim brojem. Donosi nove članove. Priopćuje bogate izvještaje (str. 116—186), od kojih je najzanimljiviji F. Fanceva o istraživanju hrvatske književnosti. Krasno je predavanje V. Nazora o Ks. Š. Đalskom (str. 187—200), te V. Dukata bibliografija o Đ. Körbleru (str. 201—222).

2. U Boranićevu Zborniku, koji se dijeli u dva dijela, ima više veoma poučnih i finih priloga i prinosa. Među prilozima osobito se ističu D. Vitkovića: »Ko su Gavan i Gavanka u narodnoj pesmi?« (str. 1—16) i F. Galinca: »Ezopova basna u hrvatskoj kajkavskoj književnosti XVII i XVIII stoljeća (str. 32—46).« Među prinosima odlikuju se H. Kreševljakovića: »Esnafi i obrti u Bosni i Hercegovini (1463—1878)« sa ilustracijama (str. 55—178). Ovaj prinos za bosanski obrt i islamsku kulturu u Bosni veoma je važan. I Pavičevićeva »Narodna poređenja« iz Crne Gore, jako su poučna, jer otkrivaju veliko bogatstvo našeg jezika. Čuo sam, da se pretežni broj tih poređenja govori po Dalmaciji (str. 233—38).

3. Knjiga »Rada« J. A. 250. razreda historičko-filologičkoga i filozofičko-juridičkoga obuhvaća četiri rada dr. M. Deanovića: »Odrazi talijanske akademije „degli Arcadi" preko Jadrana« (str. 1—125), Musićev o značenju i upotrebi participa u srpsko-hrvatskom jeziku (str. 127—157), Matičevićev: »K problematici funkcije odgajanja i jedne nauke o njoj« (str. 159—214) i Hauptmannov »O grofovima Višnjegorskim« (str. 215—239). Prvi rad spada na našu historiju književnosti, drugi se odnosi na našu filologiju, treći na pedagogiju, četvrti na slovenačku historiju (str. 215—239). Svi su radovi znanstveno obrađeni. Između njih najviše nas zanima rad Deanovićev i Matičevićev. Matičević (str. 209) jasno definuje pedagogiju: »Nauka o svijesnom i planskom utjecaju na čovjekove prirodne razvojne mogućnosti, o planskom vođenju (obrazovanju) kulturne volje, o tehnici svijesne njege kulturne prakse«. Pedagogija je za Matičevića autonomna nauka odijeljena od psihologije i filozofije (str. 214).

Dr. Fr. Juraj Božitković

*

Ostojić I. K., O Raju i paklu u našoj narodnoj pjesmi. Banja Luka, štamparija »Grafika«, 1936.

To je jedno odulje predavanje koga je održao u Prijedoru dr. I. Kažimir Ostojić.

Pisac nas u uvodu svoga predavanja uvodi u svoje prošle dane, kada je kao mladić stajao često pred dubokom tajnom vječnosti i konačnom sudbinom čovjeka. I poslije nego je dugo i mislio i neizvjesnošću morio svoj duh, opet je našao sigurno riješenje ovoga velikoga pitanja u vjeri svojih otaca kao i njegov pobratim, pjesnik kao i on, Marin Sabić, pa je uskliknuo: Lijepa vjero mojih praotaca, ti pomozi, krijepi me i spasi.

U ovomu predavanju Ostojić ne misli da teološki razmatra ovo pitanje, jer to spada na bogoslovnu znanost. On samo hoće da nam pred oči iznese kako je naš narod svoju vjeru u raj i pakao izražavao u narodnim pjesmama. Naše su narodne pjesme jake, pune, plastične i poletne. Ostojić je poznati naš pjesnik, pa nije nikakvo čudo da je on posegao za njima. I baš u tim narodnim umotvorima našao je mnoga krasna zrnca koja nam očituju dušu narodnu i njegovu vjeru u posmrtni život. Katolici, pravoslavni i muslimani duboko su prožeti sviješću da dobro mora biti nagrađeno, a zlo kažnjeno. A pošto ni dobro na svijetu nije nagrađeno ni zlo kažnjeno, to mora da bude mjesto gdje će pravda triumfirati.

Ulomci koje je Ostojić donio kao uzorak narodnoga pojimanja u ovoj stvari, često ne odgovaraju teološkoj nauci. To je lako razumljivo jer u pjesmi uopće vlada mašta i pjesnik sam sebi pušta slobodu slikajući slike i izvađajući zgode kakovih nije bilo i ne će biti, pa je tako i narodna mašta u narodnim pjesmama izradila i raj i pakao prema posebnom svom pjesničkomu ukusu. Pa ipak ti ulomci upravo su divni pogledom na svoju formu i snagu kojom se izražava nužda nagrade dobrih, i kazne opakih djela.

Gospodin Ostojić odavna se bavi narodnim pjesmama i na njihovu izvoru crpi ljepotu našega jezika, pa nam je mogao pružiti ovako lijepi užitak: Knjižica ima, uza svoju ljepotu, i drugu dobru stranu, naime: vas prihod iz njene prodaje namijenjen je gradnji hrvatskog doma u Prijedoru. Zapada samo 5 dinara. Mi je s dvostrukoga razloga preporučujemo.

Cikojević

*

Lappo-Danilevska N. A., K sreći. Roman. Knjižnica Dobrih Romana, Zagreb 1936. Cijena 30 din., a za pretplatnike 20 din. — Prva katolička spisateljica u Rusiji Lidija A. Lappo-Danilevska poznata je po svemu svijetu sa svojih veoma uspjelih romana. Do revolucije živjela je u Rusiji, izdala je tamo više romana koji spadaju u klasičnu rusku literaturu. Bila je veoma popularna, te su se za njezinim djelima jagmili više nego za djelima tolikih drugih ruskih velikih književnika na pr. Merežkovskoga i Čehova. Njezinim bijegom u inostranstvo za vrijeme revolucije počinje i nova perioda književnog stvaranja. Kao i Sigrid Udsed prešla je na katoličku vjeru, u kojoj je, baš kao i Udsetova, našla dotad neslućene pobude za umjetničko stvaranje. U tim okolnostima rodio se je i ovaj lijepi roman iz obiteljskog života »K sreći«, a radi o bračenju, koje je i ona na sebi doživjela. — Ovaj roman sa svoje strane upoznaje nas sa srećom duše, kad se ona nađe na Božjem putu, i upoznaje nas sa ovom velikom svjetskom spisateljicom.

*

Arhiepiskop Danilo, Životi kraljeva i arhiepiskopa srpskih. Preveo Dr. Lazar Mirković, a predgovor napisao Dr. Nikola Radojčić. Izdala Srpska Književna Zadruga. Beograd 1925.

Srpska Književna Zadruga financijalno vrlo dobro stoji, pa je i mnogo produktivnija nego naša hrvatska književna udruženja. Za prošlu godinu izdala je kolo od osam knjiga. Naravno, sve je ćirilicom i iz iz srpske književnostii, a samo jedna knjiga je prijevod iz francuskoga. Mene zanima prijevod iz staroslovenske književnosti »Životi kraljeva i arhiepiskopa srpskih«. O piscu Danilu i povjesnoj vrijednosti ove knjige napisao je uvod Dr. Nikola Radojčić, a profesor liturgike na pravoslavnom fakultetu u Beogradu Dr. Lazar Mirković učinio je prijevod prema Daničićevu izdanju iz god. 1866. Knjiga je vrlo ukusno opremljena sa mnogo slika. Srpska inteligencija moći će da se uživi u svoju sredovječnu povijest.

Sigurno, jedna od najtoplije opisanih života jeste život kraljice Jelene, koja je gotovo za 60 godina vodila srpsku državnu politiku. Ona je bila Francuskinja, a katolikinja je bila ne samo imenom ili u privatnom životu kao druge kraljice, nego je bila također prava misionarka ujedinjenja crkava. Ona je bila, kako bi rekao ruski historičar Golubinski, »revnostnaja katolička«. Vrlo je zanimivo dopisivanje kraljice Jelene sa prvim franjevcem papom Nikolom IV, koji je bio nekoć provincijal velike provincije franjevačkog reda »Provincia Sclavoniae« (Jugoslavenske Provincije), čije je područje bilo sva zemlja Hrvata i Srba. Arhiepiskop Danilo nju zove »blagočastiva i hristoljubiva gospodja naša Jelena«. Dan svetkovanja ove srpske blažene jeste 8 veljače. Danilu je sv. Petar vrhovni apostol koji je dobio ključeve carstva nebeskoga (str. 48). Jelena je raspinjala tijelo svoje ljubavlju prave vjere (str. 54). Za Milutina i Dragutina, sinove svoje »moljaše se da se ne uhvate u mrežu grehovnu« (str. 55). S druge pak strane znamo nastojanje kraljice Jelene da utvrdi sinove svoje u katoličkoj vjeri. »A sinovi blažene gospodje Jelene u slast i sa strahom primahu riječi i pouke svoje blažene matere Jelene« (str. 56). Djeca njezina biše »vaspitana u dobroj vjeri poukom ove hristoljubive (str. 63).

S ovime ne kažem, da je Danilo imao čiste katoličke pojmove, da je bio čisti katolički nadbiskup. Pisac naime na drugome mjestu u životu kralja Milutina, ako je isti pisac i jednoga i drugoga života, kaže, da je car Paleolog odlučio se od hrišćanske vjere i uzeo vjeru latinsku. Ako uzmemo, da je pisac jednoga i drugoga života, kraljice Jelene i kralja Milutina, onda ćemo reći, da Danilo (umr'o je 1337) nije imao oštri proturimski mentalitet nego da je bio još u nekoj neodlučnosti. To se može vidjeti i iz opisa gradnje crkve u Dečanima (str. 152), koju je radio Danilo i Stjepan Uroš Dečanski, ali je protomajstor bio franjevac iz Kotora fra Vid te sva građevina odaje zapad kao i ona slika krštenja Ivanova nad natpisom majstora fra Vida.

Fra Roko Rogošić

*

Jablanović I., Bogomilstvo ili patarenstvo. Mostar 1936. Savremena pitanja. Cijena 8 Din.

Kod nas je dosta pisano o patarenima, najviše sa strane historijske. U novije doba opet je iskrslo pitanje o naravi bogumilstva, je li naime patarenska crkva »bosanska crkva«, bila neka krivovjerna sljedba različna i od katolicizma i od pravoslavlja, ili je to bila pravoslavna, odnosno srpska crkva sa nekim primjesama krive nauke. Ova kontroversija ima za sobom političku pozadinu, jer o tome ovisi pitanje, što su današnji muslimani u Bosni potomci pomuslimanjenih patarena. Sa strane apologetske malo je pisano o bogumilima. Jablanovićeva knjiga ima kao cilj uprav kulturnu vrijednost bogumilstva sa apologetskim pogledima. Profesor Jablanović je poznat sa svojih rasprava iz crkvene povijesti, navlastito domaće. I ova studija dobro dolazi našoj inteligenciji, da zaviri u duh bogumilstva, koje je tako važno u našoj crkvenoj povjesti.

Fra Roko Rogošić

*

Grivec dr. Franc, Žitja Konstantina in Metodija. Celje 1936.

Profesor ljubljanske universe prelat Fran Grivec u novije doba sve svoje sile je posvetio proučavanju života, rada i nauke Slavenskih Apostola. Piše članke, rasprave i knjige. I priznaje se kao prvi poznavalac teologije sv. Braće. Njegova slovenska knjiga »Slovanska apostola sv. Ciril in Metod« prevedena je na češki i na njemački. I srpski historičari prihvaćaju njegove naučne rezultate. Sada bi imala Srpska Kraljevska Akademija da izda jedno njegovo djelo o sv. Ćirilu i Metodu.

Staroslovenske legende, kako su ih dosada slavisti zvali, prevedene su najprije na latinski, a u novije vrijeme na francuski, ukrajinski, češki i slovački. Dr. Grivec daje Slovencima slovenski prijevod. U svojoj knjizi auktor najprije kao uvod opisuje život i rad sv. Ćirila i Metoda i za to izvore i literaturu. Zatim slijedi njegov prijevod Žitija Konstantinova i Metodijeva sa staroslovenskoga, a života Konstantinova s prenosom sv. Klementa sa latinskoga (47—120). Na koncu je dodao obilje bilježaka kao tumač svome prijevodu (121—148).

Govoreći o izvorima za život i rad Slavenskih Apostola dr. Grivec ukratko opisuje njihove rukopise, jezik i historijsku vrijednost. Mnogi pisci, kad govore o životu i radu Sv. Braće, boluju nekom tako reći bizantinomanijom, svagdje hoće da vide upliv Bizanta. Naprotiv dr. Grivec navlastito naglasuje originalnost naših Apostola, kojima se je divio njima savremeni bibliotekar Rimske crkve Anastazije, možda najučeniji ondašnji Latin. Staroslovenska su dakle žitija, kako to dr. Grivec dokazuje, dostojna vjere kao historijski izvor, a kao duševni produkt stoje visoko iznad savremenih sličnih biografija na Istoku to jest u Bizantijskom carstvu. Žitija Konstantinovo i Metodovo su ne samo prvi, nego i sjajni spomenici stare slavenske književnosti. I Grivčeve dodane bilješke u mnogočemu bolje osvjetljuju ove životopise slavenskih Apostola.

Fra Roko Rogošić

*

Čičić Dr. fra Augustin, S Vardara na Soču. — Dr. fra Augustin Čičić prošle godine izdao je svoju novu zbirku pjesama pod gornjim naslovom. Čičić je već iz mladih dana stao pjevati. Imao je dara, poleta i uma. Njegove prve pjesme stavljale su ga u prvi red bosanskih pjesnika, a zauzimao je odlično mjesto u našem pjesničkomu svijetu.

Kao i ostali ljudi morao je i Čičić da stupi u javni život. A život je pun težine, borbe rada i briga. Sve to puti i polet i ideale u dušama. U takovu životu nije se ni Čičić javljao za dulje vremena, pa su prijatelji pjesme mislili da je duh Čičića sustao, i žalili su da je sustao. Srećom oni su se prevarili. Dr. Čičić ni u svojim zvaničnim teškim poslima nije klonuo duhom. Onaj isti polet, koji je nosio njegovu dušu za mladih dana, isti ideali koji su ga oduševljavali, i danas ga nose i oduševljavaju. I danas njegova vila kuca na tanke žice njegova srca, i vabi iz njega vrelu pjesmu. Samo je razlika u tome, da je sada sadržajniji, jači i puniji. To jasno kažu njegove gornje pjesme.

Ja ne ću sada da ističem svaku pjesmu napose jer bi to tražilo podrobniju analizu i više prostora. Nije to ni potrebno. Dosta je reći da su sve pjesme poletne, nježne, misaone, a verzi glatko teku. Jezik mu je snažan i tu snagu može da ocuti samo onaj, koji je nikao iz naroda. Naravno, onaj koji je natrunjen modernim književnim pogledima, reći će da njegov jezik ima mnogo provincijalizama. Nu to ništa neka ne smeta dra Čičića, jer i provincije imadu pravo na svoj opstanak, osobito one koje najbolje govore, i koje još nisu jezično proučene, a dužnost je da ih se prouči.

I u tome je vrsnost Čičića jer se nije poveo za formom modernih pjesnika. Moderno pjevanje nije nego prozaično verziranje, pa iznosi na pjesničku pozornicu i one, koji nisu po prirodi pjesnici. Čičić baš zato jer je pjesnik po prirodi nije ih slijedio, i zato njegove pjesme pune su i ljepote i vrijednosti. Da nam to bude jasno ja ću ovdje iznijeti usporedbu između jedne kitice Čičića i proglašenoga Krleže:

Čičić: Majci	Krleža: Iz Sutona
	Mirišemo sneno
Ti mišli divna dječinjijeh sanja	U sutonu se čuje
Sa koje sunce alem trake toči	Gdje šumi silna voda
Nad koljevkom grano jorgovana	Ptice negdje plaču
Nebeske zvijezde tvoje oči...	I bolesno tužno odlijeću na jug

U stihovima Čičića vidiš nježnost, visoki pojam majke, vidiš polet duha do sunčanih traka, do nebeskih zvijezda, pa opet do grane jorgovana. I sve to jednim zamahom duha spaja: i sunce i zvijezde i cvijeće na zemlji, i kruni ono što mu je najmilije na svijetu. I njegove riječi u nama probuđivaju uspomenu na našu majku, pa je gledamo kako je lijepa, mila, draga, baš onaka kakovu ju je opisao dr. Čičić. Dok naprotiv Krležina pjesma samo je prosta proza, koja izgleda na prvi pogled da je pjesma, jer su joj kratki reci. Onakih veraza može čovjek na stotine ispjevati bez da se mnogo misli. A može ih pjevati i onaj koji nije pjesnik i može ih se čitati i sprijeda i straga sa istim smislom, jer ga uopće moderne pjesme neimadu. Ovomu zlu

donekle krivi su i naši kritičari. Mjesto da uzmu nož pa da režu i istinu kažu, oni su pod utiskom tobože modernoga duha, pa često hvale što se hvaliti ne dade. I tako prozaično, neozbiljno pjesništvo stiče građansko pravo. Svakako u ovoj zbrci prozaične poezije Čičićeve pjesme utješna su pojava.

Cikojević

*

Narcis Jenko, Obitelj Vojvode Hrvoja. I—II. Knjižnica Dobrih Romana, Zagreb, Trg Kralja Tomislava 21. Svaki svezak din 30.—

Jedan od najboljih naših predratnih i poratnih pripovjedača i književnih talenata jest Narcis Jenko ili, s pravim imenom, fra Eugen Matić. Najveći dio radova Narcisa Jenka tiskan je tek iza njegove smrti. Tako i tri glavna djela: Spiritus procellarum, Bosančice i ovaj roman Obitelj Vojvode Hrvoja. Ovim romanom pisac je zahvatio veliki i znameniti dio naše povijesti: iz vremena kad su bogumili po našim krajevima sa drugim neprijateljima pomagali rušiti kršćanski čisti nauk. Hrvati su se dizali na obranu svete vjere, i bogumilstva je pomalo nestalo. Snažna mašta kojom nam približuje povjesne događaje te zanosno i živo pripovijedanje, u jedrom i čistom hrvatskom jeziku, živo opisivanje lica i crtanje njihovih karaktera velike su odlike Narcisova talenta, koji može stati s najvećim našim pripovjedačima. Zato će svaki, koji želi nešto lijepa pročitati iz naše prošlosti i uživjeti se malo u vremena naših starih, rado i s velikom koristi pročitati ova dva sveska Narcisa Jenka. — Djelo je lijepo ilustrirao naš poznati umjetnik Gabrijel Jurkić.

*

Stopama Otaca. Almanah herceg. franjev. omladine. God. II. 1935—36. Uređuje i izdaje Zbor franjev. bogoslovne mladeži »Bakula« Mostar. — Stara riječ o našim hercegovačkim franjevcima da su uvijek bili lučonoše među svojim narodom, da su bili vjerski i narodni učitelji, obistinjuje se i u ovogodišnjem Almanahu hercegovačke franjevačke omladine. Svijesni one da je ljubav prema prošlosti zalog sretne budućnosti, unijeli su u Almanah lijepe stranice iz naše hrvatske povijesti kao i iz našeg domaćeg obiteljskoga života. Lijepo je zastupana i teologija, napose franjevačka škola. U prvom sastavu »Prijateljima istine« uredništvo je iznijelo značenje skotističke misli za teologiju u moderna vremena, i upozorilo kako tjesnogrudnost, koja se je i negdje pokazala prilikom prošlogodišnjeg skotističkog kongresa, može samo da smeta teološkoj znanosti. — Brojni su sastavci iz beletristike i književnosti.

Želimo samo neka hercegovačka franjevačka omladina ponosno nosi barjak prosvjete, koga su razvili njeni stari ujaci i neka ustrajno stupa stopama Otaca.

*

Serafsko Cvijeće. Priručnik i molitvenik za članove Trećega Reda sv. O. Franje. Priredio P. Dionizije Andrašec. Str. 640. Izdala uprava Glasnika sv. Franje, Zagreb 1936.

Odavna se je osjećala potreba jednog priručnika koji bi sadržavao ste što treba trećorecima za izvršivanje dužnosti. Tomu je nastojao doskočiti P. Andrašec. I zbilja pokupio je sve što treba kod trećoredskih sastanaka i pobožnosti. U prvom dijelu je Pravilo i pouka o Trećem redu, u drugom je »Obrednik«, u trećem su razne pobožnosti, a u četvrtom pjesme za razne svetkovine. Priručnik je ukusno opremljen te želimo da se što više raširi među našim trećorecima.

*

Pechuška František, Staroslovansky preklad knihy Job«. Str. 1—64. Prag 1935.

Zapadni biblicisti još ne mogu da upoznadu slavensku svetopisamsku književnost. Tako na p. Merk O. Aug. u desetomu izdanju priručnika Cornely-jeva za uvod u Sv. Pismo od g. 1929 piše na str. 215, da su sv. Ćiril i Metod poglavito Bugarima propovijedali evanđelje, da je sv. Ćiril izumio ono pismo, što se danas zove ćirilica. Suviše kaže, da je staroslovenski prijevod sv. Pisma učinjen prema carigradskomu tekstu te »Cum versio slavonica ex textu graeco aliunde optimo noto facta sit, nihil ad illum melius cognoscendum confert et in apparatu critico omittenda est.«

Dvije su recenzije sv. Pisma St. Z. aleksandrijskoga prijevoda poznate: Lucijanova, koja je bila po sv. Jeronimu u uporabi od Antiohije do Carigrada, i Hezihijeva, koja je upotrebljavana u Aleksandriji i Egiptu. U Palestini je ostao u praksi tekst Origenov. Kao Merk, tako i mnogi drugi misle, da je staroslovenskomu prijevodu sv. Pisma bila podlogom Lucijanova recenzija. Naprotiv prof. Mihajlov već je 1912 dokazao, da se u Genezi staroslovenskoga prijevoda ne nalazi oznaka Lucijanove recenzije. Dr. Vajs u izdanju staroslovenskog prijevoda knjige Rut g. 1926 je ustvrdio, da je knjiga Rut, i glagolskih i ćirilskih spomenika, prevedena na osnovu Hezihijevske recenzije. Ovo isto za staroslovenski prijevod knjige Job dokaziva Fr. Pechuška u ovoj svojoj studiji. Samo dodaje, da je u cirilovski staroslovenski prijevod ušlo dosta ispravaka prema Lucijanovoj recenziji, što se ne može reći za hrvatski glagolski prijevod. Ali čitava knjiga Job ne nalazi se u staroslovenskom prijevodu (cf. i Berčić I., Ulomci sv. Pismo, II. Prag 1864, 126—133). Pechuška donosi u svojoj knjizi tri teksta staroslovenskoga prijevoda knjige Job: glagolski iz Brevijara Vida iz Omišlja iz g. 1036, a ćirilski iz Ostroške biblije te iz Zaharijina parimejnika iz g. 1271.

Profesor Fr. Pechuška dobro govori hrvatski, a u ovoj svojoj knjizi dokazuje, da vrlo dobro poznaje i staroslovensku hrvatsku glagolsku književnost. S ovom svojom kritičkom studijom pridonio je nove poglede u svetopisamsku znanost naše staroslovenske književnosti.

Fra Roko Rogošić

*

Cappello Feliks S. J., De sacra ordinatione. 8⁰ (XII—716). Torino Marietti 1935. Cijena 27 tal. lira.

Proferor crkvenoga prava na Gregorijanskoj universi u Rimu Feliks Cappello zasnovao je najveće moderno djelo o sakramentima »Tractatus canonico-moralis de sacramentis«. Prvi svezak sadrži nauku o sakramentima uopće te o krštenju, potvrdi i euharistiji. Treći svezak raspravlja o sakramentu ženidbe. Drugi je svezak izdan u tri dijela. U prvoj knjizi auktor raspravlja o sakramentu pokore, a u drugom o posljednjoj pomasti. U trećoj knjizi drugoga sveska govori o sakramentu sv. Reda. Ovom posljednjom knjigom Cappello je završio svoje ogromno djelo od 3872 stranice.

U ovoj knjizi o sakramentu sv. Reda pisac raspravlja o opstojnosti sakramenta sv. Reda i o raznim stepenima njegovim, o učincima te o materiji i formi Reda, o službitelju i subjektu sv. Reda, o iregularnostima, zaprekama i o pretpostavkama prije ređenja, o ceremonijama pri ređenju te o vremenu i mjestu za ređenje, o dužnostima spojenim sa svetim redovima, o kaznenim sankcijama i parnicama koje mogu da nastanu u vezi sa svetim redom. Na koncu knjige ima dodatak o sakramentu Reda kod sjedinjenih kršćana na Istoku i odluka Svete Kongregacije, kako se vode procesi za poništenje svetoga ređenja ili za poništenje tereta koji izviru iz svetoga ređenja.

Glavna je oznaka ove Cappellove knjige izvanredna erudicija i jasnoća. Nauka o sakramentu sv. Reda, i dogmatska i moralna, puna je pitanja, koja su bila kod kanonista do g. 1917. U svim pitanjima Cappello navodi stare i nove auktore, kritizira njihova mišljenja i odabira ono koje se njemu čini sigurnim ili najvjerojatnijim. Druga je oznaka ove knjige potpunost, zaokruženost sa sviju strana. Pisac naime uzimlje u pretres svu katoličku nauku o sv. Redu: dogmatsku i pravnu, moralnu i pastoralnu, ascetičnu i donekle liturgičku, a kod sviju pitanja metne i historijski pregled odnosnoga pitanja.

Ova knjiga profesora Gregorijanske universe korisna je svakomu, tko se zanima teologijom, posebno svećenicima i studentima teologije, a potrebna je svima onima koji vode brigu oko ređenja, kao biskupskim i provincijalnim kurijama, te upraviteljima bogoslovnih sjemeništa.

Fra Roko Rogošić

*

1. Mersch Émile S. J., Le corps mystique du Christ. Études de théologie historique. (Museum Lessianum — Section théologique N⁰ 28, 29.) Bruxelles 1936. L' Edition Universelle, S. A. 53, Rue Royale. Édition 2e. T. I. XLIII + 551; T. II 498 p. Prix 90 fr.

2. Watzinger Carl, Denkmäler Palästinas. Leipzig 1933/35. J. C. Hinrichs'she Buchhandlung. I. B. VIII. + 117 S.; II. B. VIII + 168 Preis RM. 16.

1. Émile Mersch, prof. na fakultetu u Namur-u napisao je historijsko teološko djelo **»O mističnom tijelu Kristovu«** sa predgovorom J. Lebretona (T. I. str. VII—XVI.) Zatim sam pisac u uvodu (tr. XVII. —XLIII.) izlaže pravi pojam Kristova mističnog tijela, njegovu realnost, napredak, značaj i bibliografiju.

U prvom dijelu knjige (I. 1—128) raspravlja o objavljenoj nauci o Kristovom mističnom tijelu najprije u S. zatim u N. Zavjetu. Detaljno ispituje nauku u sinoptičkim evanđeljima, Djelima Apostolskim, kod sv. Pavla i sv. Ivana.

Drugi dio (I. 263—536.) ispituje nauku o Kristovu mističnom tijelu, kako se pojavljuje kod grčkih sv. Otaca. Drugi svezak posvećuje istraživanju razvojne nauke o Kristovu mističnom tijelu na zapadu. Čitav svezak zauzimlje treći dio (II. 7—377), u kojemu istražuje, iza kratkog uvoda, kako se nauka o mističnom tijelu objavljuje kod zapadnih sv. Otaca i pisaca, kod pretsholastika, sholastika, protestanata, francuske škole ili jansenista, te savremenih teologa. U pet priloga (II. 379—425) izlaže Pavlovu nauku o mističnom Kristu u posljednjim poslanicama, u Salamonovim odama, homilijama Ps. Makarija, sv. Ambrosija, Lava, Gregorija Velikoga, kod Luthera i Calvina. Na kraju priloženi su bogati registri i kazala.

Mi smo oba sveska pomno pročitali i stekli uvjerenje, da je **djelo napisano sa potpunim poznavanjem historijske metode.** Izlaganje nauke o Kristovu mističnom tijelu teče mirno, objektivno, dostojanstveno i znanstveno kroz sva tri dijela. Vlč. istraživalac pokazuje izvanrednu erudiciju i bogatu spremu ne samo u sv. Pismu o pomenutom predmetu, nego također, što treba naročito istaknuti, u plastici. Drugi dio — po našem skromnom sudu — držimo, da je najizvornije i najtemeljitije obrađen na prvim izvorima. Povijesni razvoj nauke prikazan je iscrpljivo kod sv. Otaca istočne i zapadne crkve. Očekivali smo kratku rubriku i o sirskoj crkvi osobito sv. Efremu. Divno je prikazan upliv sv. Augustina na pretsholastiku i sholastiku. Doprinos sholastika u razvoju ove nauke jasno je naveden i istražen. Trebalo je ne ispustiti Lyranov tumač o Kristovom mističnom tijelu, jer je bio najjači sholastični tumačitelj sv. Pisma. Očekivali smo da će se pobliže osvrnuti na Duns Skotovo izlaganje, kao i drugih velikih sholastika, rađe negoli ih zajednički promatrati pod vidom sv. Tome. Vrlo je značajno izrađena i izložena duhovna nauka francuskih jansenista o mističnom tijelu, osobito izbija njihov pesimizam o moćima čovječje pale naravi.

Vješti teološki istraživalac, kako sam objavljuje (T. II. 374) ograničio se je, da izloži istinu katoličkog naučavanja o mističnom tijelu Kristovu iz sv. Pisma, djela sv. Otaca, sholastika i teologa. Izostavio je sabornu, liturgijsku i hagiografijsku nauku o tom predmetu. Svoje veliko i naučno djelo čedno naziva »p r v i m p o p i s o m« (premier inventaire) o ovom pitanju, ali može se bez pretjerivanja ustvrditi, **da je ono prvi i jedini znanstveno obrađeni repertorij sa historijsko-teološkog stanovišta o Kristovu mističnom tijelu, koje postoji u kršćanskoj literaturi.**

2. Karlo Watzinger, prof. na universitetu u Tübingenu napisao je dva sveska »O p a l e s t i n s k i m s p o m e n i c i m a«, čiji opis može poslužiti kao uvod u arheologiju sv. Zemlje. Prvi svezak opisuje spomenike od pamtivijeka do kraja izraelskog kraljevstva. U tekstu donosi 10 slika, na 40 posebnih listova 88 fotografijskih snimaka. Drugi

svezak objavljuje opis spomenika od asirskog zavladanja nad Palestinom do arapskog osvojenja, sa 15 slika u tekstu i 82 na posebnim fotografijskim papirima.

U uvodu (I. 1—15) W. opisuje sv. Zemlju i njeno istraživanje. Bavi se opisom pojedinih palestinskih krajeva, iznosi njihov opći karakter, puteve, poduzeća; izvješćuje o starijim i najnovijim iskopinama.

Nakon toga opisuje palestinske nalaze iz prethistoričnog doba (I. 16—28), zatim za Kananejaca: njihov kameni namještaj, metalni, oružje, igle, umjetnine, keramiku, gradske zidine, kuće, stupce za česme, hramove, svetišta, slike i pokućstvo za kult, oblike grobova i zemljane ljesove (I. 29—76).

Treće opisuje doba seoba i borbe: za sjevernih naroda i Filištejaca, njihovu kulturu, zemljane posude (I. 77—84). Četvrto: israelsko kraljevsko doba, Davidove i Salamonove zgrade, Salamonov hram, palaču, palače u Samariji, kraljevski dvorac u Samariji, tehniku zidova, kuće za stanove, vodovode, razne oblike grobova, zemljano i metalno pokućstvo, posude od alabastra, reljefe od slonove kosti, kamene pečate, pečate na vrčevima (I. 77—117).

U drugom svesku proučaje vrijeme tuđih gospodstva: Asiraca, Babilonaca, Perzijanaca, Grka. Istražuje judejske kovaonice novaca, groblja, nalaze, helenističke gradove: Marissu, Tyrus, njihove nadgrobne spomenike, Antioha IV, Makabejce, tvrđavu Berh-Zur, samarijske kuće, Doru. Posebnu pažnju skreće na zgrade Heroda Velikoga: tvrđu Antoniju, kraljevski dvorac, Jerusalem, okrug hrama, dvojaka vrata trga hrama, ostala vrata naokolo trga hrama, kraljevsku dvoranu, hram, Hebron, Mambre, osnivanje novih gradova, Samariju, Augustov hram, nacrt grada, gradske zidine, vrata, palaču u Masadi, luk »Ecce Homo« u Jerusalemu, novije zgrade, nacrte grobova, grob sudija, grobove kraljeva, nacrte grobova u Judeji i Samariji sarkofage, grobne sobe sa arkosolijima, grobove Abšalonov i Zakarije, kosturnice. Proučava rimsko carsko doba: Aelia Capitolina u Jerusalemu, Gazi, Hadrijanove zgrade u Palestini, Gerasu, Samariju, Basiliku, Askalon, građu peristila, hram u Kadesu, građu grobova mausoleuma, kamenih sarkofaga, olovnih, kovaonice novaca, sinagoge iz starijeg doba, iz bizantijske periode (II. 79—116). Javlja arheologijske nalaze bizantijske epohe: u Jerusalemu crkvu sv. Groba, u Betlehemu crkvu porođenja, bazilike IV stoljeća, crkvene zgrade Eudokije, kapitele, V vijeka, crkvu Siloah, Gazu, baziliku Eudokije, središnje građe, okruglu crkvu u Beth-Seanu, vrh Garizima, u Geerasi, trikohos, križni oblik, basiliku s kupolom sv. Sergija i basiliku sv. Stjepana u Gazi, Nea i zlatna vrata u Jesuralemu, crkvene zgrade VI. stoljeća, zidne slike, mosaike IV i V stoljeća, mosaike VI stoljeća, samostanske zgrade, grobove (II. 117—162).

W. je marno sakupio i hronologijski uredio sve dosada otkopane palestinske spomenike u organičnu cjelinu i time javnosti objavio znanstveni pregled starina sv. Zemlje. Dok je do ove cjeline došao, morao

je upotrebiti mnogo vremena, budno pratiti sva otkrića, pročitati i iskoristiti silnu literaturu. Djelo je tehnički krasno izvedeno.

Dr. Fr. Juraj Božitković

*

»Katholische Leistung in der Weltliteratur der Gegenwart« (Pregled katoličke današnje književnosti u svijetu), prikazana po vodećim učenjacima i piscima inozemstva i tuzemstva, in 8°, na 388 str. Freiburg in Breisgau 1934, Herder; uvezana u platno 8.20 RM., a broširana 7.20 RM. —

Ovo je prvi pokušaj da se u jednome svesku — na jednome jeziku — prikaže današnje stanje katoličke književnosti uopće kod svih naroda u Evropi i u Americi. Tu je časnu zadaću na se uzeo Herder u Freiburgu, organizovao suradnike iz svih katoličkih zemalja, naročito istaknute i priznate kritike katolike u dotičnome narodu, da nam dade što vjerniju sliku stvari a što vrijedniju knjigu učenim i književnim krugovima. Opremljen je svezak ne samo tehnički ukusno za oči, već i s aparatom i obilnom bibliografijom iz pojedinih katoličkih literatura za ljude knjige i dobre volje, koji bi htjeli da koju još prodube. Ta je bibliografija na koncu knjige na 40 stranica iza zaključne riječi izdavačeve (— pod posebnim odnosnim podjelama). Knjigu završuje popis književnika alfabetskim redom (na 15 stranica), da se lakše snađeš pri upotrebljavanju knjige; naznačena su sva mjesta gdje se ime spominje. — Dvadeset je poglavlja. Najviše je relativno, naravno, obrađena katolička literatura u Njemačkoj; u četiri prva poglavlja četiri razna stručna poznavaoca daju nam uvid u njemačku: pripovjedalačku prozu, umjetničku prozu, u njem. katol. dramu i kat. liriku — tako preko četvrtina knjige ide na Njemačku (i Austriju.) — Posebno je poglavlje o Švici, Nizozemskoj, Flandriji i skandinavskim zemljama. Iza kat. lit. u Engleskoj (Shane Leslie, London), piše književnica Agnès de La Gorce (Paris) o katol. književnosti u Sjedinjenim državama Amerike. O kat. lit. u Belgiji (francuske samo) piše Dr. Leopold Levaux (Lüttich), a Vallery-Radot (Paris) daje podulji prikaz francuske katoličke književnosti novije. Marcel Brion (Paris) o talijanskoj; Mathilde Pomès (Paris) dosta zauze prostora za katol. književnosti iberskih naroda u Španiji i Portugalu, u Južnoj Americi (s Brazilom!) (od 244 str. do 280); dosta živo iskrsavaju pred nami iberske ličnosti, napose Gil Robles ne samo kao onaj koji vuče mase za sobom već kao i književnik i sveuč. prof. u Salamanci. Četiri su slavenske nacije zastupane u katol. literaturi: Poljaci, Čehoslovaci, Slovenci i najzad mi Hrvati (na str. 317—321.); na malome je prostoru dao zbijen pregled hrv. katol. književnosti naš Ljubomir Maraković (piše naravno njemački.) Najposljednja je prikazana Mađarska po prof. Dru Zsolt Alszeghy (Budapest) na 7 stranica. — Ova će knjiga zaista vršiti trostruku misiju tako potrebnu za nekatolike kao i za katolike: 1) da dobiju katolici samosvijest o sebi i o realnosti kat. literature u današnjem svijetu, koja je gotovo izgledala mnogima iluzijom do nedavno; 2) da dobiju katolički radnici rezimirani pre-

gled i uvid u stvar barem u bitnim crtama; isto tako i nekatolici; 3) osobito će obilna bibliografija katol. literature poslužiti i jednim i drugima u radu, do koje — inače rastepene — ne bi lako sami došli a možda ni čuli za nju. Sada su sve nacije iznijele svoje svakome na vidjelo što imaju — do bolje zgode i srećnije budućnosti. Knjiga se preporučuje zbog katol. solidarizma i svijesti.

Dr. Fra Arh. Nuić, prof.

*

Emil Fiedler: Das andere Reich. Matthias-Grunewald-Verlag Wiesbaden. — RM. 4.20, Leinenband RM. 5.—

Ovo su savremene misli za propovijedi u nedjelje i na blagdane na osnovi poslanica.

Ove poslanice stare su 19 vjekova, iz njih su izvađeni kraći odlomci, koji se čitaju od nedjelje do nedjelje tokom stoljeća kod službe Božje. Pisane su za sve ljude od apostolskih vremena pa do drugoga dolaska Kristova na sudnji dan. Svako ih doba čita tako, kao da su pisane za nj, a ne za prijašnje naraštaje. Upravo čitanje ovih božanskih poslanica davalo je kršćanima herojsku snagu da izdrže strašna progonstva, koja su započela za okrutnih rimskih careva, koja se ponavljaju u svakom većem periodu historije i koja će Crkvu pratiti sve do konca svijeta. I pisac je napisao ovo djelo za današnje generacije, šta bi mogle i morale znati o tim apostolskim poslanicama. Naslov knjige glasi: drugo kraljevstvo, t. j. kraljevstvo od onoga svijeta, carstvo Božje, koje ne otimlje zamaljska prijestolja, nego hoće da zasadi i sačuva vjeru i ljubav Božju u dušama ljudskim. Ove poslanice daju najbolje garancije, da se ljudi sačuvaju od svih zala i zabluda svoga vremena. Treba ih samo čitati i u život provoditi.

Dr. Knezović

*

Dr. Rudolf Graber: Jesus Christus gestern, heute und in Ewigkeit. Matthias-Grunewald-Verlag, Wiesbaden. RM. 2.— Leinenband RM. 2,75.

Kazao je neki francuski pisac u jednoj knjižici o Kristu iz god. 1667, da ništa na svijetu nije manje poznato od Isusa Krista. Baš danas, u doba sveopćeg kaosa, poznavanje Isusa Krista minimalno je i kod inteligencije i kod prostih vjernika. Ljudi čitaju malo ili upravo ništa o Bogu i nebeskim stvarima, te je sve njihovo mišljenje, osjećanje i življenje vezano isključivo za zemlju i ovaj svijet. Ta kazao je sv. Pavao, da tjelesni čovjek ne može razumjeti nebeske stvari! To je uzrok svih zala, nevolja i svih mogućih zabluda o Kristu, njegovoj Crkvi i nauci. Ljudi se oduševljavaju za primitivno poganstvo, proučavaju ga i slave, iako je najveće poniženje ljudskoga duha i najveća uvreda Bogu. Jadnici traže rješavanje životnih pitanja tamo, gdje ih nikada ne će moći naći, a ne će da upoznaju Krista Spasitelja, koji je jedini put, istina i život.

To je i potaklo učenoga pisca, da u suvislom ciklusu propovijeedi dade zaokruženu cjelinu katoličke nauke iz Kristologije. To je piscu

veoma uspjelo i mi imamo jasnu sliku o božanskom Spasitelju. Napose su istaknuli značajni momenti Kristove ličnosti.

Dr. Knezović

*

1. Bierbaum Athanase, O. F. M., — Haec loquere et exhortare. Sermons pour tous les dimanches de l' année. Traduits de l' allemand par l' abbé Marcel Grandclaudon, licencié ès lettres. Collection **»La Prédication Nouvelle«** Ie volume. — Mulhouse, Etitions Salvator, 1935. In — 8⁰, pp. 334 Frs. 16.50

2. Engel, Chanoine Jean. — Diem festum celebrantes. Sermons pour toutes les fetes de l' année. Traduits de l' allemand par l' abbé M. Grandclaudon. Collection **»La Prédication Nouvelle«**, IIe volume. — Mulhouse, Porte du Miroir, Editions Salvator, 1936. In — 8⁰, pp. 336. Frs. 16.50

Promijenivši svoje staro ime u Salvator, ova elzaska katolička izdavalačka kuća u Mulhousu (Haut-Rhin) razvila je kroz kratko doba svoju obnovljenu djelatnost izdavši svake godine u svojoj posebnoj nakladi sve samo izabrana djela za suvremenu potrebu klera i vjernika. Svojim poznatim izdanjima Tothovih propovijedi na francuskome jeziku ubrzo je stekla sveopće priznanje i pohvalu ne samo u Francuskoj već i u stranome svijetu. To je bio jaki poticaj, da je lanjske godine osnovala i posebnu kolekciju »La Prédication Nouvelle« u kojoj će svake godine izlaziti po izbor crkvena govornička djela od današnjih ponajboljih propovjednika. Kao prvi svezak u novoj seriji izašlo je preko 50 govora od njemačkog asketskog pisca i poznatog franjevačkog propovjednika iz saksonske provincije O. Bierbauma.

Nisu to obične i suhe nedjeljne homilije, već kratki i jezgroviti govori osnovani na jednoj izabranoj izreci iz nedjeljnog evanđelja. Sve se propovijedi odlikuju svojom prikladnom formom, vrlo zgodnom razdiobom, a nadasve praktičnim primjenama na današnji moderni život, što sve zajedno čini, da su Bierbaumovi nedjeljni govori vrlo aktuelni, i zato toliko potrebiti svakome sijaču Riječi Božje u duhovnoj pastvi.

Drugi svezak, propovijedi njemačkog kanonika Engela, upotpunjuju prvu knjigu; bez njega bi ona bila manjkava. 34 govora za sve zapovjedne blagdane i posebne mnoge crkvene svetkovine pretstavljaju uistinu veliko duhovno govorničko blago. Propovijedi su, istina, nešto dulje od Bierbaumovih, ali je to i sama obradba u svome širemu zahvatu tražila. Prigoda crkvenih svetkovina, nije zaustavila govornika na staroj tradicionalnoj obradbi ovakovih govora, već ga je zanijela u dubinu dogmatsko-apologetskih istina, u čijemu su svijetlu sretno riješeni toliki problemi koji pritištu današnje društvo. I zato je i način govora potpuno srodan govoru našega doba. Teme su nove i suvremene. I to je što osobito daje naročitu praktičnu vrijednost Engelovih propovijedi.

Oba se sveska najtoplije preporučuju i hrvatskim svećenicima i župnicima!

Fra Gašpar Bujas

*

Bitterlich Roswita, Schwarz-Weiss-Kunst. 148 Seiten mit 75 Abbildungen auf Kunstdruckpapier gedruckt mit erläuterden Texten in deutscher, englischer und französischer Sprache, im Format 23×29 cm. Verlag Felizian Rauch Innsbruck-Leipzig Kart. S. 10.—, RM. 6.— in Leinen geb. S. 13.—, RM. 7.70.

Onima koji se bave slikarskvom umjetnosti ne treba pretstavljati Roswitu Bitterlich: u slikarskim krugovima poznata je po svemu svijetu, iako je tek djevojčica od 17 godina. O njoj se govori u svim umjetničkim časopisima, američki umjetnici su joj predložili da izloži svoje radove u američkim gradovima. — Boje kojima ona radi samo su bijela i crna, a pri tom se služi olovkom, perom ili kistom, ili izrezuje nožicama. I to joj je dovoljno da umjetničke doživljaje, koje joj duša proživljuje, a koji se protežu od dječjih igračka do najozbiljnijih utisaka, prikaže na papiru. Savršeno radi i u ostalim bojama, ali ih ne voli. Ima radova i gotskog i baroknog i kineskog i indijanskog stila bez da je razne umjetničke škole proučavala, a njima se služi tako da stil uvijek odgovara naravi radnje koju je zamislila. — I ovo je jedan od znakova da je u nama duh nad materijom, kad znade ovako gospodariti vanjskim svijetom i podvrgavati ga svojim namjerama. — Svaki umjetnik će rado pogledati zbirku njenih radova.

*

Lindworsky Johannes, Das Seelenleben des Menschen. Eine Einführung in die Psychologie. Str. 68. Peter Hanstein Verlagsbuchhandlung, Bonn 1934. — Psihologija koja je donedavna bila obrađivana sa općom filozofijom, pomalo se je počela predavati kao posebna znanost. Opća filozofija bavi se najopćenitijim pitanjima, a psihologija je u zadnjim decenijima tako obuhvatila čovječji duševni život da se i ona pomalo dijeli u razna područja. Novim metodama u današnja vremena došla je do novih važnih rezultata. Lindworsy nam opet prikazuje u glavnim crtama ove nove metode i nove rezultate. Pisac, stručnjak u ovim pitanjima, daje nam zaključke svoga teoretskoga i eksperimentalnog proučavanja. U 15 poglavlja u glavnim crtama razvija nam vas duševni život. Tu vidimo da i nove metode i proučavanja dovode do stare istine da je u nama neko biće, duša sasvim različita od materije.

*

Magri Emmanuele, Spiegazioni del Vangelo tarsmesse dalla »Radio Firenze« Str. 272. Libreria Editrice Fiorentina. 1936 Vol. III. — Magri je već izdao dva sveska propovijedi koje je držao na »Radio Firenze«. Ovo je treći. Budući da je radio jedno od najmoćnijih savremenih sredstava duševnog saobraćaja pisac je htio da savremenom čovjeku na savremeni način pikaže baš preko radija javni Život Isusov. Kratke su to propovijedi, pisane živim i poletnim stilom, u kojima su iskorišćeni rezultati moderne egzegeze kao i moderne psihologije. Sva tri dosada izašla sveska, kao i četvrti koji ima brzo izići, zgodan su priručnik za savremenog propovjednika.

Gehlen A. S. J., Wir wurden glücklich. — Bd. I.: Bekenntnisse von deutschen Konvertiten zur katholischen Kirche in den letzen 100 Jahren. — Bd. II.: Bekenntnisse von deutschen, auslandsdeutschen u. ausländischen Konvertiten zur katholischen Kirche in den letzten 100 Jahren. S. 53—56. Verlag Ferd. Schöningh, Paderborn 1936. Svaki svezak RM. — 50 Pfg. — U dvije brošurice pisac je iznio 80 izjava, od 80 njemačkih obraćenika. Iz svake se odraziva velika sreća, koju je svaki osjetio kad se je povratio ili tek po prvi put stupio u Katoličku Crkvu. Ova sreća ih je svakoga pratila do konca života. Kao što zdravlje najbolje cijeni onaj koji ga je izgubio i opet dobio, tako i ovi sretnici najbolje znadu koliko je dobro sveta vjera, i koliku nesreću na se navaljuje onaj koji je izgubi. Obraćenici su redovito iz viših krugova i intelektualci, te su i stoga njihove izjave veoma važne. — Zgodno za propovjednike, konferencije i katehete.

*

Gaël René, Carillons de Lourdes. St. 210. P. Téqui Paris 1936 Fr. 11.— Uz tjelesna ozdravljenja Bl. Djevica dijeli u Lourdesu i velike duševne milosti, duševna ozdravljenja. O ovim se manje piše, a ona su tako brojna i tako značajna. Gaël je u ovom djelu opisao veliki broj duševnih milosti, ozdravljenja, pravih duševnih čudesa u nadnaravnom redu. Tu vidimo kako milost Božja neopazice i u jedan mah svladava nepristupačne ćudi i okorjele grješnike. Malo ko će pročitati ovo djelo, a da mu se oko neće orositi suzama. Veoma zgodno pomagalo za širenje slave Gospe Lurdske. — Preporučuje se osobito propovjednicima.

*

Duplessy E., Le pain des grands. Tome III. Str. 327. P. Téqui, Paris 1936, Fr. 12. — Duplessy, popularni i poznati francuski apologeta, sada je izdao treći svezak svoga djela: Le pain des grands. Kao u prva dva tako je i u ovom skupio mnogo svjedočanstva, činjenica i anegdota i to redovito iz usta i života viđenijih ljudi, a koje se odnose na molitvu i sv. sakramente. Izjave i primjeri tako su podijeljeni da već sami oni daju zgodnu okosnicu za propovijed. Tim više što pisac na kraju svakog odsjeka upozoruje na druge propovijedi iz njegovih djela kod kojih se ovi primjeri mogu lijepo upotrebiti. Imao je pred očima to da pripomogne onima koji se bave učećom mladeži, ili drže sastanke i predavanja omladini i intelektualcima, te propovijedi intelektualcima. Za ovu svrhu je veoma koristan priručnik.

*

Klug Dr J., Gottes Welt. Lebensfragen. Str. 326. Ferdinand Schöningh, Paderborn 1932. Geb. RM. 2.70.

Klug Dr. J., Gottes Wort unud Gottes Sohn. Str. 75. Ferd Schöningh, Paderborn. Geb. RM. 2.70.

Klug Dr. J., Gottes Reich. Apologetische Abhandlungen. Str. 312. Ferd. Schöningh, Paderborn. RM. 2.70.

1. U ovom prvom dijelu svoga djela dobro poznati apologeta Klug obrađuje glavna pitanja iz teodiceje, antropologije i psihologije. Pisac drži, i to s pravom, da se Božji prst vidi u svijetu, da ga može poznati svak ko je imalo dobre volje, i da nas ovaj put sigurno vodi k Bogu. Zato je ovdje obradio u 23 poglavlja najvažnije djelove iz spomenutih grana filozofije. Klug piše jasno, stvarno i bez razvlačenja te se, neka obrađuje najvažnija pitanja, čita veoma lagano.

2. U drugom dijelu pisac ide za tim da prikaže povjesni lik Spasitelja Isusa Krista. U tu svrhu radi o Starom Zavjetu s obzirom na modernu kritiku, te o Novom Zavjetu. Ovdje posebice utvrđuje da su evanđelja sasvim vjerodostojni izvori, izvori koji opisuju ono što je bilo t. j. da su istiniti, i da nijesu okrnjeni tijekom vjekova. Napose opet raspravlja o Isukrstovim čudesima i Njegovom uskrsnuću. Kad je ovako stavio tvrde temelje, posve logično povlači zaključak: Spasitelj Isus Krist pravi je Bog i pravi Čovjek, jer Ga je takoga prorokovao Stari Zavjet i takav je zbilja jednom živio. Lakoća stila i jasno prikazivanje pitanja odlika su i ovog dijela kao i prvoga.

3. Isus Krist došao je da osnuje Božje Kraljevstvo na zemlji. Kad nas je pisac doveo do Krista Boga-Čovjeka sada radi o Njegovom djelu, o Crkvi. Krist, Bog-Čovjek, neprevarljiva istina, nije mogao osnovati više crkava, koje bi učile jedna drugoj oprečnu nauku, zato je osnovao, kao što je i mogao osnovati, samo jednu. Stvarno je ipak više konfesija koje hoće da su Kristove. Krist je zato morao ostaviti i znakove po kojima ćemo poznati koja je Njegova Crkva i da je možemo razlikovati od svih ostalih, koje bi se htjele pokriti Njegovim imenom. Klug zato raspravlja o onom, što su kao oznaku jedine Kristove Crkve priznavali svi dok se još nije odijelio ni Fotije ni Luter, što je sva Crkva priznala već na prvom općenitom Saboru u Niceji (325), a to je da Crkva, prema volji Isusa Krista, ima biti jedna, sveta, katolička i apostolska. Koja nema bar jednu od ovih oznaka nije Kristova. Pisac uspoređuje kršćanske vjeroispovijesti i zakjlučuje da im nedostaje jedna ili druga ili sve oznake, a da ih sve ima samo Crkva Katolička, od koje su se sve ostale odijelile. — Božansko poslanje Crkve dokazuju i učinci u svijetu i kod pojedinca. — Djelo je lijep apologetski priručnik te će osobito katehetama biti od velike koristi.

*

H. Pinard de la Boulaye, S. J., Jésus, Rédempteur. Conférences de Notre-Dame de Paris (Année 1936). Str. 298. Editions Spes, Paris, rue Soufflot, 1936 Fr. 12.— Preko korizme ove godine pariski korizmeni propovjednik H. Pinard de la Boulaye govorio je o Isusu Kristu jedinom Otkupitelju svijeta. Misao na otkupljenje, koja se pojavljuje kod mnogih religija, upućuje na prvotnu objavu i na bijedu koja je u svijetu iza istočnoga grijeha i potsjeća pravog Spasitelja koji je već tada bio obećan. O tom radi u prvoj konferenciji. Predmet ostalih konferencija je: grijeh prvog čovjeka, tajna u Božjem planu, uvjeti Otkupljenja i spasenja, prividni neuspjeh Otkupljenja, razvoj povijesti

u rukama Božjim, a ne u rukama ljudi. — To je teološka rasprava o Kristu Otkupitelju, prikazana u najnovijem obliku za današnjeg čovjeka. U tom je i njegova velika odlika: ovo najvažnije pitanje prikazano laganim stilom i jezikom, gdje su spomenute i ocjenjene sve najnovije zapaske u tom pogledu, s velikom koristi čitati će svaki imalo naobraženi čovjek.

*

H. Pinard de la Boulaye, La Montée des Ames. Retraite pascale Notre-Dame de Paris 1936. Str. 121. Editions Spes 1936. Fr. 4.— I u Duhovnim vježbama za 1936 korizmeni pariski propovjednik bavio se je Otkupljenjem, ali ukoliko se ono odnosi na život svakog pojedinca, i ukoliko Otkupljenje mora prožimati naš život od početka do konca. Kojim sredstvima možemo se popeti tamo gdje nas zove naš Otkupitelj? Kad smo izabrali naš put, ko će nas po njemu voditi i čuvati? Razmišljanje, molitva i sv. Sakramenti, osobito sv. Pričest. A znati ćemo da smo na pravom putu spasenja, ako napredujemo. O tom je govor u zadnjoj točci.

*

Moretti Sac. A., Caeremoniale iuxta Ritum Romanum seu de sacris functionibus episcopo celebrante, assistente, absente. Vol. I. — De quibusdam notionibus sacram liturgiam respicientibus. VIII-260. Marietti, Torino, 1936 Lit. 12.— Često osjećamo potrebu da bi se obredni zakoni Rimskog Rituala skupili u jedno zgodno priručno djelo. Posao je dosta težak, jer su odredbe rasijane po mnogim izvorima. Ovo djelo daje dobar početak i neku prvu materiju. U njem su skupljeni dekreti Kongregacije Obreda, odredbe Crkvenog Zakonika, odredbe liturgijskih knjiga. Sve će poslužiti kao zgodan temelj za izradbu obrednika. Rado će je uzeti u ruke svaki koji se bavi crkvenim obredima.

*

Chrysogonus R. P., Asceticae et Mysticae Summa. VIII-470. Marietti, Torino, 1936, Lit. 10.— Među najbolje priručnike mistike i ascetike, koji su izišli u novija vremena, spada ovo djelo O. Krizostoma karmelićanina. Nauka je sv. Ivana od Križa i sv. Terezije: dvaju glavnih učitelja duhovnog života. U četiri dijela: temeljni vrhunac vrhunaravnog života, ascetika, mistika, povjesni pregled ascetike i mistike, izložena je sva asketična i mistična nauka ovih dvaju duhovnih vođa. U prvom dijelu radi o temeljima svega duhovnog života: kratke rasprave o principima vrhunaravnog života, o krepostima, o darovima Duha Svetoga, o djelujućim milostima, o naravi vrhunaravnog života i o njegovoj savršenosti. U drugim djelovima sistematski, pregledno radi o trima stepenima duhovnog života i duševnom napredovanju. — Djelo je lijep praktičan priručnik, a mogao bi kao takav poslužiti i u školama.

*

Gerster a Zeil P. Th., Infernus. Tractatus dogmaticus iuxta sensum S. Bonaventurae. VI-176. Marietti, Torino 1936, Lit. 7.— P. Th. Gerster a Zeil dao nam je već toliko djela. Ovo raspravlja o paklu prema općenitoj nauci bogoslovaca, s osobitim obzirom na nauku sv. Bonaventure. Svu je nauku iznio u osam poglavlja: opstojnost, mjesto, subjekt, kazne uopće, kazne osuđenja i osjetilna, vječnost pakla i stanje osuđenika. Nauka sv. Bonaventure razvijena je potanko, pri čemu pisac uvijek upozoruje kad su kakve razlike u mišljenju sv. Bonaventure i drugih bogoslova. — Profesori i propovjednici naći će u njem mnogošta za se.

*

Gerster a Zeil P. Th., Sacramentum Extremae Unctionis. IV-80. Marietti, Torino, 1936, Lit. 4.— Kao što u netom spomenutom djelcu radi o paklu, tako u ovom o sakramentu zadnje Pomasti. Ovdje je sedam poglavlja: o zadnjem Pomazanju uopće, o biti, o djelitelju, o subjektu, o dužnosti primiti ovaj sakramenat, o opetovanom podjeljivanju, o učincima za dušu i tijelo. I ovdje je napose prikazao nauku sv. Bonaventure i upozorio na razlike prema drugim mišljenjima, kada ih ima. — Ovo bi djelce morao imati svaki koji želi upoznati nauku sv. Bonaventure o ovom sakramentu.

*

Janvier R. P., La passion de Notre-Seigneur Jésus-Christ et la morale chrétienne. Tome IV. Str. 240. P. Lethielleux, Paris 1931. Fr. 15.— Propovijedi, o kojima je ovdje govor, vade moralnu lekciju iz raznih epizoda Muke Kristove. To je nit koja ih veže sve među sobom. Za vrijeme Muke Spasitelj nam je dao sve primjere i svu pouku koja nam je potrebna da možemo razlikovati dobro i zlo, činiti prvo, a čuvati se drugoga. Na to nas upozoravaju sva poglavlja: slava i blaženstvo u Muci. — Muka Kristova najuzvišeniji je čin slobode. Borba mržnje i ljubavi za vrijeme Muke. — Kreposti koje izviru iz Muke. — Moć grijeha. — Otkupljenje od grijeha u Muci i t. d. — Djelo velikog francuskog propovjednika može biti od lijepe koristi i našim korizmenim propovjednicima.

*

Petitot, O. P., Histoire exacte des apparitions de N. D. de Lourdes à Bernadette. Str. 289. Desclée de Brouwer, Paris 1935. Fr. 13.— Mnogo strogo povjesnih djela, sa svom kritičkom spremom napisano je dosad o lourdeskoj Djevici; a isto tako i nabožnih. Među ova brojna djela došla je i Tačna Povijest Ukazanja od Petitota. Ipak nije suvišna. Naprotiv, ona ima svoje važno mjesto u povijesti Gospe lourdeske. Petitot se ograničuje na Ukazanja. Opisuje kako su počela, nastavila se i svršila. Zalazi u sve potankosti Ukazanja, te opisuje ličnost i sve karakteristike Bernardice i ostalih koji dolaze u vezu sa Ukazanjima. Kao vrsni povjesničar ispituje sve okolnosti, te iz toga zaključuje na potpunu sigurnost da se je svako od 18 Ukazanja zbilo u pećini Massabielle. — Petitot se obazire na sve objekcije koje su dosada iznešene proti Ukazanjima. Otkriva svu njihovu neosnovanost, te i stoga njegovo djelo ima posebnu važnost: suvremeno je. A on je upotrebio dosta

neizdanih i nepoznatih dokumenata o Bernardici. Sve to zajedno čini da je ovo jedna od najboljih i najzanimljivijih povijesti lourdeskih Ukazanja. Pravi užitak za sve štovaoce lourdeske Djevice.

*

Davis Henry, S. J., Moral and Pastoral Theology. Vol. I.: **Human acts, Low, Sin, Virtue.** (361) 1935 Sheed and Ward, London, 31 Paternoster Row, E. C. 4, Cij. 7s 6d. net.

Moral and Pastoral Theology. Vol. II.: **Commandments of God, Precepts of the Church.** (431) 1935, London, Sheed an Ward. Cij. 7s 6d. net.

Moral and Pastoral Theology. Vol. III.: **The sacraments in general, Baptism, Confirmation, Holy Eucharist, Penance, Indulgences, Censures.** (504) 1935, London, Sheed and Ward. Cij 7s 6d. net.

Moral and Pastoral Theology. Vol IV.: **Extreme Unction, Holy Orders, Marriage,** the Clerical State, the Religios State, Duties of laypeople. (386) 1935, Cij. 7s 6d.— Sva četiri sveska 30s.—

Moralna i pastoralna teologija H. Davisa drugo je djelo koje izlazi u seriji »Heythrop Theological Series«. Ova serija koja izdaje teološka djela ide usporedo sa onom što izdaje filozofska djela »Stonyhurst Philosophical Series«. Priručnik moralne teologije o kojem sada govorimo obuhvata svu moralku, a govori i o svim važnijim pitanjima iz pastoralnog bogoslovlja, koja su potrebna dušobrižniku i ispovjedniku. U dijelu koji radi o Sakramentima pisac ide onim redom kakav je u Kodeksu Crkvenog Prava. Pisac se često osvrće na liječničko moralna pitanja koja tako mnogo u praksi dolaze, a tiču se i liječnika i dušobrižnika; opaske su i umjesne i suvremene, često i originalne. U obrađivanju raznih pitanja pisac uvijek gleda na suvremene današnje prilike u svijetu, osobito socijalne, te ih ocjenjuje prema vječnim kršćanskim načelima. Drži se dobro stare istine da kršćanska nauka nije zastarjeli kodeks, već nauka za sva vremene i sve narode te da je jednako aktuelna danas kao i u početku kršćanstva.

Na engleskom jeziku nema mnogo djela koja bi zajedno obrađivala ova pitanja. A nema nijedno koje bi iscrpljivo radilo o Sakramentima, o predmetu, bez kojega dušobrižnik i ispovjednik nikako ne mogu vršiti svoju službu. Tu je trebalo, osobito o Sakramentu Ženidbe, dobro shvatiti i prikazati odredbe Crkvenog novog Zakonika, jer je prijašnja praksa u koječemu, napose o Ženidbi, izmijenjena ili su doneseni sasvim novi propisi. A i poslije Crkvenog Zakonika izišle su opet nove odredbe raznih Kongregacija, koje je trebalo uvažiti. — To je pisac sve učinio.

Evo o čemu rade pojedini dijelovi ovog priručnika. U prvom su pitanja o principima moralnog bogoslovlja: o svrsi moralnog i pastoralnog bogoslovlja, o ljudskim činima, o probabilizmu, o zakonu, o grijehu, o krepostima, o vjeri, ufanju i ljubavi. — Pisac je posebnu pažnju posvetio čovječjim činima i krepostima, pri čem se dosta osvrće na zdravu psihologiju.

U drugom dijelu raspravlja o Božjim Zapovijedima, gdje opet dosta dolaze u obzir pitanja, nastala usred modernih socijalnih prilika. To

je osobito u raspravama de jure et justicia, i o pitanjima modernih radnih ustanova i okolnosti. Auktor primjenjuje katoličku nauku na sva ova pitanja te je i stoga veoma praktičan.

Treći dio obuhvata pitanja o Sakramentu uopće, te o Krštenju, Potvrdi, sv. Pričesti, Ispovijedi, o oprostima i o cenzurama. Lijepo i opširno obrađen je Sakramenat sv. Ispovijedi, kao i pitanje o cenzurama. Rastumačeni su svi kanoni Crkvenog Prava koji se odnose na cenzure.

U zadnjem dijelu radi o ostalim Sakramentima: o Zadnjoj Pomasti, o sv. Redu, o Ženidbi. Zatim o dužnostima raznih staleža: o dužnostima svećeničkog i redovničkog staleža, te o dužnostima sudaca, odvjetnika, svjedoka, porotnika, liječnika, o crkvenom pokopu. Na kraju su pobrojeni crkveni zakoni o kojima je bilo govora u kojem pitanju, sa oznakom sveska i stranice, gdje se je o kojem govorilo.

Ovo dotjerano moralno i pastoralno djelo popunja prazninu u ovoj litreraturi na engleskom jeziku. No pošto pisac osobito gleda na suvremena socijalna pitanja i ocjenjuje ih s katoličkog stanovišta, to će ono biti od velike koristi i za naše prilike. Može biti dobro pomagalo ne samo učenicima, nego posebice profesorima moralnog i pastoralnog bogoslovlja.

*

Docteur Marchal — O. J. de Mero, La liberté de la conception. XXIII —229. Librairie Medicis éditeur, Paris, 1935. Fr. 15.— U vrijeme neomaltuzijanizma, kada ova rak-rana ništi više života nego svi ratovi, zdrav liječnički savjet, oslonjen na znanstveno utvrđenim činjenicama, može mnogo koristiti i ispovjedniku i vjernicima. Mislimo da te odlike ima ovo djelo. Marchal i Mero dalje su ispitivali ono, na što je već upozorio Ogino i Knaus. Njihovi su zaključci izgleda zasnovani na ozbiljnim i znanstvenim opažanjima. Bog je stavio stalna pravila i u fiziološki život rađanja. Istraživači su ih počeli naslućivati i otkrivati. I oni osuđuju svaku vrstu neomaltuzijanističkih makinacija, i daju zgodan i lak način kako ih se očuvati. Razborit ispovjednik imati će u ovom djelu pomagalo koje će mu pomoći da se snađe u kadikada teškim slučajevima, na koje će naići u pastoralnom životu.

*

Taoussi P. A., Comment Dieu connaît nos actions libres. L' homme est-il libre de se sauver? Nouvelle base pour expliquer le Mystère du salut. 270 (1934), Zellitch Frères, Istambul 1934. — Dvije su istine utvrđene apsolutno sigurnim i teološkim i filozofskim razlozima, a te su: Bog znade sve što je, što je bilo i što će biti, kao i sve što ne će nikada biti, a moglo bi biti. Jednako je sigurno dokazano da smo mi slobodni u našem radu. Stoga nam ne može zadavati ozbiljne poteškoće pitanje kako spojiti apsolutno Božje poznavanje budućnosti i našu slobodu, jer kad Bog poznaje sve, to mora znati i ono što ćemo slobodno raditi u budućnosti. A kako to Bog poznaje? Dok svi filozofi i teolozi

priznaju i slažu se u pitanju Božjeg sveznanja i naše slobode, razilaze se u tumačenju kako to biva.

Pisac ovog djela, da pomogne riješiti pitanje, uzimlje za polaznu tačku i glavni oslon Božju vječnost, kao što su radili i veliki skolastici. Na nju se posebice oslanja »scientia media«. Pisac se služi i geometrijskim likovima da što bolje osvijetli ovo teško pitanje. Iako nemožemo reći da ga je riješio ipak je donio dosta vlastitiih pogleda koji će zanimati svakoga teologa, osobito nastavinika. — Odgovor kog je pisac učinio na prigovore izišle u »Civilta Cattolica« (3 kolovoza 1936), bolje razjašnjuje neka pitanja.

*

Belleny J., Sainte Bernadette Bergère en Chrétienté. Str. 206. Bonne Presse, Paris 1936. Fr. 6,20. — Lourdes je veliko Božje djelo za naša moderna vremena. O njemu se mnogo piše, a predmet se nikako ne da iscrpsti, baš zato jer je to djelo Božje. M. Belley crta nam Lourdes i malu Bernardicu kao lourdesku pastiricu i pastiricu kršćanstva. Tamo gdje je ona kao mala pastirica pazila ovce sada dolaze nepregledna stada kršćana sa svih strana odazivajući se riječima Djevice, koja je preko male pastirice pozvala svijet da dolazi tamo u procesijama. I tu dolaze i vjernici i nevjernici i očajnici i skeptici. Svi nalaze utjehu, a često potpuno duševno i tjelesno ozdravljenje. — Ovo djelce koje potanko opisuje Lourdes i život male pastirice pročitati će rado svaki komu je drago čuti za velika djela koja Bog i danas radi u svijetu.

*

Ciprotti Pius. De consumatione delictorum attento eorum elemento obiectivo in iure canonico. Pars I, Romae 1936. Ed. Pontificium Institutum Utriusque Iuris. Str. 100 u 4⁰. Cij. Lit. 10.—

U zločinu obično razlikujemo tri elementa: objektivni, subjektivni i juridički. Objektivni elemenat sastoji se u vanjskom činu ili vanjskom prekršaju zakona; subjektivni u moralnoj ubrojivosti prekršaja, a juridički u zakonskoj sankciji koja popraćuje prekršaj.

Prvi i temeljni elemenat jest vanjski prekršaj zakona. Bez njega se ne može zamisliti zločin, jer Crkva ne će da udara kaznama nutrnje čine. Da se pravo scijeni zločin i da mu se može primijeniti određena kazna, potrebito je da se tačno ustanovi njegov objektivni elemenat. A to nije uvijek lako. Stoga i vidimo da mnogi kanonisti i moralisti ovu važnu stranu zločina obrađuju dosta površno, te se više ustavljaju na ubrojivosti ili na zakonskoj sankciji, koje su, zapravo, sporedne.

Ovom nedostatku htio je da pomogne doktor obaju prava Pijo Ciprotti. On se je stavio da u kasnenim crkvenim zakonima, za svaki zločin napose, tačno odredi njegov objektivni elemenat, što je zabranjeno, što spada pod udar zakona. U svom prvom dijelu svoga djela ispitiva zločine protiv vjere i jedinstva Crkve, protiv religije, protiv crkvenih vlasti, osoba i stvari, te protiv ćudoređa. Ovi su zločini sadržani u kan. 2314—2359.

Ciprottijevo je razlaganje uvjerljivo i solidno. Svoje nazore osniva na obilnoj literaturi koliko prije toliko nakon Kodeksa. Ima i originalnih pogleda, koji se sviđaju. Kadšto se nađe koji pojam zločina koji nije nedvojbeno ustanovljen (na pr. lenocinium str. 93); ali to je stoga što ni sam kodeks nije pojam dotičnog zločina tačno označio, pa ga ni kanonisti nijesu mogli utvrditi. Pitanje je također, da li se, gledom na preskripciju (kan. 1703 br. 2), mogu smatrati kao delicta qualificata svi zločini protiv ćudoređa, osim jednostavnih neimenovanih (simplicia innominata, str. 84, bilj. 2; 93 sl.). Kodeks ne kaže izričito, koji su zločini delicta qualificata, pa je nezgodno taj pojam protezati na sve koji imadu svoje ime, tim više što obični zločini zastaruju nakon 3 godine, a kvalificirani nakon 5 godina.

Ciprottijevo je djelo jedno od najboljih i najkorisnijih svoje vrste.

Dr. O. A. Crnica

*

Marić Dr., Hristologija sv. Atanasija Velikoga. Beograd 1934. 8⁰ str. 88.

Atanazije Veliki (295—373) spada među najsnažnije pojave u crkvenoj povijesti. U njegovo doba stvorena je u Crkvi jedna odluka, od koje nijedna druga nije veće borbe izazvala. U tim borbama na čelu branitelja sabora nicejskoga stajao je Sveti Atanazije, nadbiskup aleksandrijski, kao nepobjediva hridina u moru. Njegova vjera nikada nije klonula, a bezbroj je slabijih poduprla. Grgur Naziazenski nazvao ga je »stupom Crkve«. U borbi za pravovjerje protiv svake nade nikada nije nade u pobjedu izgubio. S pravom se može reći, da Atanazije Veliki nosi na svojim leđima četvrti vijek crkvene povijesti, a donekle i svjetovne. Njegova teologija je početak zlatnoga vijeka kršćanske teologije, temelj na kojem su radili kasniji vjekovi.

Ono, za što se je aleksandrijski nadbiskup borio, jest božanstvo Isusa Krista i njegovo djelo otkupljenja. Prof. Marić uzeo je za temu svoje disertacije, na temelju koje on je dobio stepen bakalaureata na universitetu u Oxfordu, nauku Sv. Atanazija Velikoga o Isusu Krstu. Pisac raspravlja u knjizi o metodi i o izvorima kristologije Sv. Atanazija te u prvom dijelu o božanskoj naravi Isusa Krsta, a u drugome dijelu o čovječjoj naravi Isusa Krsta. Za Atanazija bilo je temeljno pitanje: odnos Sina Božjega prema Ocu. Taj je odnos označio prvi opći sabor sa »jedinosućan Ocu«. Prigodimice je Sv. Atanazije obratio svoju pažnju odnošaju Sina Božjega prema Duhu Svetomu. U svojim spisima on je osvijetlio i čovječju narav Spasitelja svijeta. Sva ova pitanja Atanazijeve kristologije auktor raspravlja objektivno prema djelima Sv. Atanazija i prema dobrim modernim piscima, koji su o Atanaziju pisali. Njegova je metoda znanstvena.

Pisac kaže, da je uticaj Atanazijev u moderno vrijeme još živ među najboljim misliocima, da je Atanazije bio poštovan na Istoku i na Zapadu. Zato je za nas važna nauka Sv. Atanazija o odnošaju Sina Božjega prema Duhu Svetomu, u čemu je jedna od glavnih razlika između katoličke i pravoslavne Crkve. Marić piše (st. 43), da Atana-

zije stavlja na isti stepen i daje istu vrijednost odnosu Duha Svetoga prema Sinu kao i odnosu Sina Božjega prema Ocu. Duh Sveti stoji prema Sinu u uzročnoj vezi, kao i Sin prema Ocu. Duh Sveti proizhodi od Oca i »prosijava« od Sina. Ovo znači, da je biće Duha Svetoga proizvedeno »iz Oca« i dano »kroz« Sina. Tako ovim aktom božanski život dostiže završnu etapu svog unutrašnjega kretanja. Dr. Marić zaključuje, da po nauci Sv. Atanazija Duh Sv. proishodi od Oca kroz Sina, jer sve ono što Atanazije uči, govori da je to tako. Na koncu veli učeni pisac: »No njegova doktrina o sv. Duhu mogla bi biti mnogo korisnija, ako bi sadašnji razdeljeni hrišćanski svet uzeo Atanazija za opštu podlogu za uređenje svojih žalosnih razmirica u pogledu proishodnje sv. Duha. U Atanaziju bi se našla solucija toga problema upotrebom reče »kroz« (dia) Sina, što bi moglo zadovoljiti obadve strane«.

Po ovim riječima moglo bi se ubrojiti Dr. Marića među one pravoslavne teologe, koji priznaju istinitim zapadno stanovište u pitanju ishođenja Duha Sv. Takovi su na pr. od novijih Kireev A., Janišev, Svjetlov, Booltov (cf. Bogosl. Smotra 14 [1926] str. 15s). Ono što bi on želio već je sankcionisao opći sabor u Firenzi god. 1439, koji je usvojio i formulu grčkih Otaca »iz Oca kroz Sina — ex Patre per Filium«.

Treba naglasiti veliku razliku u raspravljanju između Dr. Marića i Dr. Jakšića. Ovaj u svojoj knjižici »Lično svojstvo Svetoga Duha« st. 30—33 iz samih sumnjivih ili nesigurnih djela Sv. Atanasija hoće silom da utvrdi, kako je ovaj veliki aleksandrijski biskup bio za službenu nauku današnje pravoslavne crkve. Marić naprotiv priznaje, da se kod Sv. Atanazija stvarno nalazi formula »iz Oca kroz Sina« i da se ova odnosi na vječno proishođenje ili na imanentni život u Presv. Trojstvu.

Rogošić fra Roko

*

Fanfani L., O. P., De Jure Parochorum ad normam Codicis Juris Canonici. Drugo izdanje 8 (XXIV—562). Torino 1936. Cij. 20 tal. lira.

Dominikanac Fanfani Ljudevit, župnik Sv. Marije nad Minervom u Rimu napisao je prvi priručnik za župnike, da ovi upoznadu svoje dužnosti i svoja prava. On u ovome svome priručniku sabire sve iz novoga crkvenoga prava, što se odnosi na župnika. Tu on razlaže o samoj župi, o župskoj crkvi i o kultu koji se u njoj ima vršiti, o župljanima i o parohu, o njegovoj residenciji, svrgnuću, premeštaju, odreci, o upravi župskih vremenskih dobara i župskoj jurisdikciji, o dužnostima koje proističu iz učiteljske službe župnika, o podjeljivanju sakramenata i sakramentalija, o brizi za siromahe, bolesne i umrle, o odnosu župnika prema drugim klericima, redovnicima i rodbini, o raznim vrstama župnika i o župskim pomoćnicima itd. Na koncu je dodao 33 obrasca za župski ured koji odgovaraju propisima novoga Crkvenoga Zakonika. Neki su obrasci za biskupsku kuriju gledom na župu i župnika. Obrasci župskih matica nisu tabelarični kao što su u običaju kod nas nego narativni, kakvi su propisani Rimskim Obrednikom.

Fanfani kao župnik ima pred očima praksu, a ne pravnu znanost. On ne navodi povijest kanona niti se gubi u navađanju raznih mišljenja i literature. On navede kanonski propis i onda ga kratko protumači. Time nije rečeno, da njegov priručnik ne odgovara i višim zahtjevima onih koji se bave tumačenjem novoga Kodeksa. Samo kažem, da auktor ima uvijek pred očima glavni cilj — župnika, kome hoće da prikaže sve njegove dužnosti i sva njegova prava, duhovna i materijalna. Zato se ova knjiga sama od sebe preporučuje svim župnicima i svima onima, koji imaju bilo kakvu brigu za župe i župnike.

Rogošić fra Roko

*

Ivšić Dr Milan, Razvitak hrvatskog društva u drugoj polovici XIX stoljeća. Zagreb 1936. Cij. 15.— din. — Do sada nijesmo imali jedne studije koja bi nam dala bar i sumarni prikaz našeg hrvatskog društva u prošlom stoljeću. To je stoga što taj posao traži poznavanje najraznovrsnih pitanja i problema koji nijesu bili ni pojedinačno, a kamoli zajedno obrađeni u jednom djelu. Dr. Ivšić je evo ispunio ovu prazninu. U svom djelašcu dao je jedinstven i dosta potpun prikaz kako se je razvijao naš društveni život u 19 stoljeću. U 10 poglavlja obrađuje ovu lijepu temu. Dr Ivšić i ovdje nastupa kao veoma dobar poznavalac naših socijalnih prilika. Brošura će zanimati svakog hrvatskog rodoljuba.

*

Günther Prof. Dr. Just, Die Vererburg. 2. erweiterte Auflage. 188 S. Mit 66 Abbild Verlag Ferdinand Hirt, Breslau, 1936. RM. 5.50.— Dosta je bogata biološka literatura koja radi o pitanju nasleđa. U ovu obilatu literaturu evo dolazi i djelo Dra Günthera, sveučilišnog profesora u Greifswaldu. On kao direktor instituta za znanost o nasljeđu imao je zgodu da prouči zakone koji tu vladaju. Zato je njegovo djelo ozbiljno izrađeno, što se rijetko može reći o djelima iz ovog područja. Jasno i pregledno prikazuje zakone o nasljeđu. Ide i u potankosti kad to treba za bolje razumijevanje. Strogo razlikuje između stvarnih promjena koje nastaju uslijed baštinjenja i onih koje bi tek mogle biti. Tim se i strogo razlikuje od onih sanjara koji su sve prije nego ljudi znanosti. Zanimljiva su njegova opažanja u pitanju mutacija. Činioci mutacija, ukoliko ove bivaju, nalaze se u samom zametku, a ne u fantastičnim darvinističkim sanjarijama. On naglasuje veliko značenje koje plasma igra u pitanju nasljeđa, i s poštovanjem govori o postanku i o biti života.

*

Heyde Prof. Dr. Johannes, Technik des wissenschaftlichen Arbeitens. 5. Aufl. (221) 1935. Berlin, Junker und Dünnhaupt. RM. 2.85. — Svakomu koji želi znanstveno raditi potrebna je uputa u ovaj rad. Bez nje će gubiti vrijeme, neće učiniti ništa vrijedna, dok na kraju radi neuspjeha ne izgubi i volju za kakav dalji rad. Uz onu uputu koja je i najbolja,

a koju daju visoke škole, možemo se pomoći i privatnim putem, služeći se zgodnim pomagalima. Tako pomagalo je i ovo djelo.

U prvom od triju djelova auktor radi o potrebi i važnosti znanstvenoga rada. U drugom na dugo razlaže o kartoteci: potreba kartoteke pri znanstvenom radu, te kako ćemo je pregledno i korisno urediti. Treći, najvažniji dio upućuje u samu pismenu izradbu: izbor teze, skupljanje materijala, sređivanje materijala, pismena izradba i tisak. — Na kraju su pobrojeni mnogi izvori i literatura iz raznih grana znanosti. Neka preporučena djela mogla su i izostati. — Djelo će mnogo koristiti onomu, koji se bude htio njima ozbiljno poslužiti.

*

Maritain Jaques, Anđeoski Naučitelj. Preveo V. Poljak. (192) 1936. Izdanje »Istina«, Zagreb. — Jaques Maritain jedan je od najvećih današnjih katoličkih mislilaca u Francuskoj. Izvrsni poznavalac skolastike, osobito sv. Tome, napisao je mnogo djela iz filozofije, napose skolastične filozofije, a među ovim opet najviše o tomismu. Sada je evo izišlo na našem jeziku i njegovo djelo o sv. Tomi, Anđeoskom naučitelju.

U četiri poglavlja: Svetac, Mudri graditelj, Apostol modernoga doba, Zajednički učitelj, Maritain je zahvatio vas život, rad i značenje sv. Tome u velikim sintetičnim potezima. I tu vidimo kako je sv. Toma bio u svemu velik i kao svetac i kao znanstveni veleum. Svetac koji je u sebi spojio i kontemplativni i aktivni život, upoznavajući ljude sa samom Svetosti, Bogom. Mudri graditelj, jer je svojim umom zahvatio svu teologiju i prikazao je laganim i pristupačnim načinom. Apostol modernog doba, jer je njegova filozofija i teologija siguran putokaz u vrtlogu modernih zabluda. Zajednički naučitelj, jer je njegova filozofija, u temeljnim zasadama ista kod svih velikih skolastika filozofa, sigurna je podloga za velebni katolički nazor na svijet.

I u ovom se djelu vidi snažni Maritainov duh, koji je znao pod nekoliko spomenutih vidika obuhvatiti veliku pojavu Anđeoskog naučitelja. Šteta je samo što mu je drugi napisao predgovor koji nikako ne odgovara sadržaju i dostojanstvu djela, te koji je u sebi nestvaran.

*

Budde Felix, Einführung in die Philosophie. III. Bd. Einführung in die Erkenntnistheorie. (160) 1933. Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung, Münster in W. RM. 1.80. — Pred nama je treći svezak Buddeova uvoda u filozofiju: Uvod u teoriju spoznaje, kog je pisac namijenio širim krugovima: učenicima, kao i onima koji ne sjede za učeničkim klupama, a htjeli bi da se sami upoznadu sa zasadama zdrave filozofije. Pošto je u prvom svesku obradio logiku, ovdje u tri dijela obrađuje sve što se danas podrazumijeva pod teorijom spoznaje. Prvi dio: Problem vrijednosti spoznaje osobito je na široko razvijen. U njemu su pitanja o vrijednosti, elementima, sigurnosti, objektu, formi i posljedicama spoznaje, »istinitost«, o izvorima spoznaje, kao i o znanstvenoj spoznaji. — U drugom dijelu je rasprava o psihološkom procesu spoznaje, a u tre-

ćem o uzrocima spoznaje. — Na kraju svakog odlomka su upiti o dotičnom predmetu koji pomažu shvaćanju i pamćenju. — Djelce je veoma pristupačno i pregledno, te, jer mu je i cijena niska zaslužuje da mu se svrati ozbiljna pozornost.

*

Lamping P. S., Menschen die zur Kirche kamen. 354 S. Verlag Joseph Kösel et F. Pustet, München 1935. RM. 5.80. — Franjevac Lamping došao je na sasvim originalnu misao. On se naime obratio na glasovite živuće konvertite, da mu opišu svoje obraćenje. Bilo im je teško o tome pisati i misliti, jer su to najteži časovi njihova života. Ali ipak iz zahvalnosti k Bogu i iz ljubavi k spasenju duša drugih ljudi odgovorili su 42. Ovi njihovi odgovori zapravo su glavni potezi njihovih biografija. Makar da su vrlo zanimljive pisac nije mogao da ih donese cjelovite, jer bi knjiga izišla prevelika. On je odabrao najsnažnija mjesta iz njih i tako sastavio originalnu i neobično zanimljivu antologiju. Ta nam antologija daje uvid ne samo u dušu tih ljudi nego i u duševne borbe gotovo čitavoga svijeta. Pisac je odabrao pretstavnike svih kontinenata, rasa, naroda i vjera. To su ljudi od imena i velikog položaja, pjesnika, bankira, profesora, oficira i sportaša. Osobito je značajna izjava francuskog pjesnika Paul Claudela, koji je bio otpao od katolicizma. »Mladići koji s tolikom lakoćom ostavljaju vjeru, ne znadu, kako ju je teško natrag zadobiti. Čuvstvo koje mi je najviše smetalo, da priznam svoje vjersko uvjerenje, bio je ljudski obzir.«

Ova antologija razbiti će mnoge predrasude o katolicizmu i pomoći dušama da nađu Boga, ako ga iskreno traže. Ona će također potaknuti i katolike, da se mole i rade za obraćenje svoje braće.

Dr. Knezović

*

Theologisch-praktische Quartalschrift. 1936. Nr. 3. Linz a. d. Donau, Österreich.

Donosi u 8 članaka vrijedno i veoma korisno štivo za sve, koji se bave bogoslovijom, a osobito za župnike. Prvi članak obrađuje poniznost kao čisto kršćansku i evanđeosku krepost pa je stavlja nasuprot novopoganskomu samopouzdanju. Između ostalih čl. napominjem samo: Dušobrižništvo kod rastavljenih. Mnoštvo raznih kazusa i vijesti dobro dođe svim dušobrižnicima. Zatim slijede redovite rubrike: crkvene dozvole, iz misija i literatura.

VJESNIK

BELGIJA.

VI opći katolički kongres. — Dne 10 rujna otvoren je VI opći kongres belgijskih katolika u Malinesu, sjedištu belgijskog primasa, kardinala Van Roeya. Uza svu crkvenu hierarhiju prisustvovala su četiri ministra, mnogo senatora i zastupnnika. Raspravljano je u devet sekcija: o religioznom životu, organiziranoj katoličkoj akciji, o javnom životu, o obitelji, o uzgoju, o uređenju i reorganiziranju profesionalnog života, o kulturnom i umjetničkom životu, o karitativnoj pomoći i socijalnoj higijeni, o radiju. — P. A. Gemelli, rektor sveučilišta u Milanu, govorio je o misiji katoličkog intelektualca.

BRAZILIJA.

Rad za nedjeljni počinak. — U S. Pellegrino koncem rujna držana su brojna predavanja za širenje kršćanskih socijalnih načela. Radilo se je o počinku u nedjelje i svetkovine. Predmet je obrađivan pod ovim vidicima: Božja i crkvena zapovijed o nedjeljnom počinku. — Nedjeljni počinak u socijalnomu zakonodavstvu. — Liječnički razlozi za nedjeljni počinak. — Nedjeljni počinak i obitelj. — Nedjeljni počinak u modernom životu. — Priredba je imala velikog odjeka u brazilijanskoj štampi.

ČEHOSLOVAČKA.

Proslava 1050-godišnjice smrti sv. Metoda. — Prigodom 1050-godišnjice smrti sv. Metoda u Velehradu su organizirane posebne svečanosti. Stručnjaci iz Čehoslovačke, Njemačke, Jugoslavije, Francuske, Belgije, Engleske, Poljske i drugih država okupili su se i raspravljali o važnim problemima u vezi sa životom velikih slavenskih apostola i o ujedinjenju Crkava. Među kongresistima bio je i jedan pravoslavni crkveni dostojanstvenik Mgr. Leontij, ruski biskup iz Chicaga.

Opadanje bezvjerja. — Kroz nekoliko zadnjih godina vidno se smanjuje broj osoba koje bi se priznavale »bez vjere«. God. 1930 bilo je u osnovnim školama 4,4 posto, 1931 3,3 posto, 1932 4,1 posto, 1933 4 posto, 1934 3,8 posto, 1935 3,6 posto djece koje su roditelji proglasili »bez vjere«.

Udruženje katoličkih studenata u Čehoslovačkoj. — Za vrijeme ovogodišnjeg velikog kongresa »Pax Romana« u Austriji, predstavnici katoličkih đaka iz Čehoslovačke: Česi, Slovaci, Nijemci, Mađari, Rusini ustanovili su odbor sa zadaćom da pripravi sve za ustanovljenje Udruženja svih katoličkih đaka u Čehoslovačkoj.

IV Sveučilišni Tjedan čehoslovačkih katolika. — I ove godine čehoslovački katolici držali su svoj Sveučilišni Tjedan, četvrti po redu. Otvoren je 4 listopada, početkom akademske godine, kao obično. Tema oko koje su se okretala predavanja i izvještaji bila je: »Revizija raznih uređenja i vrijednosti, nastavak prošlogodišnje teme: »Hijerarhija vrijednosti.« Brojna predavanja o ovom predmetu pokazala su da katolički učenjaci jedini imaju duboki i pravi smisao za rješavanje velikih savremenih problema.

HOLANDIJA.

Holandesko Katoličko Udruženje «za Boga.« — Početkom listopada sastalo se je nekoliko viđenijih osoba da među holandeskim katolicima zasnuju udruženje proti bezboštvu. Osnovali su odbor pod imenom »za Boga«. U odboru su državni ministar Aalberse, profesori Sevenaer, Brandsma, Kors i Steger, exministar van Nespen, mons. Poels, baron Vijnbergen i Dietenbrock. Odbor će imati velikog uspjeha, jer je katolički život veoma bujan.

INDIJA.

Jedan svećenik ima najveći broj odlikovanja za znanstvene zasluge u britanskom carstvu. — P. Petar Pillai ima neobično i časno prvenstvo u britanskom carstvu: ima najveći broj znanstvenih odlikovanja i priznanja. Rodio se je 1904 na Ceylonu. Prvi je ceilonac, koji je dobio, radi napretka i marljivosti, pripomoć da može svršiti sveučilišne nauke na Ceylonu u Colombo. 1925 došao je u Cambridge i tu je postao baccalaureus u umjetnosti i onda magister u prirodnim znanostima. 1930 postao je doktor filozofije , a ove godine 1936 doktor teologije. Napisao je tezu: »Nauka indijskog filozofa Ramanuja o spasenju i otkupljenju.«

ITALIJA.

Katolički Institut za Štampu. — Početkom rujna u Milanu je zasnovan »Katolički Institut za Štampu.« Svrha mu je: »promicati proučavanje događaja i problema u vezi sa životom Katoličke Crkve u Italiji i u inostranstvu, prikazujući ih svijetu preko dnevne katoličke štampe.« Leonardo Cerini poklonio je kao prvi obrok 500.000 lira. On je pokrovitelj Ustanove.

Kongres upravitelja franjevačke štampe. — Dne 23 rujna u franjevačkom sveučilištu u Rimu počeo je kongres upravitelja franjevačke periodične štampe u Italiji. Prva tema je bila: sadašnje stanje franjevačke periodične štampe, osobito u Italiji, koju je držao tajnik za franjevačku štampu P. Diomede Scaramuzzi.

Kongres katoličkih novinara. — Dne 23 rujna započeo je kongres katoličkih novinara. Učestvovao je veliki broj novinara starijih i mlađih iz svih strana svijeta.

Kongres »Pro Oriente christiano«. — Dne 20 rujna završio je u Bari veliki kongres »Pro Oriente christiano«. Na kongresu raspravljana su mnoga pitanja iz povijesti, iz teološke nauke, iz umjetnosti i liturgije u jednoj i drugoj Crkvi. Od našeg episkopata bio je preuzv. Dr. D. Njaradi.

Kongres za katol. štampu. — 25 rujna otvoren je 11 međunarodni Kongres za Katoličku Štampu u Rimu.

IV Tjedan Crkvene Umjetnosti za kler. — Od 5—10 listopada u Rimu je održavan IV Tjedan Crkvene Umjetnosti za kler. Glavna tema oko koje su se okretala sva predavanja i referati bila je: Figurativne umjetnosti u službi Crkve. Raspravljali su svjetski stručnjaci o tradicionalnim i današnjim zakonima Crkve, koji imaju vladati u umjetnosti da bude dostojna kuće Božje.

KANADA.

Naučna udruženja u katoličkim sindikatima. — U katoličkim sindikatima u Quebecu osnovana su udruženja za proučavanje pitanja, koja se tiču sindikata i za uspješno rješavanje ovih pitanja.

Liječničko udruženje za vanjske misije. — Na sveučilištu Laval u Quebecu osnovano je liječničko udruženje za vanjske misije. Ono će širiti ideju među svojim članovima i među drugim liječnicima o potrebi liječničke pomoći u misijama. Dva su liječnika već pošla u Afriku među basutska plemena.

Nedjeljni sat na kanadskom radiju. — Kanadski radio davati će svake nedjelje »nedjeljni sat«. Govoriti će se o Katoličkoj Akciji, a prenositi će naizmjence radio stanice Quebec i Ottawa.

KINA.

Rektor katoličkog sveučilišta u Pekingu. — Za rektora katoličkog sveučilišta u Pekingu imenovan je P. Rahmann S. V. D. Rodom je Nijemac iz Niedersee. Učio je etnologiju u Beču i Londonu, a specijalizirao se je u proučavanju totemizma u Indiji i Indokini. Kroz nekoliko godina bio je glavni urednik svjetskog časopisa »Anthropos« za etnologiju i lingvistiku, kog je ustanovio P. Schmidt.

Franjevačka škola za jezike u Pekingu. — Franjevci u Kini otvorili su posebnu školu za jezike u Pekingu, gdje će franjevački misionari imati prigodu da nauče potrebne jezike.

Kongrnes katoličkih intelektualaca. — Katolički intelektualci u Kini održali su značajan kongres polovicom listopada, gdje su naglasili najveću važnost katoličkih pogleda na svijet u današnjim vremenima.

JAPAN.

Religija na sveučilištu. — Neki mecena iz Kyoto dao je 50.000 jena da bi se osnovala katedra za kršćansku religiju na sveučilištu u Kyoto.

Sveučilišni senat odredio je da ovo bude zasebna katedra, neovisna o katedri za budističku religiju.

Važna otkrića iz kršćanske prošlosti. — U zadnje vrijeme otkriveni su mnogi dokumenti iz kršćanske prošlosti u 16 i 17 vijeku. 1933 našast je pod jednim Budhinim kipom u Josei-Ji kod Takatsuki jedan križ i dva pisana dokumenta. 1934 španjolski isusovci našli su u svojoj prokuri u Tokiju jedan primjerak »Manuale ad sacramenta ecclesiae administranda« kog je izdao biskup Cerqueira u Nagasaki 1605. — P. Laures, S. J. profesor na katoličkom sveučilištu Tokiju našao je u jednoj staroj crkvi u Pekingu neka izdanja rijetkih nepoznatih djela koja su izdali isusovački misionari u Japanu u 16 i 17 vijeku. Bilo je nepoznato da neka od ovih djela uopće i postoje.

NJEMAČKA.

Enciklika njemačkog episkopata o katoličkoj školi. — Sa svojih Konferencija u Fuldi njemački biskupi poslali su pastoralno pismo na sve njemačke katolike. Pismo radi o školskom pitanju. Pročitano je u svim katoličkim crkvama u Njemačkoj. Spominje napadaje koji su u najnovije vrijeme upereni na katoličke škole. Upozoruju vlast da je konfesionalna škola za katolike pitanje savjesti. Ona katolike obvezuje da daju vjerski uzgoj svojoj djeci. Upozoruju i vjernike da budu svjesni onog što savjest od njih traži. Vjera, stoga i konfesionalna škola, su pravo koje im niko ne može dignuti. Može ga nasilnik prostački gaziti, ali ga ne može uništiti. Svi napadaji proti konfesionalnoj školi samo su izlike vuka, koji hoće da proždre janje jer mu muti vodu.

POLJSKA.

Kongres katolika u Vilno. — Zaključen je katolički pedagoški kongres u Vilno. Sarađivali su najviđeniji pedagoški stručnjaci. Raspravljali su o školskim i obiteljskim pitanjima pod svijetlom zdrave pedagogije.

Resolucije katoličkih publicista. — Kongres katoličkih publicista koji je bio u Varšavi prigodom 400 godišnjice smrti velikog propovjednika Petra Karge prihvatio je ove resolucije: Zakon o ženidbi treba dovesti u sklad sa crkvenim zakonom. — Treba povećati broj sati za proučavanje vjeronauka u školama. — Ekonomsko socijalno uređenje treba urediti na korporativnoj bazi, a prema načelima enciklika »Rerum Novarum« i »Quadragesimo Anno.«

Dokidanje koedukativnoga sistema. — Ministarstvo prosvjete odlučilo je ukinuti koedukaciju u višim razredima srednjih škola. U buduće neće se dozvoliti osnivanje liceja za oba spola.

Kongres Katoličkih Muževa. — Zadnjih dana rujna održavan je u Varšavi kongres Udruženja Katoličkih Muževa. Raspravljali su o katoličkoj pedagogici i o njenoj primjeni na današnji život. Zajednički su se upoznali o direktivama poljskog episkopata i utvrdili program rada za nastajuću godinu.

Djelo o životu Petra Skarge. — Ove godine prigodom 400-godišnjice smrti velikog propovjednika i rodoljuba Petra Skarge napisao je M. Wojnar njegov životopis »Život, rad i proročanstva Petra Skarge«, u kom je iznio mnogo dokumenata, važnih za povijest Poljske i rad ovog apostola.

ŠVAJCARSKA.

Obraćenja. — Dok protestanti slave 400-godišnjicu t. zv. reforme i gledaju nekako oživjeti zamrlu vjeru, mnogi protestanti baš ove godine vraćaju se k staroj vjeri koje su se na silu odrekli. Obraćenja su osobito brojna u kantonu Vaud na ženevskom jezeru.

Internacionalni ured rada u Ženevi. — I ove godine objelodanjuje statistiku i pregled socijalnog djelovanja u svijetu kroz 1935—1936 god. U uvodu je posebno poglavlje posvećeno socijalnom radu katolika. Naglasuje svu važnost papinih enciklika »Quadragesimo Anno« i »Ad catholici sacerdotii«, te njihovu vezu sa »Rerum Novarum«. Iznosi značenje katoličkih Socijalnih Tjedana uopće, francuski Socijalni Tjedan 1935, belgijski Sveučilišni Tjedan, kongres talijanskih katoličkih sveučilištaraca, engleski Catholik Sociale Guild, Catholic Workers College, Sommer Scool, Nacional Catholic Welfare Conference, Catholic Conference on industrial problems, Legion of Decency i mnoga druga djela po katoličkom svijetu.

U. S. A.

Universalni leksikon katoličkih pisaca. — Novi svezak, pod naslovom »Literature by Catholics«, koji ima izaći ove jeseni, dati će nam podatke o 5000 katoličkih pisaca iz svih zemalja, naroda i struka, popis njihovih djela i uputu o bibliografiji koja se na njh odnosi. Djelo izdaje Walter Romig et Co., Washington.

Sveučilište Notre Dame ove godine dobiva novih 40 profesora. Ove godine upisano je novih 1000 učenika. Osnovane su dvije nove katedre: za radiofoniju i dramaturgiju, te za inžinjere aeronautike.

180.000 učenika pohađa ove godine katoličke osnovne škole u Chicago.

Kratke ocjene knjigâ poslatih uredništvu

Heffler prof. Ferdo, **Liturgijska čitanka za stručne produžne škole.** 2 izd. Str. 13. Zagreb 1936. — Dotjeran, uzoran priručnik za liturgijsku pouku o sv. vremenima, mjestima i djelima za stručne škole.

Heffler prof. Ferdo, **Kratka biblijska i crkvena povijest za stručne produžne škole.** Str. 56. Zagreb 1936. — U glavnim crtama starozavjetna, novozavjetna i crkvena povijest za spomenute škole. Veoma zgodna kao priručnik.

Danica za 1937. — Najrašireniji kalendar u našim hrvatskim katoličkim kućama.

Kalendar Srca Isusova i Marijina za 1937. Naklada Glasnika Srca Isusova, Zagreb. — Kalendar za širenje pobožnosti Presv. Srcu Isusa i Marije, za razjašnjivanje problema sadašnjice, uz mnogo zabavnih i poučnih sastavaka.

Kalendar sv. Ante za 1937. Kod glasnika sv. Ante Sarajevo. — Ove godine osobito zanimivi kalendar s velikog broja lijepih savremenih članaka, pripovijesti i ilustracija. Morao bi ga imati svaki štovatelj sv. Ante.

Kalendar Gospine Krunice za 1937. Naklada Istina, Zagreb — Maksimir. — Lijep obiteljski kalendar pun religioznih i rodoljubnih sastavaka.

Ave Maria. Koledar za 1937. Izdali slovenski frančiškani v Ameriki. Tiskarna »Service Printers«, Lemont Ill. Kalendar slovenskih katolika u Sjevernoj Americi.

Misijski kalendar sv. Petra Klavera za 1937. Zagreb. Naklada Družbe sv. Petra Klavera, Draškovićeva ul. 12. — Kao i svake godine veoma zanimljivi sadržaj iz misijskog svijeta.

Sursum Corda. Molitve i pobožnosti što ih zajednički vrše pitomci dječačkoga sjemeništa u Zagrebu. — Lijep priručnik koji bi se mogao uvesti i u drugim sjemeništima.

Blaško Rajić, **Bunjevčice.** Jeronimska knjižnica. Izdaje Hrv. Knjiž. Društvo sv. Jeronima, Zagreb. — Pripovijesti iz bunjevačkog života, humoristične, dosjetljive i poučne.

Mohaček Dr. Marko, **Uzgoj krumpira.** Izdaje Hrv. Knjiž. Društvo sv. Jeronima (Knjiga 503). — Teorijska i praktična pouka o uzgoju ovog važnog dijela naše prehrane. Na kraju praktična uputa kako se sve krumpir može iskoristiti u kuhinji. Potrebno svakomu koji se bavi gospodarstvom.

Knjiga o Beskrajnoj ljubavi. Iz spisa S. Alojzije Margarite Claret de la Touche. Preveo O. Josip Dujmović, trećoredac. 168 (1935) Sarajevo. Din 13. Naručuje se kod: Vjesnik počasne Straže, Preko, Prim. ban. — Duhovna pouka za kršćanske, osobito svećeničke duše o uzvišenosti ljubavi prema Bogu. Morala bi biti u asketičkoj knjižnici svakog gorljivog kršćanina.

Jukićevac, **Zbor franjevačkih bosanskih bogoslova »Jukić«.** Vlastita naklada, Sarajevo 1935. — Kratka povijest sa svim glavnim zgodama ko-

je je doživio ovaj zaslužni zbor franjevačkih bosanskih bogoslova kroz 80 godina svojega opstanka i plodnog rada.

Živo preporučujemo sve slijedeće knjižice **»Jeronimskog svijetla«.** Veoma su kratke, sadržajne i potrebne, zato bi morale zaći u svaku kršćansku kuću. Svaka stoji samo 1 din. Knjižice su slijedeće: **Mali rimokatolički katekizam. — Sv. Antun Padovanski. — Kuda srlja čovječanstvo. — Gospin plač.** — Luka Perinić, **Roditelji i djeca. — Pavao Matijević, Obitelj bez djece — narod bez budućnosti.**

Buljan N. D. I., **Katolička djevojka, Katolička majka.** Naklada Glasnika Srca Isusova, Zagreb 1936 din. 1.— Potrebno je za svaku djevojku koja misli na udaju.

Sv. Ivan Bosko. Zanimive crtice iz svećeničkog života Svetoga Don Boska. Mala Omladinska Biblioteka, Zagreb 1935.

Ordo Divini Officii recitandi sacrique peragendi juxta Kalendarium Ecclesiae Universalis pro anno Domini 1937. Taurini, Mariett. Lit. 2.50.

Bretonnet P. M., **Le chanoine Mangou** et la première Communauté de Larchant. St. 224. Maison de la Bonne Presse, Paris 1934. Fr. 11,25. — Na dokumentima izrađen dirljiv primjer što može učiniti za spasenje duša svećenička požrtvovnost. Nikada očajati!

Cherrer P. Tharcisius O. F. M., **Aus Nacht und Not.** Sankt Antonius — Erzählungen. Str. 94. Maison St. Antonius, Selestat (France). — Zanosne pripovijesti o milostima velikog Čudotvorca.

Jäger Franz, **Mutti und Franzi oder Der illustrirte Katechismus** zur Vorbereitung auf die erste hl. Kommunion. Lito. Baumstark et Kheil, Timisoara; Buchdruckerei »Sonntagsblatt«, Timisoara (Temešvar). Cij. 45 Lei. Majka poučaje sina u početke kršćanskog nauka i pripravlja za prvu sv. Pričest. Mnogo ilustracija. Kratko, jasno, zorno. Veoma korisno vjeroučiteljima, roditeljima i djeci koja poznaju njemački.

Odgovorni urednik i predstavnik izdavača: O. *Špiro Živković* — Šibenik ul. Fra Andrije Kačića 97 — Izdaje: Konsorcij „Nove Revije", Makarska (O. A. Cikojević), Tiskara „Kačić" — Šibenik (O. B. Buljević)